

ΟΙ ΣΕΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ι. ΓΕΩΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

1. ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ¹

Μέχρι και τῆς Ἡωκαίνου ὑποπεριόδου τῆς Τριτογενοῦς περιόδου τοῦ Καινοζωικοῦ αἰῶνος θάλασσα ἐκάλυπτεν ὀλόκληρον τὴν ἔκτασιν τὴν κατεχομένην σήμερον ὑπὸ τῶν Ἴονίων νήσων, τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Αἰγαίου μετὰ τῶν νήσων του καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς δυτικῆς Μ. Ἀσίας.

Ἡ ὑποθαλασσία αὕτη γῆ ἤρχισεν ἔξαιρομένη κατὰ χώρας ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἠωκαίνου ὑποπεριόδου, κατὰ δὲ τὴν ὀλιγόκαινον, συνεπεία τῶν γενομένων τότε ἀλπικῶν πτυχώσεων, ὀλόκληρος ἡ ἔκτασις αὕτη ἀναδυθεῖσα ἐκ τῆς θαλάσσης ἀπειτέλεσε ξηρὰν συνεχῆ, γνωστὴν ὡς Αἰγαίϊδα.

Αἱ ὄροσειραι τῆς Κρήτης (Λευκὰ Ὄρη—Ψηλορείτης—Δίκτη) ἐσχηματίσθησαν κατὰ τὴν ὡς ἄνω περίοδον τῶν ἀλπικῶν πτυχώσεων, ἀποτελοῦν δὲ τὸ νοτιώτερον τμήμα τοῦ τόξου τῶν διναροταυρικῶν.

Δράσεις τεκτονικαὶ λαβοῦσαι χώραν ἀργότερον, ἤτοι κατὰ τὴν πλειόκαινον ὑποπερίοδον καὶ τὴν τεταρτογενῆ περίοδον, εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀποκοπὴν ἐκ τῆς Αἰγαίϊδος τμήματος ἐπιμήκους, ἀκανόνιστου σχήματος καὶ περιμέτρου, ἀποτελέσαντος τὴν νῆσον Κρήτην, ἣτις ἔλαβε τὴν σημερινὴν ἐν ταῖς κυρίαις αὐτῆς γραμμαῖς μορφήν διὰ νέων τεκτονικῶν δράσεων, κάμψεων καὶ διαρρήξεων μετὰ μεταπτώσεων.

Διὰ τῶν τοιούτων δράσεων ἐσχηματίσθη καὶ ἡ ἐξ ἐγκατακρημνίσεως τὰ φροσ τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, ἣτις κυρίως δίδει ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῶν σεισμῶν τῆς Κρήτης. Αὕτη ἐκτεινομένη πρὸς Β. τῆς νήσου ἔχει διεύθυνσιν παράλληλον πρὸς τὴν τοῦ τόξου τῶν διναροταυρικῶν πτυχώσεων, οὔτινος, ὡς ἐλέχθη, τὸ νοτιώτερον τμήμα κατέχει ἡ Κρήτη. Ἐκατέρωθεν τῶν κατὰ τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν βαινουσῶν ὄροσειρῶν τῆς Κρήτης ἡ θάλασσα ἔχει ἱκανὸν βάθος, τὸ ὁποῖον μεταξὺ Ταινάρου καὶ Κρήτης φθάνει τὰ 4400 μέτρα, μεταξὺ

¹) Βλ. κυρίως: α) A. Philippson; La tectonique de l'Égeide «Ann. de Geogr.» No 32, 1898. Paris· β) Φ. Νέγγης, κατάκλισις καὶ καταβύθισις τῆς Αἰγίδος «Πρ. Ἀκαδ. Ἀθ.» Τ. 2, 1927, σελ. 255—258· γ) Γ. Γεωργαλάς: Αἰγίς (Μ.Ε.Ε. Τ. 2, 1927, σελ. 447 κ. ε.)· δ) Γ. Γεωργαλάς: Κρήτη (γεωλογία) (Μ.Ε.Ε. Τ. 15, 1931, σελ. 157).

δὲ Σαντορίνης καὶ Κρήτης τὰ 3400 μέτρα. Εἰς τὴν τάφρον ταύτην ἀποδίδονται καὶ τὰ φαινόμενα τοῦ ἠφαιστειακοῦ ἄξονος τοῦ νοτίου Αἰγαίου.

Αἱ τεκτονικαὶ δράσεις ἐν Κρήτῃ δὲν ἔπαυσαν εἰσέτι, ἀφ' οὗ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἱστορικὴν περίοδον εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα φαινόμενα ἐξάρσεων μὲν κατὰ τὰ δυτικὰ καὶ νότια τῆς Νήσου, καθιζήσεων δὲ κατὰ τὰ ΒΑ².

2. ΓΕΩΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ

Αἱ ἐπὶ τῆς νήσου γεωλογικαὶ ἔρευναι κατέδειξαν, ὅτι τὸ ὑπόβαθρον ἀποτελεῖται ἐκ κρυσταλλοσχιστωδῶν πετρωμάτων καὶ δὴ σχιστολιθικῶν τοῦ παλαιοζωικοῦ μᾶλλον αἰῶνος.

Ἐπὶ τούτων ἐπικαθίστανται :

- 1) τὸ σύστημα τῶν ἀββεστολίθων τῶν Λευκῶν Ὁρέων·
- 2) ἀββεστόλιθοι τοῦ Τριασίου καὶ φλύσχης³ ἀνήκοντες εἰς τὴν ὄρεινὴν ζώνην Ὁλονοῦ - Πίνδου·
- 3) ἀββεστόλιθοι τοῦ Ἰουρασίου, τῆς ζώνης Παρνασσοῦ - Γκιώνας·
- 4) ἀββεστόλιθοι καὶ φλύσχη τῆς ζώνης τῆς κεντρικῆς Πελοποννήσου· καὶ
- 5) πλακώδεις ἀββεστόλιθοι μὲ φλύσχη.

Ἐκ τῶν ἐκρηξιγενῶν χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ ὄφειται.

Ἀκολουθοῦν στρώματα τοῦ Καινοζωικοῦ καὶ δὴ μειοκαινικὰ καὶ πλειοκαινικὰ ἀσυμφώνως ἐπικαθήμενα ἐπὶ τοῦ συστήματος τῶν παλαιοζωικῶν καὶ μεσοζωικῶν. Τὰ νεογενῆ ταῦτα στρώματα εἶναι ἀββεστολιθικά, μαργαϊκὰ καὶ κροκαλοπαγῆ, κατὰ τὸν σχηματισμὸν δὲ ἄλλα μὲν θαλασσογενῆ, ἄλλα δὲ λιμνογενῆ. Ἐπὶ τούτων εἶναι ἀποτεθειμένα τεταρτογενῆ στρώματα μὲ ἀπολιθώματα θηλαστικῶν.

Μεταξὺ τῶν πρώτων ἐρευνητῶν τῆς γεωλογικῆς κατασκευῆς τῆς Κρήτης συγκαταλέγεται ὁ Ἄγγλος Spratt⁴. Γεωλογικὸς χάρτης τῆς νήσου μετὰ γενικῆς γεωλογικῆς μελέτης ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Γάλλου V. Raulin⁵. Ἐπηκολούθησαν αἱ ἔρευναι τῶν Ἰταλῶν V. Simo-

²) Βλ. προχ. Ν. Παπαδάκης, Ἐπὶ ἐνὸς γεωλογικοῦ φαινομένου ἐν Κρήτῃ, Χανιά 1937.

³) Σύστημα παλαιοτριτογενῶν κυρίως πετρωμάτων αποτελουμένων ἐξ ἐπαλλήλων στρωμάτων ἀργιλικῶν σχιστολίθων καὶ ψαμμιτῶν μὲ ἐνστρώσεις ἀββεστολίθων.

⁴) Travels and Researches in Crete, London 1865 (δύο τόμοι).

⁵) Description physique de l'île de Crète, Paris 1869 (τόμοι δύο).

nelli⁶ καὶ G. Bonarelli⁷. τῶν Γάλλων Ardaillon⁸ καὶ L. Cayeux⁹, τοῦ Γερμανοῦ Fabricius¹⁰, τοῦ Ἑλληνοῦ Χαλικιόπουλου¹¹ καὶ τέλος τῶν Γερμανῶν N. Creutzburg¹² καὶ C. Renz¹³. Γεωλογικοὺς χάρτας τῆς Κρήτης ἐδημοσίευσαν οἱ Spratt (1 : 340.000), Raulin (1 : 300.000) καὶ Χαλικιόπουλος (τῆς Σητείας, 1 : 100.000)¹⁴.

II. Η ΣΕΙΣΜΙΚΟΤΗΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ¹⁵

Ἐκ τῶν ἀναγραφομένων ἐν τοῖς ἐπομένοις σεισμῶν καταδεικνύεται ὅτι ἡ Κρήτη ἀποτελεῖ χώραν, ἣτις πολλάκις ἐδοκιμάσθη ὑπὸ σεισμῶν καὶ δέον νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν πλέον σεισμοπλήκτων περιο-

⁶) Appunti sulla costituzione geologica dell' isola di Candia, «Atti della R. Acc. dei Lincei», t. 3, pp. 236—268, Roma 1864.

⁷) Appunti sulla costituzione geologica dell'isola di Creta, «Atti della R. Acc. dei Lincei» Memorie, t. 3, pp. 518—547, Roma 1901.

⁸) «Annales de Geographie» (15 Nov. 1901).

⁹) α) Sur les rapports tectoniques entre la Grèce et la Crète occidentale, «C. R. de l' Acad. des Sc.» Paris t. 134, 1902 τῆς 12 Μαΐου β) Sur la composition de l' âge des terrains métamorphiques de la Crète, ἔ. ἀ. 134, 1902 τῆς 20 Μαΐου. γ) Existence du jurassique et de l' infracretacé dans l' île de Crète, ἔ. ἀ. 136, 1903. δ) Existence du Pontique marin à l'île de Crète, ἔ. ἀ. 152, 1911 καὶ ε) Le Miocène moyen de l' île de Crète ἔ. ἀ. 152, 1911, pp. 637—639.

¹⁰) Die Insel Kreta, Geogr. Beischrift, Leipzig 1897, σελ. 361—380, 425—442, 489—507.

¹¹) Sitia, die Osthalbinsel Kreta's. Eine geographische Studie. Veröf. Inst. Meeres- und Geogr. Instituts, Berlin 1903.

¹²) α) «Kreta», Leben und Landschaft, «Zeitschr. der Gesel. für Erdkunde zu Berlin», 1928, ἀρ. 1, 2, σελ. 16-28. β) Die Landschaft der Insel Kreta, «Verhandlungen und Wissenschaftliche Abhandlungen des 22. deutschen Geographentages zu Karlsruhe» 7 bis 9 juni 1927, σελ. 155-163.

¹³) α) Geologische Voruntersuchungen auf Kreta, «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ.» τ. 5, 1930, σελ. 271—280, β) Zur Geologie von Sitia, der Osthalbinsel Kretas, «Πρ. Ἀκαδ. Ἀθ.» τ. 7, 1932, σελ. 105—109.

¹⁴) Πλὴν τῶν ἀνωτέρω διὰ τὴν γεωλογίαν τῆς Κρήτης βλ. καί : α) Taubert, D., Versuch einer landschaftskundlichen Darstellung der Insel Kreta, Hamburg 1921 β) Kühn, O., Eine mittelmioçäne Zwergfauna aus Kreta und die Entstehung mariner Zwergfaunen. «Zentralbl. f. Min. etc» 1936, Abt. B, No 6, pp. 225—270. γ) Kühn, O., Die Korallen und Bryozoen des Tegels von Kreta. «Πρ. Ἀκ. Ἀθ.» τ. 11, 1936, σελ. 171—181. δ) Ralli, Zöe, Beiträge zur Kenntnis des Neogens in Kreta, «Πρ. Ἀκ. Ἀθ.» τ. 15, 1940, σελ. 443—448. Ἡ βιβλιογραφία ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν γεωλογίαν τῆς Κρήτης εἶναι ἐκτενής.

¹⁵) Περί τοῦ θέματος τούτου βλ. κυρίως : α) J. Schmidt, Studien über Erdbeben, Leipzig 1879 (ἐφ' ἑξῆς Schmidt ι.) β) Montessus

χῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἐντονος, ἀλλὰ καὶ συχνὴ σεισμικὴ δρασις ἐμφανίζεται κυρίως εἰς τὰς Β. καὶ ΒΑ. ἀκτὰς τῆς Νήσου, ἤτοι εἰς τὴν παρὰ τὴν ἀκτὴν ζώνην τὴν διήκουσαν ἀπὸ Ρεθύμνης δι' Ἡρακλείου πρὸς Σητεῖαν, τῆς ὁποίας ζώνης τὰ νεογενῆ πετρώματα ἰσχυρῶς δοκιμάζονται ὑπὸ σεισμῶν. Ἡ ἔντονος σεισμικὴ δρασις ἐν Κρήτῃ συνάγεται ὄχι μόνον ἐκ τῶν συμβάντων κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας σεισμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος, οἵτινες πολλάκις ἔπληξαν τὰς ἀμαρζούσας κατὰ τὴν Μινωικὴν καὶ Ἑλληνικὴν ἐποχὴν πόλεις τῆς Κρήτης. Πολλοὶ τῶν καταστροφῶν τῶν ἀνακτόρων τῆς Κνωσοῦ καὶ ἄλλων πόλεων τῆς Κρήτης ἀποδίδονται εἰς τὴν σεισμικὴν δρασιν, ὅπως π. χ. ἡ τελεία καταστροφὴ τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ κατὰ τὸ τέλος τῆς ΜΜ ΙΙ ἐποχῆς¹⁶ καὶ τὸ τέλος τῆς ΜΜ ΙΙΙ¹⁷. Κατὰ τὸν A r t h. E v a n s¹⁸ πᾶσαι γενικῶς αἱ καταστροφαὶ τῶν πόλεων τῆς Μινωικῆς Κρήτης δέον ν' ἀποδοθῶσιν εἰς σεισμούς.

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι καὶ οἱ σεισμοὶ τῆς Μινωικῆς Κρήτης ἔπληττον τὰς ἰδίας περιοχὰς τὰς ὁποίας πλήττον καὶ σήμερον οἱ σύγχρονοι σεισμοί, ὡφείλοντο ἐπομένως εἰς τὴν αὐτὴν σεισμογόνον αἰτίαν εἰς ἣν καὶ οἱ σημερινοὶ καὶ εἶχον καταστρεπτικὰς συνεπείας, ὡς καὶ πολλοὶ σεισμοὶ τῶν μ. Χ. αἰῶνων (1490, 1508, 1810, 1856, 1926).

Οἱ σεισμοὶ τῆς Κρήτης ὡς ἐλέχθη ἤδη, εἶναι ἀπὸτέλεσμα τεκτονι-

de Ballore, La Géogr. seismologique, Paris 1905, pp. 277—280 γ) N. Criticos, Sur la sismicité des Cyclades et de la Crète «Ann. Obs. d' A.» t. IX, 1926, p.p. 77—103 καὶ «Πρακτ. Ἄκ. Ἀθ.» τ. 1, 1926, σελ. 156-160. δ) Γ. Γεωργαλάς. Κρήτη (σεισμοί) καὶ Μ. Ε. Ε. τ. 15, 1931, σελ. 157-158. ε) Μαργαβελάκις, Μ. Συμβολὴ εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἱστορικοῦ τῶν σεισμῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν γεωτονικῶν αὐτῆς χωρῶν ἐκ τῶν ἐνθυμήσεων «Ἐπιστ. Ἐπετ. Φυσ. Σχ. Πανεπ. Θεσσαλονίκης», τ. 5, 1931, σελ. 101. (Ἐφ' ἐξῆς Μαργαβελάκις) στ) A. Sieberg, Untersuchungen über Erdbeben und Bruchschollenbau im östlichen Mittelmeergebiet, Jena 1932, σελ. 205-210. (Ἐφ' ἐξῆς Sieberg).

¹⁶) Βλ. Χρονολογικὸν Πίνακα εἰς: J.D.S. Pendlebury, Ὁδηγὸς τοῦ Μινωικοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν παραρημάτων του. Μετάφρ. Νικ. Πλάτωνος, Ἡράκλειο 1950, σελ. 14. (Ἐφ' ἐξῆς: Pendlebury).

¹⁷) Βλ. Σπ. Μαρινᾶτος, Ἡ Κρήτη καὶ ὁ Χετιτικὸς-Μικρασιατικὸς κόσμος κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα π. Χ., «Μικρασιατικὰ Χρονικά», τόμος Α', Ἀθήναι 1938, σελ. 72—89, (ἐφ' ἐξῆς Μαρινᾶτος Ι). Ὅτι ἡ περὶ τὸ 1500 ὀλοκληρωτικὴ καταστροφὴ τῶν μινωικῶν κέντρων ὡφείλετο εἰς ἔκρηξιν τοῦ ἠφαιστείου τῆς Θήρας εἶναι ἐπιστημονικῶς δυσπαράδεκτον.

¹⁸) The Palace of Minos at Knossos, London 1921—1935, vol II, part. I, σελ. 1, 18—20, 286 κ. ἐπ., 312—325, 347 κ. ἐ., 360 κ. ἐ. (ἐφ' ἐξῆς Evans)

κῶν δρᾶσεων, αἰτινες ἀρχὴν ἔχουν κυρίως τὴν πρὸς Β. τῆς Νήσου ὑποθαλασσίαν τάφρον, τὴν σχηματισθεῖσαν κατὰ τὴν πλειόκαινον ὑποπερίοδον τῆς τεταρτογενοῦς περιόδου τοῦ καινοζωικοῦ αἰῶνος. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Καθηγητὴς Ν. Α. Κρητικός¹⁹, ἡ τάφρος αὕτη εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα ὄχι μόνον τὰ ἠφαιστειώδη φαινόμενα τοῦ ἠφαιστειακοῦ ἄξονος τοῦ νοτίου Αἰγαίου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀσταθείαν τῶν περιοχῶν ἐκείνων, ἀφορμὴν τῶν συμβαινόντων ἐν αὐταῖς σεισμῶν. Λόγω ἀκριβῶς τῆς ἀσταθείας ταύτης ἐξακολουθοῦν ἔτι καὶ σήμερον²⁰, καὶ δὴ παραλλήλως τῶν ρηξιγενῶν γραμμῶν τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, τεκτονικαὶ μετακινήσεις, αἰτινες ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργίαν τεκτονικῶν σεισμῶν ἐπὶ τῆς Νήσου. Καὶ ἡ ἐτέρα πλευρὰ τῆς Κρήτης, ἡ πρὸς τὸ Λιβυκὸν πέλαγος, παρουσιάζει φαινόμενα ἀσταθείας²¹ καὶ ἐπομένως περιέχει κρᾶδασμικὰς ἐστίας ἐκ τῶν ὁποίων προῆλθον, κατὰ σχετικὰς παρατηρήσεις, σεισμοί.

Ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν σεισμῶν συνάγεται, ὅτι οἱ μᾶλλον καταστρεπτικοὶ σεισμοὶ ὑπῆρξαν οἱ περὶ τὸ 2100, 1750, 1600, 1570, 1550, 1400 π. Χ. καὶ οἱ τῶν ἐτῶν 363 π. Χ., 63, 365, 448, 1246, 1304, 1353, 1490, 1508, 1547, 1604, 1663, 1717, 1780, 1810, 1856, 1910 καὶ 1926 μ. Χ. Ὑπελογίσθη ὅτι κατὰ μέσον ὄρον ἀνὰ 50ετίαν περιπου συμβαίνει εἷς καταστρεπτικὸς σεισμός, δεῖγμα καὶ τοῦτο τῆς μεγάλης ἀσταθείας τῶν περὶ τὴν τάφρον τοῦ νοτίου Αἰγαίου περιοχῶν.

III. ΕΡΕΥΝΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΕΙΣΜΩΝ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Περὶ τινῶν σεισμῶν τῆς Κρήτης ἀναφέρουν ἐκ τῶν Ἀρχαίων καὶ Βυζαντινῶν συγγραφέων, ἱστοριογράφων καὶ χρονογράφων κυρίως οἱ Gaius Plinius Secundus (Α' αἰ.), Φλάβιος Φιλόστρατος (Γ' αἰ.), Ζώσιμος (Ε' αἰ.), Θεοφάνης ὁ Βυζάντιος (ΣΤ' αἰ.), ὁ χρονογράφος Ἰωάννης Μαλάλας (ΣΤ' αἰ.), οἱ ἱστορικοὶ Γεώργιος Κεδρηνὸς (ΙΑ' αἰ.) καὶ Γεώργιος Παχυμέρης (ΙΓ' αἰ.). Τούτων τὰς σχετικὰς συγγραφαὶ ἀναφέρομεν ἐν τῇ Βιβλιογραφίᾳ.

Ἐκ τῶν νεωτέρων πρῶτος ὁ Alexis Perrey ἐδημοσίευσεν πραγματείαν, ἐν ἧ ἀναφέρεται ἀριθμὸς τις (31) σεισμῶν τῆς Κρήτης, ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Mémoire sur les tremblements de terre ressentis dans la Peninsule Turco-Hellenique et en Syrie*». Acad. Roy. de

¹⁹) «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν», τ. 1, 1926, σελ. 156—160.

²⁰) Γεωργαλάς, σελ. 157—158.

²¹) «Πρ. Ἀκαδ. Ἀθ.» τ. 1, 1926, σελ. 159.

Belgique, Mém. cour. t. XXIII, 1850. Ὁ φυσιογραφικῶς ἐξευνήσας τὴν Κρήτην Γάλλος Victor Raulin ἐδημοσίευσε κατάλογον σεισμῶν τῆς Κρήτης, ἀντλῶν ἐκ τοῦ Perrey καὶ ἄλλων πηγῶν. Ὁ κατάλογος οὗτος, ἀριθμῶν 39 σεισμούς²², περιελήφθη εἰς τὰς σελίδας 424—430^ο τοῦ πρώτου τόμου τοῦ συγγράμματός του: «*Description Physique de l'île de Crète*», Paris 1869.

Τὸν κατάλογον τοῦτον, τοῦ Raulin ἀντέγραψε καὶ συνεπλήρωσεν ὁ Ν. Σταυράκης μέχρι καὶ τοῦ 1888, ἀναγράφας 47 σεισμούς, συμπεριέλαβε δὲ τοῦτον εἰς τὰς σελίδας 107—111 τοῦ συγγράμματός του: «*Στατιστικὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης μετὰ διαφόρων γεωγραφικῶν, ἱστορικῶν, ἀρχαιολογικῶν, ἐκκλησιαστικῶν κ.λ.π. εἰδήσεων περὶ τῆς Νήσου*», Ἀθήναι 1890.

Ἀριθμὸν τινα σεισμῶν τῆς Νήσου συμπεριέλαβεν ὁ ἄλλοτε διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου Ἀθηνῶν J. Schmidt εἰς τὸ ἔργον του «*Studien über Erdbeben*», Leipzig 1879²³.

Ὁ A. Sieberg ἐν τῷ ἔργῳ του: «*Untersuchungen über Erdbeben und Bruchschollenbau im östlichen Mittelmeergebiet*». Jena 1932, σελ. 208—210, παραθέτει κατάλογον σεισμῶν τῆς Κρήτης ἀπὸ τοῦ 1890 π. Χ. μέχρι τοῦ 1930 μ. Χ. Ἐν τῷ καταλόγῳ τούτῳ δὲν ἀναγράφονται πάντες οἱ σεισμοὶ οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τοὺς καταλόγους τῶν «*Annales*» τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου Ἀθηνῶν, ἐκ δὲ τῆς περιόδου 1889—1912 ἀναγράφονται μόνον 7. Ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν σεισμῶν τοῦ καταλόγου τοῦ Sieberg, ἐκτὸς τῶν εἰλημμένων ἐκ τῶν «*Annales*», εἶναι 76.

Μετὰ τὸ ἔτος 1883 δὲν ἔχομεν συστηματικὴν καταγραφὴν τῶν σεισμῶν τῆς Κρήτης μέχρι καὶ τοῦ 1912. Διὰ τὴν περίοδον ταύτην ἠδυνήθημεν νὰ καταγράψωμεν ἐκ διαφόρων πηγῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει 11 ἐν ὄλῳ σεισμούς, ὧν 7, ὡς ἐλέχθη, ἀναφέρει ὁ Sieberg.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1913 μέχρι καὶ τοῦ 1930 ὑπάρχει ἐπιστημονικὴ καταγραφὴ τῶν σεισμῶν τῆς Κρήτης κατὰ τὰς παρατηρήσεις τῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν τῆς Νήσου καὶ τοῦ Γεωδυναμικοῦ τμήματος τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου Ἀθηνῶν.

²²) Τοὺς μὴ ἀναφερομένους ὑπὸ τοῦ P. σεισμούς σημειώνει ὁ R. ἐν τῷ καταλόγῳ του δι' ἀστερίσκου. Ὁ R. προσέθεσεν 8 σεισμούς εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ P. ἀναφερομένους; 31.

²³) Βλ. καὶ α) J. Schmidt, πραγματεία περὶ τοῦ σ. τοῦ Αἰγίου, Ἀθήναι 1837 (ἐφ' ἐξῆς: Schmidt 2) καὶ β) J. Schmidt: Πραγματεία περὶ τοῦ σ. τῆς Κεφαλληνίας, Ἀθήναι 1867 (ἐφ' ἐξῆς: Schmidt 3).

Οἱ κατάλογοι οὗτοι ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὰ : «Annales de l'Observatoire National d'Athènes», ὡς κάτωθι :

1) *Catalogue des tremblements de terre observés en Grèce pendant les années 1912—1914* (t. VII, 1916, pp. 338—360). Ἀναφέρονται 4 σεισμοὶ ἀπὸ τοῦ 1913.

2) *Observations sismologiques faites en Grèce pendant les années 1915—1918* (t. VIII, 1926, pp. 503—644). Ἀναφέρονται 25 σεισμοί.

3) *Observations sismologiques faites en Grèce pendant les années 1919—1922* (t. IX, 1926, pp. 507—610). Ἀναφέρονται 35 σεισμοί, παρατίθεται δὲ καὶ χάρτης.

4) *Observations sismologiques faites en Grèce pendant les années 1923—1926* (t. X, 1928, pp. 413—539). Ἀναφέρονται 26 σεισμοί.

5) *Observations sismologiques faites en Grèce pendant les années 1927—1930* (t. XII, 1932, pp. 62—138). Ἀναφέρονται 45 σεισμοί.

Ἦτοι ἀπὸ τοῦ 1913 μέχρι καὶ τοῦ 1930 ἔχουν καταγραφῆ εἰς τὰ «Annales» ἐν συνόλῳ 135 σεισμοὶ τῆς Νήσου²⁴.

Ἀπὸ τοῦ 1926 καταγράφονται ἐπίσης οἱ σεισμοὶ ὑπὸ τοῦ Μετεωρολογικοῦ Σταθμοῦ τοῦ Πρακτικοῦ Λυκείου Χανίων²⁵.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω συστηματικῶν καταγραφῶν ἀναφέρονται σεισμοὶ τῆς Κρήτης καὶ εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Μεν. Παρολαμά ἐκδοθέντα ἡμερολόγια τῶν Κ. Κοζύρη καὶ Στεφ. Νικολαΐδου (βλ. βιβλιογραφίαν) καὶ εἰς ἐτέρας πραγματείας, τὰς ὁποίας ἀναφερόμεν ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν σεισμῶν τῶν περιλαμβανομένων εἰς τὸν ὑπ' ἐμοῦ παρατιθέμενον κατάλογον ἀνέρχεται εἰς 275²⁶.

²⁴) Ὁ Sieberg ἀναφέρει 3 σεισμούς τῆς περιόδου 1913—1930 μὴ περιεχομένους εἰς τοὺς καταλόγους τῶν «Annales».

²⁵) Τὸ 1935 εἰς Χανιά μοι ἐπετράπη εὐγενῶς ὑπὸ τοῦ Ἀ. Κνιθάκι νὰ λάβω ἀντίγραφον τοῦ καταλόγου τῶν ἀπὸ τοῦ 1926 καταγεγραφομένων ὑπὸ τοῦ ἰδίου σεισμῶν. Τοῦτο μετ' ἐπιστολῆς τοῦ κ. Σπ. Μαρινάτου σχετικῆς μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν πόλεων τῆς Κρήτης ἀπωλέσθησαν τὸ 1941 ἐν Λαρίσῃ καὶ δὲν ἠδυνήθην δυστυχῶς νὰ ἔχω ταῦτα ὑπ' ὄψει κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ προκειμένου καταλόγου.

²⁶) Ἐκ τούτων οἱ τῶν ἐτῶν : 1650 ἢ 1600, 1550 ἢ 1500 π. Χ. καὶ μ. Χ. 448, 1353, 1539, 1629, 1646, 1717, 1810 (Σ)βρ.), 1817, 1831, 1833 (Ἀπρ. 14), 1833 (Ἀπρ. 15), 1833 (Ἀπρ. 17), 1833 (Ἀπρ. 23), 1837 (Ἰαν. 25), 1838 (Νοεμ. 27), 1838 (Δεκ. 27), 1858 (Ἰουν. 16), 1858 (Ὀκτ. 16), 1861 (Νοεμ. 29), 1862 (Ἰαν. 5), 1862 (Μαρτ. 28), 1862 (Ἀπρ. 10), 1862 (Μαΐου 24), 1862 (Ἰουν. 1),

Τὴν πιθανὴν ἔντασιν τῶν σεισμῶν, δι' ὅσους δὲν εἶχε καθ' ἑαυτὴν αὐτὴ, ἐξετιμήσαμεν ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν κατὰ τὴν δεκάβαθμον κλίμακα τῶν Rossi—Fogel.

Αἱ ἡμερομηνίαί τῶν πρὸ τοῦ ἔτους 1582 (καθ' ὃ ἐγένετο ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἡμερολογίου) σεισμῶν ἀνεγράφησαν κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, αἱ δὲ μετὰ τοῦτο κατὰ τὸ Γρηγοριανόν. Ὡς χρόνος ἐλήφθη ὁ μέσος χρόνος τῆς Ἀνατολ. Εὐρώπης ἀπὸ μεσονυκτίου, διὰ δὲ τοὺς ἐκ τῶν «Annales» τοῦ Ἀστειοῦ Ἀθηνῶν ληφθέντας ὁ τῆς Δυτ. Εὐρώπης (Greenwich) ἀπὸ μεσονυκτίου²⁷.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΕΙΣΜΩΝ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

I. ΟΙ ΠΡΟ ΧΡΙΣΤΟΥ ΣΕΙΣΜΟΙ

Περὶ τὸ 2100 (τέλος τῆς ΜΜΙα). Σεισμός καταστρεπτικὸς καταστρέφει σχεδὸν ὅλοσχερῶς τὴν Κνωσόν²⁸.

1862 (Ἰουν. 18), 1862 (Ἰουν. 21), 1863 (Ἀπρ. 16), 1863 (Ὀκτ. 10), 1865 (Ἰουν. 2), 1865 (Ἰουν. 5), 1865 (Ἰουν. 13), 1866 (Ἰουν. 3), 1866 (Αὐγ. 19), 1877 (Φεβρ. 24), 1867 (Σβρ. 19 καὶ 20), 1869 (Μαρτ. 28), 1870 (Ἀπρ. 14), 1870 (Ἰουν. 24), 1870 (Αὐγ. 6), 1870 (Νοεμ. 14), 1870 (Νοεμ. 20), 1870 (Νοεμ. 29), 1871 (Ἰουλ. 17), 1874 (Δεκ. 9), 1876 (Ἀπρ. 18), 1876 (Ἀπρ. 25), 1876 (Μαΐου 7), 1880, 1881 (Δεκ. 28), 1884 (Νοεμ. 5), 1886 (Ὀκτ.), 1886 (Νοεμ. 22), 1894 (Ἀπρ. 20), 1894 (Ἀπρ. 27), 1902 (Ἰουλ. 29) καὶ 1902 (Ἰουλ. 25—31), ἦτοι ἐν ὄλῳ 58, ὅφ' ἡμῶν πρῶτων καταχωρίζονται εἰς συστηματικὸν περὶ τῶν σεισμῶν τῆς Νήσου κατάλογον.

²⁷⁾ Ὁ κατάλογος τῶν σεισμῶν, τὸν ὁποῖον παραθέτομεν δὲν εἶναι βεβαίως πλήρης, ἰδίως διὰ τὴν πρὸ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος περίοδον. Εἰδικώτερον διὰ τὴν περίοδον τῶν ἐτῶν 1400—400 π. Χ. τὸ κενὸν εἶναι λίαν αἰσθητόν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν περίοδον 1889—1912 ἡ καταγραφή εἶναι ἐλλιπής ἴσως μόνον εἰς τὴς Κρητικὰς ἐφημερίδας τῶν ἐτῶν ἐκείνων δύναται νὰ ἀνεύρη τις πληροφορίας. Ἡ πληρεστέρα σειρά τούτων εὐρίσκεται εἰς τὸ ἐν Χανίοις Ἱστορικὸν Ἀρχειοὺν Κρήτης. Ἐκ τούτων, εὐρισκομένων οὐχὶ εἰς πλήρεις σειρὰς εἰς τὰς ἐν Ἀθήναις δημοσίας βιβλιοθήκας, ἐλαχίστους σεισμοὺς ἠδυνήθημεν νὰ καταγράψωμεν. Οἱ πρὸ τοῦ 1846 σεισμοί, πλὴν ἐλαχίστων, δὲν ἔχουν τύχει ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας. Διὰ τοῦτο ἀναφέρομεν δι' αὐτοὺς ὅτι σχετικὸν ἀνεύρομεν, ἀκόμη καὶ στίχους ποιητῶν τῆς ἐποχῆς, ἂν καὶ ἔχομεν τὴν γνώμην, ὅτι οἱ στιχοπλόκοι ἐκείνοι ἐν τῇ περιγραφῇ διὰ στίχων φυσικῶν φαινομένων, ἐλάμβανον μὲν ἀφορμὴν ἐκ τούτων, ἦντιλον δὲ κυρίως ἐκ τῆς φαντασίας τῶν. Ἐκ τούτων καὶ ἄλλων περιγραφῶν ἐξηγάγομεν ὅσα ἠδυνήθημεν συμπεράσματα, ἀφήνοντας εἰς τοὺς εἰδικῶς εἰς τὴν μελέτην τῶν σεισμῶν ἐγκύβαντας τὴν λεπτομερεστέραν ἐπιστημονικὴν ἐπεξεργασίαν.

²⁸⁾ Evans P. M. II, σελ. 320, βλ. καὶ Γεωργαλιᾶν, σελ. 157—158. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ χρονολογικὸς προσδιορισμὸς δίδεται βάσει τοῦ ὑπὸ τοῦ Evans καθορισθέντος πίνακος, ὅστις ὑπὸ ἄλλων ἀρχαιολόγων βραδύτερον ἐπεβραχύνθη λόγῳ τῆς ἀντιστοίχου ἐπιβραχύνσεως τῆς αἰγυπτιακῆς καὶ μεσοποταμιακῆς χρονολογίας.

Περὶ τὸ 1890 (τέλος τῆς ΜΜΙα). Σεισμός ἐν Κνωσῶ μὲ καταστρεπτικά ἀποτελέσματα²⁹.

Περὶ τὸ 1750 (τέλος τῆς ΜΜΙΙ ἐποχῆς). Σεισμός καταστρέψας ὁλοκληρωτικῶς τὰ παλαιότερα ἀνάκιορα τῆς Φαιστοῦ, τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν Μαλιῶν³⁰.

1650 (τέλος τῆς ΜΜΙΙΙα). Σεισμός ἐν Κρήτῃ³¹, καταστρέψας ἐκ θεμελιῶν τὴν Κνωσόν.

1570 (περὶ τὸ τέλος τῆς ΜΜΙΙΙβ). Σεισμός ἐπενεγκῶν οὐσιαστικὰς καταστροφὰς εἰς τὴν Κνωσόν³².

Περὶ τὸ 1500 (τέλος τῆς ΥΜΙα). Σεισμός ἐπενεγκῶν μεγάλας καταστροφὰς εἰς Κνωσόν, Φαιστόν, Μάλια, Ἀγ. Τριάδα, Ἀποδοῦλου, Σκλαβόκαμπον, Ἰύλισον, Ἀμνισόν, Νίφρου, Γουρνιά, Ψεῖραν, Παλαίκαstron, Ζάκρον. Ὁμοίως ὑπέστησαν καταστροφὰς ἱερὰ σπήλαια ὡς τὸ τοῦ Ἀρχαλοχωρίου³³.

Περὶ τὸ 1400. Σεισμός ἐν Κρήτῃ καταστρεπτικός. Τὸ δεύτερον ἀνάκιορον τῆς Κνωσοῦ κατεστράφη ὑπὸ τούτου³⁴.

368. Σεισμός ἐν Κρήτῃ καθ' ὃν κατεστράφησαν πολλὰ ἐκ τῶν ἑκατὸν πόλεων αὐτῆς³⁵. Κατὰ Πλίνιον³⁶ κατεστράφησαν ἑξήκοντα πόλεις.

267. Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg³⁷.

II. ΟΙ ΜΕΤΑ ΧΡΙΣΤΟΝ ΣΕΙΣΜΟΙ

66. Περὶ τοῦ σειсмоῦ τούτου ὁ βυζαντινὸς χρονογράφος I. Μα-

²⁹) Evans, αὐτ. σελ. 320. Βλ. καὶ Sieberg, σελ. 208.

³⁰) Αὐτόθι, σελ. 320. Βλ. καὶ Μαρινᾶτος 1, σελ. 72—89· βλ. καὶ Γεωργαλᾶν, σελ. 157 καὶ Pendlebury, σελ. 25.

³¹) Αὐτόθι, σελ. 320. Βλ. καὶ M.E.E. T. 14, 1930, σελ. 617.

³²) Αὐτόθι, σελ. 320. Βλ. ὁμοίως Γεωργαλᾶν, σελ. 157 καὶ Sieberg σελ. 208.

³³) Κατὰ Μαρινᾶτον 1, σελ. 72—89. Βλ. ὁμοίως: «Κρητικαὶ Μελέται», Α', 1—2 τοῦ 1933, σελ. 61—67, Evans | αὐτ. σελ. 320 καὶ Pendlebury, σελ. 27, 52, 56.

³⁴) Evans, αὐτ. σελ. 320. Ὁμοίως βλ. Γεωργαλᾶν, σελ. 157 καὶ Μαρινᾶτον 1, σελ. 72—89. Διὰ τὸν σ. τούτον καὶ τοὺς τῶν ἐτῶν 2100, 1750, 1570 βλ. ἐφημ. Le Messager d'Athènes, 2314)63-1930 καὶ «Bull. Soc Belge d'Astr.» τοῦ 1930, σελ. 175—176.

³⁵) Βλ. Dapper, σελ. 396 (παρὰπέμπομεν πάντοτε εἰς τὴν Γαλλικὴν ἔκδοσιν).

³⁶) Dapper σ. 396. Βλ. ὁμοίως: Raulin, σελ. 425, Σταυράκη, σελ. 107, Γεωργαλᾶν, σελ. 158 καὶ Sieberg, σελ. 208.

³⁷) Σελ. 208.

λάλας³⁸ γράφει: «Τῷ δὲ ἰγ' ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοῦ Κλαυδίου³⁹ Καίσαρος ἔπαθεν ὑπὸ θεομηρίας ἡ Κρήτη νῆσος πᾶσα, ἐν οἷς χρόνοις ἠδρόθη ἐν τῷ μνήματι τοῦ Δίκτυος ἐν κασιτερίνῳ κιβωτίῳ ἢ ἐκθεοῖς τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου μετὰ ἀληθείας παρ' αὐτοῦ συγγραφεῖσα πᾶσοι».

Ὁ λεξικογράφος Σοῦιδας (λ. Δίκτυς) γράφει: ⁴⁰ «Ἐπὶ Κλαυδίου, τῆς Κρήτης ὑπὸ σεισμοῦ κατενεχθείσης καὶ πολλῶν τάφων ἀνεωχθέντων, εὑρέθη ἐν ἐνὶ τούτων τὸ σύνταγμα τῆς ἱστορίας Δίκτυος, τὸν Τρωϊκὸν περιέχον πόλεμον».

Λατινικὴν ἔκδοσιν τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Δίκτυος ἐξέδωκεν ὁ L. Septimius τὸν Δ'. μ. Χ. αἰῶνα, ὅπου περιέχεται ἡ διήγησις τῆς ἀνευρέσεως τοῦ Χρονικοῦ. Τοῦ ἑλληνικοῦ ἔργου ἀποσπάσματα ἀνεκαλύφθησαν ἐν Tebtunis τῆς Αἰγύπτου⁴¹.

Πρόκειται πιθανῶς περὶ κατακορύφου (βράστου) σεισμοῦ ἐντάσεως 8—9.

Ὁ αὐτὸς σεισμὸς φαίνεται εἶναι ὁ ὑπὸ Πλινίου καὶ Φιλοστράτου ἀναφερόμενος, ἐπισυμβὰς κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἔαρος, περὶ τὴν μεσημβρίαν.

Κατὰ Πλίνιον⁴²: «*In Creta terrae motu rupto monte inventum est corpus stans XLVI cubitorum, quod alii Orionis, alii Oti fuisse arbitrantur*».

Κατὰ Φιλόστρατον⁴³: «Ἐνταῦθα (ἐν τῷ Λεβηναίῳ ἱερῷ⁴⁴) διαλεγόμενον ποτὲ τοῦ Ἀπολλωνίου περὶ μεσημβρίαν (διελέγετο δὲ πολλοῖς ἀνδράσι, ὑφ' ὧν τὸ ἱερὸν ἐθεραπεύετο) σεισμὸς ἀθρόως τῆς Κρήτης προσέβαλε, βροντὴ δ' οὐκ ἐκ νερῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς γῆς ὑπήχησεν, ἡ θάλαττα δ' ὑπενόστησε σιάδια ἕως ἐπιτά· καὶ οἱ μὲν πολλοὶ ἔδει-

³⁸) Χρονογραφία LX, 322 (ἔκδ. Bonnae 1831).

³⁹) Βλ. ἀκόλουθον ὑπόσ. 41.

⁴⁰) Meursius, Creta κλπ. βιβλ. I, σελ. 61.

⁴¹) Βλ. Evans, Scripta Minoa I, 108. Ὁ σεισμὸς ἐγένετο τὸ ἰγ'. ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Κλαυδίου Νέρωνος. Βλ. Savary, Lettres...σελ. 193, ὅπου οὗτος παραθέτει ἀπόσπασμα νῆς πρὸς Ἀρκάδιον ἐπιστολῆς τοῦ Septimius γράφοντος: «*secutis temporibus, tertiodecimo anno Neronis imperii, in Gnosso civitate terrae motus facti, cum multa, tum etiam sepulcrum Dictyis ita patefecerunt, ut transeuntibus arcula viseretur*». Τὸν σεισμὸν ἀναφέρει ὁ Raulin, σ. 425. Βλ. ὁμοίως Schmidt I, σελ. 143, Σταυράκης, σ. 107, Μητσόπουλον, Στοιχ. Γεωλ. Α', σελ. 435 καὶ Γεωργιάδην, σελ. 135. Ἄλλ' ὁ Sieberg (αὐτ. σ. 208) ἀνάγει τὸν σεισμὸν τοῦτον εἰς τὸ ἔτος 55 μ. Χ.

⁴²) Nat. Hist. VII, 16, 1.

⁴³) Τυαν. Ἀπολλ. IV, 34, 4.

⁴⁴) Τοῦτο ἦτο ναὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν τῷ ἀκρωτηρίῳ τῆς νοτίας ἀκτῆς τῆς Κρήτης, τὸ ὁποῖον σήμερον λέγεται Κεφάλαι (Λιόντας ἢ Λέντας).

σαν, μὴ τὸ πέλαγος υποχωρῆσαν ἐπισπάσῃται τὸ ἱερόν καὶ ἀπενεχθῶσιν, ὁ δ' Ἄπολλώνιος «θαρσεῖτε», ἔφη, «ἡ γὰρ θάλαττα γῆν ἔτεκε». καὶ οἱ μὲν ᾤοντο αὐτὸν τὴν ὁμόνοιαν τῶν στοιχείων λέγειν, καὶ ὅτι μηδὲν ἄν ἡ θάλαττα νεώτερον εἰς τὴν γῆν ἐργάσαιτο, μετὰ δ' ἡμέρας ὀλίγας ἀφικόμενοί τινες ἐκ τῆς Κυδωνιάτιδος ἠγγειλαν, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τε καὶ μεσημβρίαν, ἦν ἐγένετο ἡ διοσημεία, νῆσος ἐκ τῆς θαλάττης ἀνεδύθη περὶ τὸν πορθμὸν τὸν διαορέοντα Θήραν τε καὶ Κρήτην».

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὅτι ὁ σεισμός ἐσεισεν ἕλην τὴν Νῆσον συνοδευόμενος ὑπὸ ὑπογείων βρόμων. Ἡ θάλασσα ἀπεμακρύνθη τῆς ξηρᾶς. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ ἐπικεντρικὴ περιοχὴ ἦτο ἐπὶ τῆς νήσου, ἀφ' οὗ ἐξεδηλώθησαν φαινόμενα κατακορύφων δονήσεων. Ἔντασις 9—10.

110. Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg (σ. 208).

251. Ἰουλίου 9.

Τοῦτον ἀναφέρει ὁ Coronelli⁴⁵ περιγράφων τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τῶν Ἀγίων Δέκα, τῶν μαρτυρησάντων τὴν 3 Δεκεμβρίου τοῦ 250 κατὰ τινὰ διωγμὸν ὑπὸ τοῦ Δεκίου: «*Vendicati però dal cielo con tremuoti horribili, e con peste, che distrusse gran parte dell' isola; ma non mitigò la rabbia del Tyranno il quale a 9 Juglio 251 . . .*». Πιθανὴ ἔντασις 8—9.

365. Ἰουλίου 21. Ὀλίγον μετὰ τὴν αὐγὴν.

Περὶ τούτου ὁ βυζαντινὸς συγγραφεὺς Θεοφάνης⁴⁶ γράφει: «Μέγας σεισμός, πλημμυρὶς καὶ ἄμπωτις ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τῷ Ἀδρίᾳ, ἐν Κρήτῃ, Ἀχαΐᾳ, Βοιωτίᾳ, Ἠπείρῳ καὶ Σικελίᾳ».

Ἄλλος βυζαντινὸς συγγραφεὺς, ὁ Ζώσιμος⁴⁷, ἀναφέρει: «καὶ σεισμοὶ δὲ ἔν τισι συνηρέχθησαν τόποις. ἐσείσθη δὲ καὶ Κρήτη σφοδρότερον, καὶ ἡ Πελοπόννησος μετὰ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος· ὥστε καὶ τὰς πολλὰς διαθῆναι τῶν πόλεων, πλην τῆς Ἀθηναίων πόλεως καὶ τῆς Ἀττικῆς».

Κατὰ τὸν βυζαντινὸν ἱστορικὸν Γ. Κεδρηνόν⁴⁸: «Ἐπὶ Γρατιανοῦ σεισμός ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γέγονεν ἐπὶ τοσοῦτον ὡς ἐπὶ πολὺ υποχωρῆσαι τὴν θάλασσαν καὶ τὰ πλοῖα ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἰστάναι. Πλήθους δὲ πολλοῦ ἐπὶ τῷ παραδόξῳ θεάματι συνδεδραμηκότος, τῶν ὑδάτων ἀθρόως ἐκδραμώντων πέντε μυριάδες ἀνθρώπων κατεποντίσθησαν, καὶ τῆς Κρήτης δὲ τῆς Ἀχαΐας καὶ Βοιωτίας, Ἠπείρου τε καὶ Σικελίας

⁴⁵ Isolario... Βλ. ἐπίσης Raulin, σ. 425 καὶ Σταυράκη, σ. 107.

⁴⁶ Χρονογραφία, I, σελ. 87, 10.

⁴⁷ Ἱστορία νέα βιβλ. IV, κεφ. XVIII, ἐδάφ. 2—3.

⁴⁸ Σύν. Ἰστ. 314 C. D.

πλείστα μέρη ἀπολέσθαι, τῆς θαλάσσης ἀνελευθέρου καὶ ἐπικλυσάσης αὐτά, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ὁρέων ἀπορριφθῆναι πλοῖα ἄχρη σταδίων ἑκατόν».

Ὁ Meursius⁴⁹ παραθέτει τὸ κάτωθι χωρίον τοῦ Ζωσίμου (βίος Ἀθανασίου): «Τοιούτων οὖν κατὰ πᾶσαν ἐπὶ τῆς πρώτης Οὐαλεντιανοῦ καὶ Οὐάλεντος ὑπατείας, καὶ τηλικούτων γενομένων κακῶν, εἰκότως ἄνθρωποι καὶ ταῖς ἄνω πληγαῖς ἐπαιδεύοντο. τότε μὲν γὰρ σεισμός ἐπισκῆψας, οἷον οὔτε ὁ παρελθὼν ἦνεγκε χόρος, οὔτε ὁ μέλλον οἴσειν ἠλπίζετο, πολλὰς τε ἄλλας ἀνέτρεψε τῶν πόλεων, καὶ ἡ Κρήτη πλείους τῶν ἑαυτῆς ἢ ἑκατὸν χιλιεπίδες εἶδε πτώμα κατενεχθείσας».

Κατὰ τὸν von Hoff⁵⁰ κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ τούτου δέκα πόλεις τῆς Κρήτης. Ὁ Lacroix⁵¹ ἀνάγει τὸν σεισμόν τούτον εἰς τὸ ἔτος 368 καὶ προσθέτει, ὅτι μέγα μέρος τῆς Νήσου κατεκλύσθη ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἐνῶ ὁ Π. Κριάρης⁵² ἀποδίδει εἰς τρομερὸν σεισμόν τοῦ 360 τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως Παννόνας, ἀνακτισθείσης εἰτα ὑπὸ τὸ ὄνομα Βουλισμένη.

Ὁ Sieberg⁵³ ἀνάγει τὸν σεισμόν εἰς τὸ ἔτος 365, ὅπερ φαίνεται πιθανώτερον.

Τὸ ἐπίκεντρον τοῦ σεισμοῦ τούτου δυνάμεθα ἐκ τῶν ἀνωτέρω νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἔκειτο ἐπὶ τῆς Νήσου ἢ πολὺ πλησίον αὐτῆς. Εἷς τινὰς περιοχὰς αἱ δονήσεις ἦσαν ἰσχυρόταται, ἐντάσεως 9 ἢ καὶ 10. Ἰσχυρὰ θαλάσσια ἐκ τοῦ σεισμοῦ προελθόντα κύματα παρέσυρον πλοῖα ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, γεγονός παρασταθὲν καθ' ὑπερβολὴν ὑπὸ τοῦ Κεδρνοῦ.

448. Σεπτεμβρίου 6.

Κατὰ τὸν Μαλάλαν⁵⁴ «... ἐν δὲ τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ (Θεοδοσίου) ἔπαθεν ὑπὸ θεομηνίας ἡ Κρήτη νήσος, ἣτις εἶχεν μέσῳ θαλάσσης ὑπαρχούσας πόλεις ἑκατόν, καθὼς περὶ τῆς νήσου ἐξέθετο ὁ σοφώτατος Εὐδοκίδης. Ἐπαθε δὲ καὶ πᾶσα ἡ περίχωρος αὐτῆς. Ἐπεσε δὲ ἐν τῇ αὐτῇ Κρήτῃ τὸ δημόσιον τῆς μητροπόλεως Γορτύνης τὸ κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος Ἰουλίου, ἔχον ἰδιάζοντα θόλα ιβ'...».

⁴⁹) Creta...σελ. 62. Βλ. Dapper, 399.

⁵⁰) Chr. der Erdb.

⁵¹) Les Iles κ.λ.π.

⁵²) Ἰστ. Α', σελ. 64 (εἰς προσθήκας καὶ ἐπεξηγήσεις).

⁵³) Σελ. 208. Βλ. καὶ Raulin, σελ. 425, Schmidt 2, σελ. 31, Σταυράκης, σελ. 107, Ξανθοσίδην (τάφος Καϊάφα), σελ. 305—316, Γεωργιάδην, σελ. 122 καὶ 208 καὶ Μουρίζην, σελ. 34.

⁵⁴) Χρονογραφία, LXIV, 61.

Ὁ Schmid καὶ ὁ Sieberg⁵⁵ ἀναφέρουν σεισμὸν συμβάντα τῷ 438, ἀλλ' οὗτος πιθανῶς εἶναι ὁ τοῦ 448. Ἔντασις 8—9.

795. Ἀπριλίου 7. Κατὰ τὴν νύκτα.

Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Θεοφάνη⁵⁶ «... τῷ δὲ Ἀπριλίῳ μηνὶ τῆς αὐτῆς Ἰνδικτιῶνος (δ'), ἡμέρα ἑβδόμη, ὥρα νυκτερινῇ, γέγονε σεισμός ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ φοβερώτατος».

Ὁ Raulin⁵⁷ τὸν χαρακτηρίζει ὡς λίαν ἰσχυρόν. Πιθανὴ ἔντασις 8. 913. Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg (σ. 208).

1228. Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg (αὐτόθι).

1246. Σεισμός κατὰ τὸν Raulin⁵⁸ καταστρέψας τὰ τεῖχη τῆς πόλεως τῶν Χανίων. Πιθανὴ ἔντασις 9.

1303. Κατὰ Σταυράκη^ν (σ. 107), ἀντλοῦντα ἐκ τοῦ Ζαμπελιού⁵⁹, ὁ σεισμός οὗτος ἦτο φοβερός. Διηρώγησαν τὰ τεῖχη τοῦ Χάνδακος καὶ κατεστράφη ἐπίσης τὸ παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος Ἡρακλείου φρούριον (ὁ μεγ. Κούλες) ἀνοικοδομηθὲν πάλιν⁶⁰.

Πιθανὴ ἔντασις 8—9. Ἐσφαλμένη ἴσως ἡ χρονολογία τοῦ σεισμοῦ τούτου. Πρόκειται μᾶλλον περὶ τοῦ σεισμοῦ τοῦ 1304.

1304. Αὐγούστου 8. Πρωΐα.

Ὁ Hieronymus Donatus⁶¹ εἰς τὴν πρὸς τὸν Πέτρον Κονταρηνὸν ἐπιστολὴν του ἀναβιβάζει τὸν ἀριθμὸν τῶν νεκρῶν ἐκ τοῦ σεισμοῦ τούτου εἰς 4.000.

Κατὰ τὸν βυζαντινὸν συγγραφέα Γ. Παχυμέρη⁶²: «Ὀλίγον δὲ πρὶν ταῦτα γενέσθαι, Ποσειδεῶνος μηνὸς ὀγδόη, σεισμός ἐνοκῆπται κατὰ μὲν τὰ ἐνταῦθα μέρη ἄγνωστος τοῖς πολλοῖς, ὥστε μὴδὲ σημῆναι τὸν κλόνον, κατὰ δὲ τὸ διὰ Ρόδον κλίμα καὶ πρόσσω λαμπρὸς καὶ τῶν πρόποτε μνημονευμένων ὁ χαλεπώτατος. Ὅθεν καὶ Ρόδος μὲν αὐτὴ πᾶσα εἰς τὸ παντελὲς ἀγατέτραπαι, ἤκουστο δὲ γε καὶ περὶ Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν ἐξ ἴσου ταῦτη τὰ πάνθεινα. Κορώνη δὲ καὶ Μεθώνη

⁵⁵) Schmidt 1, σελ. 149. Sieberg, σ. 208, βλ. καὶ Γεωργιάδην σελ. 211.

⁵⁶) Χρονογραφία, Α.Μ. 6288,10 σελ. 728,11.

⁵⁷) Σελ. 425. Βλ. ὁμοίως: Schmidt 1, σελ. 155, Schmidt 2, σελ. 31, Σταυράκη^ν, σελ. 107, Γεωργιάδην, σελ. 235 καὶ Μουρίκη^ν σελ. 35.

⁵⁸) Σελ. 425. Βλ. καὶ Schmidt 2, σελ. 32.

⁵⁹) Ἰστ. φηνογρ. σελ. 44.

⁶⁰) Ν. Ἐφημερίς Ἡρακλείου φ. 2969 καὶ 2992 τοῦ ἔτους 1925.

⁶¹) Creta Sacra, t. II, σελ. 307 καὶ 408.

⁶²) Ἄνδρ. Παλαιολόγος, V, 11.

καὶ τὰ πολλὰ τῆς Πελοποννήσου, οὐκ ἐλάχιστον δὲ μέρος καὶ Κρήτης, σεισμοῦ γεγόνασι παρανάλωμα».

Κατὰ τὸν Raulin⁶³ ὁ σεισμός οὗτος ἐπέφερε μεγάλας καταστροφάς εἰς ὅλην τὴν περιοχὴν τῆς Ἀνατολ. Μεσογείου μέχρι καὶ τῆς Βενετίας, ἐπίσης εἰς Κρήτην, Ρόδον κ.λ.π. Σεισμός καταστρεπτικός ἐντάσεως 9.

1306. Ἰσχυρὸς σεισμός ἐν Ἡρακλείῳ κατὰ Sieberg (σ. 208).

1311. Ἀναφέρουν οἱ Falkener⁶⁴ καὶ Torres⁶⁵.

1353. Ὀκτωβρίου 16.

Ἐπὶ δουκὸς τῆς Κρήτης Μάρκου Γραδενίγου διασείσας τὸν Χάνδουκα καὶ τὸ Ρέθυμνον, μὲ χαρακτηριστικὰ συνοδευόντα φαινόμενα⁶⁶. Πιθανὴ ἐνταση 7—8.

1416. Τὸν σεισμόν τοῦτον ἀναφέρει ὁ Raulin (σ. 426) ἀντλῶν ἐκ τοῦ Falkener⁶⁷.

1430. Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg (σ. 208).

1490. Κατὰ τὸν Olivier⁶⁸ ὁ σεισμός οὗτος συνεκλόνησεν ὅλην τὴν Νῆσον ἔξ Α. πρὸς Δ. καὶ ἐπέφερε πολὺ μεγάλας καταστροφάς.

Κατὰ τὸν Thenet⁶⁹ αἱ δονήσεις ἐξηκολούθησαν ἐπὶ ἓνα μῆνα.

1501. Περὶ τούτου ἀναφέρει ὁ Raulin⁷⁰.

1507. Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg (σ. 203).

1508. Μαΐου 29. Ὥρα 21.00—23.00.

Κατὰ τὸν Jodocus a Meggen⁷¹ ὁ σεισμός οὗτος ἦτο φοβε-

⁶³) Σελ. 425. Βλ. καὶ Schmidt 2, σελ. 32, Σταυράκη ν, σελ. 107, Gerland, σελ. 48. Hoph A', 86, σελ. 460 καὶ Β', 38 σελ. 1770, Ψιλάκη Β', σελ. 105 καὶ Θεοτόκη ν, Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. τῆς Ἀκαδ. Ἀθ. Α', II, σελ. 58—59 καὶ 71.

⁶⁴) A description . . . σελ. 11.

⁶⁵) Insulae Cretae Periplus. Βλ. Raulin, 426 καὶ Σταυράκη ν σελ. 107.

⁶⁶) Βλ. Π. Κριάρη ν, τόμ. Α', σελ. 266. «Τὴν ἐπομένην τῆς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Κρητικῆς Δημοκρατίας τοῦ Μάρκου Γραδενίγου ἐγκαταστάσεως δεινὸς σεισμός ἐπισυμβὰς ἐκλόνησε τὸν Χάνδακα καὶ τὴν Ῥεθύμνην. Τὸ τῆς πολιτείας συμβούλιον, ἐν τῷ κυβερνητικῷ μεγάρῳ τυχόν, ἀνεπέδωκεν ἔντρομον ἔξ αὐτοῦ, ὃ δὲ τρόμος ἐπετάθη, διότι φαιαὶ νεφέλαι αἴφνης ἐκ λαίλαπος ἐκσφενδονηθεῖσαι κατεκάλυψαν τὸν οὐρανόν, τῆς ἀτμοσφαιρας θολωθεῖσης ραγδαίως ἐξεροράγη θεῖός, ὃ ὁποῖος ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας διαρκέσας κατεπλημμύρισε πόλεις, κώμας καὶ ἀγρούς».

⁶⁷) Σελ. 11. Βλ. καὶ Σταυράκη ν, σελ. 108, Sieberg, σελ. 208.

⁶⁸) Voyage . . . t. I, p. 384.

⁶⁹) Cosmogr. du Levant. Βλ. ὁμοίως Raulin, σελ. 426, Schmidt 2 σελ. 32, Γιάνναρη ν, σελ. 10, Σταυράκη ν, σελ. 103, Evans, σελ. 313,

⁷⁰) Σελ. 426. Βλ. καὶ Schmidt 2, σελ. 32, Σταυράκη ν, σελ. 108.

⁷¹) Peregrinatio . . . σελ. 54. Meggen, μικρὰ πόλις τῆς Ἑλβετικῆς Λυκέρνης (Ν. Ἑλληνομν. τ. 11, σελ. 447).

ρός. Ἡ μεγάλη πόλις Ἱεράπετρα κατεστράφη καὶ ἔκτοτε ἀνωκοδομήθη ὡς μικρὰ κώμη μὲ μικρὸν φρούριον. Τὸν ἀριθμὸν τῶν νεκρῶν ἀναβιβίζει εὗτος εἰς 30.000.

Μακρὰν περιγραφὴν τοῦ σεισμοῦ τούτου ἔχομεν ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Δουκὸς τῆς Κρήτης Ἱερ. Δωνάτου⁷² γραφείῃ ἐν Χάνδακι πρὸς τὸν ἐν Πατανίῳ φίλον του Πέτρον Κονταρηγὸν τὴν 15 Ἰουλίου 1503⁷³, ἥτοι ἓνα καὶ ἥμισυ μῆνα μετὰ τὸν σεισμόν. Ταύτην, μολοντί μακροσκελῆ, παραθέτομεν ὀλόκληρον, διότι παρέχει ἀρκετὰ στοιχεῖα περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου.

*«Hieronymus Donatus Doctor et Cretae Dux
Petro Contareno Eusebiano suo salutem.*

Motu terrae, quo nuper, dum ad reditum accingebar, miserabiliter Insula Cretae concussa est, non possum reducere in mentem sine horrore animi, nec sine lacrimis ad te scribere, scribam tamen, ut non solum ex tanto periculo me cum omnibus meis sospitem intelligas, sed ut audiant omnes, quod factum est, et discant periculis nostris Deo vivere, et Deum timere. Quarto kalendas Junias secunda fere noctis hora⁷⁴ Creta maximo et horribili motu tremuit, et praecipue Candax haec ipsa nunc Metropolis et Ducatus sedes partim prostrata, partim ita concussa est, ut magna licet aedium parte non omnino prelapsa, quod refici posse speratur, multitudine scissurarum hiantibus parietibus ob imminentis ruinae periculum plus prae se ferat mali, quam spondeat boni, quod non prorsus conciderit.

Praecessit motum mira aeris marisque tranquillitas per totam diem, et nulla in parte occupato nubibus caelo, sed sole pallido, et sine ulla penitus aura, quasi pulverenter, sub ipso autem mo-

⁷²) Ἡ ἐπιστολὴ εὑρίσκεται παρὰ Fl. Cornelius, Creta Sacra, Venetiis 1755, t. II, σελ. 408 κ. ἑ. Ταύτην παραθέτει καὶ ὁ Γιάνναρης, Περὶ Ἑρωτοκρίτου...σελ. 10—15. Μετάφρασις ταύτης εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ Ἱ. Κακρὶδῆ εἰς τὴν Ἑπιστ. Ἑπετ. Φυσ. Σχ. Πανεπ. Θεσσαλονίκης, τ. 5, 1939, σελ. 131—137 καὶ ἐλευθέρᾳ ἀπόδοσις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν εἰς Ν. Ἑλληνομν. τ. 11, 1914. σελ. 443—446.

⁷³) Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς ἀναγράφεται: «*Idibus Julii MDVIII*». Αἱ Εἰδοὶ (idus) τοῦ Ἰουλίου ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν 15ην αὐτοῦ (βλ. Γ. Ἀρβανιτάκη, Χρονολογία τῶν Ἀρχαίων Ρωμαίων. Ἀθήναι 1940, σελ. 6, ὑποσ. 3)

⁷⁴) Κατὰ Μαρσβελάκιν, σελ. 103, ἡ ὥρα οὕτη ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς 11 μ.μ. Κατὰ Τομαδάκη (τὸ Τραγοῦδι τῆς Φιαγκούσας) πρὸς τὴν 9—10 μ.μ.

tu velut mugitas quidam, et fremitus, et quasi collidentium inter se armorum strepitus terrifico nescio quo sonitu praecessit.

Aedes non aliter motae sunt, ac solent commotis maris fluctibus agitari naves, neque solum visae sunt nutare in latus, sed velut saltu quodam concuti, subinde ruentibus aedificiis tantus tamque horribilis fragor insonuit, ut pene auribus oclusi auditus facultas videretur, tamque densus excitatus pulvis est, ut vix attrahere, et habere spiritum liceret, omnes non terrae motum existimare, sed postremam fati, hoc est divinae voluntatis, diem credere, qua tota mundi moles casu laboraret extremo.

Ego sub hoc ipso articulo temporis paulo ante cubitum secesseram in medio cubiculo strata lectica⁷⁵ transtili, quam soleo in legationibus et itineribus mecum habere. Ubi primum tremere omnia sentio et trabes praecipue maximo strepitu concuti, decedente e parietibus operis lectorii calce non sine lapidum fragmentis linea tantum indutus et nudis pedibus surgo confestim. Uxor venit ad me statim cum reliqua familia, quae fuerat in proximo cubiculo, in quo magna pars muri mox corruit. Ego Joannem Franciscum natu minimum festivae, et amabilis indolis puerum arripio; eximus omnes, et in hypetria, quae cubiculo jungitur, convenimus, ubi paulisper mirantibus cessavit motus, qui fere tanto temporis spatio perduravit, quanto quispiam concitatus orationem Dominicam proferat. Subinde discedimus in mediam arcam palatii, cujus jam Aula auditoria a septentrionali parte conciderat; et scalae ruinis et fractis trabibus, et tabulis aperiebantur. Sed nec tutus arcae locus videbatur ob altitudinem aedificiorum, recepi me in allio rem partem fori non longe a palatio, ubi casus murorum minus timeri posset, sub diversorio quodam ligneo, ubi Judaei treoneum coriarium exercent. Totam noctem insomnis ibi cum sedens, tum extra inambulans traduxi. Interea omnis populus viri passim, mulieres, et pueri velut insequentibus hostibus urbis portam, quae est in ipsa platea, exeuntes ululatu et clamore incredibili omnia complebant. Sacerdotes insequentibus turbis sacras imagines et ipsum Dominici corporis Sacramentum circum ferentes, accensis luminaribus per plateam et suburbium supplicationes tota nocte duxerunt. Sequebatur infinita prope virorum et feminarum omnis aetatis et generis multitudo, altissimis clamoribus et effusione lachrymarum inex-

⁷⁵) Γραπτέον: lectica, κατά I. Κ α x ρ ι δ η ν.

plebili Dei misericordiam implorantium. In Foro dumtaxat et suburbio erat aditus supplicantibus; nam ipsa via media latior, quae ducit ad portum, quae Magistra dicitur, montibus lapidum, trabium, et lignorum obruta negabat aditum.

Per reliquas urbis vias, quae angustiores sunt, sine periculo incedere non erat, pendentibus, et scissis ubique domorum parientibus, vix enim quatuor aut quinque domus supersunt, in quibus habitare sine instauratione licebat.

Interim nonnulli nunciantur ruinis obruti, nonnulli semineces eruti, sed in primis feminae multae cum infantibus oppressae. Jugis sub continuatis ejulatus vocum dolorosarum miserabilis concentus exaudiebatur, et extracta ex ruinis quaedam cadavera, cum sola pompa lachrymarum efferebantur. Merito mihi noctis illius horrorem consideranti Maronianum illud occurrit: Quis cladem illius noctis? quis funera fando explicet, aut possit lachrymis aequare labores?

Ubi dies illuxit recepi me iterum in aream palatii, ut aliquantisper remoliore in loco fessos oculos, et pulveribus obructos sommo refocilarem; praesertim quod sub iis diebus me adhuc reliquiae aegritudinis infectabant, quae per dies fere quindecim renum doloribus me continue exagitaverat; sed Dei auxilio, et Pompilii physici doctrina, et diligentia fracta in minutiores particulas et expulsa lapidosa materia, quae in renibus obcalluerat, jam convalescebam.

Sic igitur dum quiesco, tertia fere post ortum solis hora, alter terrae supervenit motus, neque vehemens, neque nimis concitatus, sed qui plus timoris afferret; tunc enim pavor et horror cunctis magis increbuit.

Tum vero mihi provoluta ad pedes uxor, et filii, et tota familia obsecrare, obtestari, et implorare lachrymis caepere, urbe ut exirem, quod nullus in ea locus, etiam sub dio, ob densitatem aedificiorum tutus videretur. Accessere etiam ex patriis et civibus quam plurimi suadentes et orantes, ne solus ego urbe vacua in tanto periculo esse vellem. Demum ut uxorem et filios, sine me exire recusantes, educerem, exivi et in proximos urbis divi Demetrii hortos extensis velis et peripetasmatis familiam collocavi. Subinde me in Forum contuli, et in eodem diversorio ligneo passuum minus duorum collocata letica, nocte cum nocturnis custodibus adhuc dormio. Sed quae in hac calamitate constituta in dies, et in cladis reparationem excogitata sint, aut decreta,

non attinet dicere. Nihil a nobis praetermittitur; sed nunc in primis utile et necessarium est continere quorum fieri possit civitatem in civitate, hoc est ne urbs deseratur. Idque quia ad me praecipue pertinere censeo, semper in Foro sum, in quo non solum dormio, sed quasi in domo sedens et inanbulans et legens etiam versor. Neque hortari desino omnes, ut quod tempus et necessitas allatura sunt, prudentia et diligentia praevengiant; ut instaurandis domibus pro tempore incumbant, aliaque plenus mœrore, et singulatibus rem vultu simulans solari et consulere et quibus modis possum tantum mali lenire et publice et private studeo.

Cacterum haec tam magna effecta naturae quonquam sine causis naturalibus non eveniant, esse tamen divini iudicii signa credenda sunt. Atque ut scias omnia particularius: primum in tam grandi concussione et ruina vere publica, muri urbis, quae magna moles est, nulla in parte hoc motu labefactati sunt, undique enim illesi permansere; id quod maxime mirum est ne minimo quidem scismate. Deinde in tanta clade domorum in urbe et suburbio paucissimi extincti sunt, paucissimos voco, qui in tam plena civitate habitantium numero, trecentorum numerum vix attigerunt; inter quos et pauci ex nobilibus aut notioribus populo interfuere; in circa quod tres aut quatuor dumtaxat aedes sub totis culminibus concidere; reliquae tantum anteriore aut posteriore parte prolapsae sunt ubi trabes, et tigna non cohaerebant. Sed alla aedificia et turres nutantibus et disjectis cacuminibus et sibi et proximis aedificiis exitium intulere

Aedes D. Titi, quae prima ecclesiarum sedes est totius insulae a Turri condita, in parte quae sub turri erat, contracta est. Idem evenit Summi Salvatoris, et D. Petri et D. Marci; sed et templum D. Francisci ab orientis parte ex eadem propinquitate turris miserabiliter disjectum est cum magna parte cœnobii. Hoc sane templum choro ducentarum prope sedium insigne cultu divino et exacta observatione celeberrimum Christianae religionis sydus in Oriente merito censebatur; nam cum cœnobiis Italiae celebrioribus numerari jure poterit. Ejus nunc instauratio et sumptu et tempore maximo indigebit.

Illud non praeteribo memoria dignissimum: servabatur in Altaris majoris summitate Sacramentum Corporis Christi, inclusum, ut solet, tenuibus crystallinis argento compactis; id quidem ob ruinam sepultum erat; quod ubi omni studio inquirentes Fratres expedire et extrahere summa veneratione conan-

tur, tandem illaesum cum sacramento tabernaculum invenere; quod si forte manu excussum in pavimento cecidisset, miraculum erat si contractum in frustra non esset; id sub tanta mole lapidum, sub tanto pondere, sub tanto impetu, caruit noxa. Idem evenisse aliis templis civitatis dictitant rumore incerto; sed hoc et verissimum est et certissimum; sed in tanto religiosorum numero nullus omnino non solum periit sed ne minima quidem incussione laesus est.

Verum ut ad motum insulae redeamus; tota quidem insula trecentis millibus passuum ab occidente in orientem porrecta omni ex parte simul tota contremuit; atque a media fere parte versus orientem aedificiorum stragem sensit, et Setia et Hierapetra magna ex parte disjectae sunt, Rethima, et Cidonia concussae quidem sunt, sed non dirutae. In mari vero, ut jam ex Aegei pelagi superioribus partibus appulsis navigiis nuper accepimus; motus idem horribilis fuit ad quadraginta fere milliaria versus Eubeam et Phrygiam concussis insulis, et continenti, sed non cum simili clade.

Agitur nunc ducentesimus et quartus annus ex quo non minori motu⁷⁹ haec civitas corruit Vito Canali Duce; quo tempore, ut in quibusdam veteribus annotationibus hic reperi, ad quatuor millia homines oppressi leguntur anno circiter centesimo postquam haec insula Venetae cesserat ditioni; trecentesimus enim nunc et quartus agitur annus ex quo haec insula conquiescit in sinu venetae libertatis.

Nunc itaque continenter die noctuque supplicationes ducuntur maximis clamoribus et lacrimosis vocibus; strepitu vero et pulvere ita offendimur, ut saepe plus pulveris quam aeris atracto spiritu hauriamus. Noctu saepe, ubi me primo aggressu sopor oppressit, excitor novis clamoribus, nam si quid fulguret, si accensae exhalationes, quae videntur stellae cadentes, apparent, quae facilius videntur, quia sub dio fere omnes habitamus; si quidqua in parte strepit, aut movetur, subito feminarum clamor excitatur et pavore et clamore complentur omnia.

Illud in tantis malis subsequantum est boni, et quidem maximi, quod cum antea ex consuetudine pessima quam plurimis et adolescentibus et viris versarentur in ore foedissima in Dei Christi verba blasphemiae, crimen execrabile quod neque edictis,

⁷⁹) Πρόκειται περί τοῦ σεισμοῦ τοῦ ἔτους 1304.

neque poenis, neque sanctorum virorum predicationibus et minis tolli poterat, nunc timor Dei uno momento omnes non tam cohibuit repressitque quam etiam contra blasphemantes armavit. Successerunt loco blasphemiarum Dei laudes frequentissimae, preces assiduae et publica, per omnia compita, misericordiae divinae cum lacrimis profluentibus imploratio. Semel, nescio quis nomen Christi turpiter nominare ausus est pene a populo lapidatus est.

Plerique ex his, quibus inter se lites et odia jam diu vigeabant, me presente amplexu in invicem injurias remisere, et pacem mutuis osculis firmavere; multique qui per annos viginti sine confessione latronum more perduraverant, at sacerdotes se contulere, et facta confessione Eucharistiam sumpsere. Quibus haec evenerunt, etiamsi eorum domus totae conciderint, grande lucrum ex hac ruina sunt consecuti. Divinam ultionem fuisse nemo est qui dubitet; alii alia efferunt ob quae contra Cretenses hae divino iudicio clades excitata sit.

Hoc quoque ipsum in hoc malo boni inesse video, quod haec persuasio fructuosa bonis moribus futura est. Illam ego infensissimam blasphemiam existimo, quod superstitiose se a Latina Ecclesia dividerunt Graeci, et Latinorum plurimi neque graeco neque latino ritui obsequuntur, quod publice saepius audientibus omnibus et damnavi et execratus sum. Floret haec civitas tot patriciis, tot civibus, et quidem praestantissimis et diligentissimis, sub religionis cultusque divini nimia apud plurimos negligentia est; et paucis ante annis inolevit mos praedictus. Matres familias cum liberis et majori parte familiae numquam ad divina officia prodeunt; domi continentur, et omnem cultum religionis nesciunt; cum sit alibi prima in matronis religio et pro devoto femineo sexu semper oret Ecclesia. Sub his matribus educantur liberi, quae extorres ab Ecclesiis factae sunt vitio parentum et maritorum. Saepe ego ob hanc causam in ejus modi crimen amanter invectus sum. Cur enim hac in parte verum in suo periculo subiticeamus, iis quos ob fidem publicam et privatam in me charitatem unice diligo, quibus semper et commoda accidere merito exopto, quae mihi et familiae meae evenire cupio?

Sed satis fui longior de industria quod ardebam, quum haec ad te scriberem, cupiditate quadam incredibili tecum longius colloquendi de familiaribus rebus meis et de communibus studiis, numquam magis tecum esse optavi; et tempus et occasio ipsa ad-

monet, ut simul jam et Deo et nobis vivamus, et pendere ex vulgi opinione maxime damnabilem putemus; unam ut saepe dicere soleo, in Eusebiano tuo vel in hortis meis Patavinis, tecum transmissam in tranquillitate dieculam, jam etiam florente Republica, omnibus ejo magistratibus, omnibus honoribus antepono. Vale. Idibus Julii MDVIII».

Ἐπισημασθέντος Ἰωάννου Γεωργίου γράφει τὰ ἑξῆς⁷¹:

«Die XXIX [Maii MDVIII]...Et haec fuit illa dies, in qua, ut post haec dicitur (cap. XXI), Candia civitas crudeli terrae motu ex parte magna quassata fuit.

Cap. XXI. Die XVI. Ut sunt res humanae semper fluidae et caducae, supervenit rursus alia brigantina cum alio non magis Jocundo Novo: Candiam scilicet civitatem ad 29 diem Maii fere totam horrendo terrae motu corruisse; domos plurimas et sacras et privatas vel corruisse funditus, vel scissas et disruptas habitationi hominum factas suspectas: Ultra sexcentos homines oppressos, inter quos et esse cancellarium (Aeneam Carpenium), virum humanissimum et de nobis optime meritum compluresque alios nobis nctos et nobiles et plebejos. Sed non solum Candia hunc terrae motum sensit, verum et Silia ejusdem insulae civitas, ubi et Castellum et plures domus corruerunt. Imo et per totam fere insulam castella pagique hanc pernitiem senserunt».

Εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμ. 19 (φ. 89α) Βαροκκικὸν κώδικα τῆς ἐν Ὁξω-νία Βοδληιανῆς βιβλιοθήκης εὐρίσκεται τὸ κάτωθι ποίημα⁷² ἀγνώστου ποιητοῦ, πιθανῶς τοῦ 16ου αἰῶνος, περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου.

«Πόλι Κρητῶν Χάνδαξ, ἡ πάρος οὔσ' εὐδαίμων,
δέρκων δυστυχέα· ἄρι τό ἦδ' ἀθλίαν
ὡς σφόδρ' ἄχθομαι κοῦκ ἀδακρυτί γε μὴν στοναχεύω
βλασφημῶν ἔνεκ' ἦδ' ἀρρογοφθύρων.
Ἵ πόποι ὄλλυσ' ἄρ' ἐκπέληγμ' ἦδ' αὖ ὠδυρόμην.
Τίς μὴ γ' οἰμώξει ἠδὲ κλαύσεται τοι;
Οἴχοντ' ἐλπίδες ἀγαθαί· εἴθ' ἔσσοιτό τοι ἐσθλόν·
ἄλγεα πάντα βροτοῖς ὅσα τε γιγνόμενα·
πλεῖστα δὲ μείλαθρα τέθνηκ' ἠδέ γε σώματα βροτῶν
αὐτογέων ἀνέρων ἠδ' ἐτέρων τε φίλων·
δέδρασαι μὴν ταῦτά γε εἰκάδι ἄμφ' ἐνάτη τε,

⁷¹) Georgius Prior Gemnicensis, Ordinis Carthusiani in Austria πα-
ρὰ Creta Sacra, II, σελ. 420—421. Βλ. καὶ Γιάνναρη ν, σελ. 15.

⁷²) Εἰς Ν. Ἑλληνομν. τ. 11, 1914, σελ. 441—448.

τείρει δ' αὖ νυκτὸς πρώτη Μαῖοιο,
 τείρει δ' αὖ ἔλαφρηβολιῶνος νυκτὸς πρώτη τε
 ἑνοσίγαιος φέριτατος ἢ δ' ἐκπαγλότατός τε».

Καὶ τὸ ποίημα τοῦ ποιητοῦ Σ κ λ ά β ο υ, Ἡ συμφορὰ τῆς Κρήτης, ἐκ 248 δεκαπεντασυλλάβων στίχων, ὀμιλεῖ (σελ. 53—61) περὶ τῶν καταστροφῶν τοῦ ἐν λόγῳ σεισμοῦ. Ὁ ποιητὴς ἐπεκτείνεται εἰς ἄνευ σημασίας λεπτομερείας καὶ διὰ τοῦτο ἐδῶ παραθέτομεν μόνον τοὺς στίχους ἐκείνους ἐξ ὧν δύνανται νὰ προκύψωσι στοιχεῖα χρήσιμα διὰ τὴν μελέτην τοῦ σεισμοῦ.

Στίχ. 9—13.

«Ἔτι ἐκ τῆς σαρκώσεως Χριστοῦ τοῦ Ἐνδραγέτη
 χίλια πεντακόσια τρέχοντας ὀκτὼ ἔτι,
 μηνὸς Μαΐου εἴκοσι ἑννέα καὶ τρέχοντας ἡ τράντα,
 μέρα δευτέρα ἴον ἀργά, νὰ ἴπῳ καὶ ἴ' ἄλλα πάντα,
 εἰς ὥραις δύο τῆς νυκτός. ».

Στίχ. 21—24.

«καὶ ῥίικτει σπήτ' ἀρχοντικά, παλάτια τῶν κραιτάδων,
 ἐκκλησιῶν καμπαναριά, κι' ἄλλον πτωχῶν τινάδων
 χωριά, καστέλλ' ἐγάλασαν, πύργοι μεστοὶ ῥαγῆσαν,
 πόσα κορυμιά τιμητικά ποῦ κακοθανάτισαν!».

Στίχ. 51—52.

«κ' οἱ ἄρκλαις ἐθῶραγῆσασιν καὶ τὰ κιβούρ' ἀνοῖξαν,
 ἰ' ἀποθαμένα λείψανα μὲ φόβον ἔξω ἐρῶξαν».

Περὶ τοῦ ἰδίου σεισμοῦ ὀμιλεῖ καὶ «τὸ τραγοῦδι τῆς Φι-
 αγκοῦσσας»¹⁹⁾ ἀποτελούμενον ἐκ 50 στίχων, ἀκέφαλον καὶ κολοβόν.
 Ἐκ τούτου σταχυολογοῦμεν τοὺς μᾶλλον ἐνδιαφέροντας στίχους:

Στίχ. 1—5.

«Καὶ βγάνασιν τα ἀπὸ ἴκεῖ καὶ λάκκο τῶς ἐκάναν
 καὶ μὲ περίσσα βάσανα στὸν Ἄδην τοὶ ἐβάναν.
 Ἀκόμη πολλοὶ βροσκον[ν]ται ἰσοὶ πέτρης πλακωμένοι
 ποιδὸς θὰ ἰσοὶ βγάλη ἀπὸ ἴκεῖ [ὄ]πού ἴον οἱ μαῦροι ξένοι;
 Καὶ τὴν ψυχῆ[ν] οἱ βαρειόμοιροι ἐχάσαν τὴ Δευτέρα».

Στίχ. 31—36.

«Ὅντὲν ἐγένηκε ὁ σεισμὸς ὁ φοβερός ἐκεῖτος
 καὶ ἡ μεγάλη συμφορὰ καὶ τὸ μεγάλο θρῆνος,
 ὅλοι στὸν Ἄμμο τρέχασιν γιὰ νὰ ξεμιστευτοῦσι,

¹⁹⁾ Τωμαδάκης Ν. Τὸ τραγοῦδι τῆς Φιαγκοῦσσας (1508). Χανιά 1934. Τὸ αὐτὸ εἰς «Νεοελλ. Ἀρχεῖον», τ. Α' Χανιά 1934, σελ. 64—70. Ἐτέρα ἐκδο-
 σις ὑπὸ Γ. Σπυριδάκη: Τὸ ἄσμα τοῦ σεισμοῦ ἐν Κρήτῃ (1508), «Byz. neugr.
 Jahrb.», XV, σελ. 58—65.

ᾶς τὰ σπίνδια ὁπὸν πέφτασι μὴ πᾶν νὰ πλακωθοῦσι.

᾿Οπου ἐγίνου[ν]τα σεισμοὶ τὰ σπίνδια ἐχαλοῦσαν,
ὄλοι σιτὸν ᾿Αμμο βγαίνασι, Θεὸν παρακαλοῦσαν».

Διὰ τὸν αὐτὸν σεισμὸν ἔχομεν καὶ τὰς κάτωθι «ἐν θ υ μ ῆ σ ε ι ς»⁸⁰

A.' (Εὐρίσκεται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμ. 526 κώδικα τῆς Μονῆς Ἰβήρων).

«Μὴν Μάιος κθ' ἐγήνην σεισμός μέγας ἐν τῇ νισῶ Κρίτῃ ὥστε καὶ ἡ χώρα τοῦ Χανδάκου ἐχάλασε μερικῶς καὶ ἐπλάκωσε πολλὴ λαὸν εἰς τὰς β' ὥρας τῆς νυκτὸς βᾶ ἐσπέρας. ᾿Ετους ζιζ' (ζιζ')⁸¹ ἰνδ. ια' ἡ-λίου κύκλος ιζ' καὶ τῆς σελήνης ζ', θεμέλιον κη'. Εἰς ἀφῆ' γοαφῆ ρισνάγγαμα λοστωμαροᾶ σογιώρογε (=Γεώργιος ἀμαρτωλὸς Μαγγανά-ρις)».

B.' (Εὐρίσκεται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 5, φ. 2α κώδ. ᾿Αγ. Νικολάου ᾿Ανδρου).

«1508 ἔγεινεν μέγας σισμός».

Εἶναι αὐτόγραφον σημεῖωμα Γεδεῶν ἐπισκόπου Αὐλοποτάμου Κρήτης. Βλ. καὶ Σ. Λάμπρον⁸².

Γ.' (Εὐρίσκεται εἰς Catal. Mss. Collegii St. Trinitatis, σελ. 18, ὑπ' ἀριθ. XLIV, τοῦ Coxse).

«ἀφη(,) μηνὶ Μαῖου κθ' ἐγινῆ σισμος καὶ τὸ καστρότης Κριτις καὶ χαλασαὶ ἡ μισι χορα».

Βλ. καὶ Σ. Λάμπρον⁸³.

Καὶ τὸ κάτωθι χρονικὸν⁸⁴ εὐρισκόμενον εἰς τὸν κώδ. τοῦ Ἑλλη-λνικοῦ Σχολείου Σκοπέλου, φ. 415β, ὀμιλεῖ περὶ τοῦ σεισμοῦ.

«εἰς ἀφῆ' ἐγένετο ὁμοίως σεισμός εἰς τὴν Κρήτην, Μαῖω κθ' Δευ-τέρᾳ ἐσπέρα».

Περὶ τοῦ σεισμοῦ κάμνει λόγον ὁ Raulin καὶ ἄλλοι⁸⁵.

Τοὺς μακροσεισμικοὺς χαρακτῆρας τοῦ σεισμοῦ συνήγαγεν ὁ Κα-

⁸⁰) Βλ. Μαράβελάκιν, σελ. 101—102.

⁸¹) Ἡ διόρθωσις κατὰ Σ. Λάμπρον, Ν. Ἑλληνομν. τ. 7, 1910, σελ. 113—313, ἀριθμ. 169 ἐνθύμησις.

⁸²) Ἐ. ἀ. σελ. 113—313, ἐνθύμησις ὑπ' ἀριθμ. 166. Βλ. τοῦ ἰδίου εἰς «Ἐπετηρ. Παρνασσού», Γ', 1899, σελ. 99 (χωριστοῦ τεύχους 6—10) καὶ εἰς Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. (Ἀκαδ. Ἀθ.), Α', I, σελ. 68, ὑπ' ἀριθμ. 40,4.

⁸³) Ἐ. ἀ., ἐνθυμ. ὑπ' ἀριθμ. 168.

⁸⁴) Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. (Ἀκαδ. Ἀθ.), Α', I, σελ. 12, ὑπ' ἀριθμ. 8,28. Τὸ χρονικὸν τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς μονῆς τοῦ ᾿Αγ. Ἀντωνίου τῶν Ἀπεξανῶν Κρήτης, ἐκεῖθεν δὲ μετεφέρθη εἰς τὴν Σκόπελον.

⁸⁵) Raulin, σελ. 426, Schmidt 2, σελ. 32, Σταυράκης, σελ. 108 Γεωργιάδης, σελ. 245, Ψιλάκης, Β', σελ. 219, ἐνθα ἀναγράφεται χρο-νολογία 27 Αὐγ. 1507, Δεινάκης, Π. Κριάρης, Α', σελ. 304—305 καὶ Evans, σελ. 313—314.

θηγητῆς Μ. Μαροβελάκης (σ. 103—4) στηριχθεὶς ἐπὶ τῆς περιγραφῆς τοῦ Ἱερ. Δωνάτου. Ὑποθέτει, ὅτι ἡ σεισμογόνος αἰτία εὐρίσκειτο ἐντὸς τῆς ὑφαλοτάφρου τοῦ Κρητικοῦ πελάγους, ἔπληξε δὲ κυρίως τὸ ἀνατολικὸν ἡμισυ τῆς Β. ἀκτῆς τῆς Νήσου. Τὰ ἴδια τμήματα ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐνεργείας τῆς αὐτῆς ὑφαλοτάφρου κατὰ τὰ ἔτη 1918—1925⁸⁶.

Ἐκ πασῶν τῶν ὡς ἄνω περιγραφῶν μόνον ἐπὶ δύο δύνανται τις νὰ στηριχθῆ ἄσφαλῶς πρὸς ἐξαγωγήν συμπερασμάτων, ἤτοι ἐπὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἱερ. Δωνάτου καὶ ἐπὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Georgius.

Ὁ Δωνάτος, μάρτυρ αὐτόπτης τοῦ σεισμοῦ, ἦτο εἰς θέσιν νὰ δώσῃ ἀκριβῆ περιγραφὴν τούτου, διότι ὡς ἡγεμὼν τῆς Νήσου θὰ ἐφρόντισε νὰ συγκεντρώσῃ ἅλα τὰ στοιχεῖα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς ἐκτίμησιν τῶν καταστροφῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ζημιῶν. Ἡ ἐπιστολή του δὲ πρὸς τὸν Π. Κονταρηνὸν ἀποτελεῖ θαυμασίαν ἔκθεσιν περὶ τοῦ σεισμοῦ. Σημειώνει, ὅτι πρὸ τῆς πρώτης ἰσχυροτάτης δονήσεως, διαρκείας 20 δευτερολέπτων περίπου, ἠκούσθησαν ὑπόγειοι βρόμοι καὶ ὅτι τρεῖς ὥρας μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἐσημειώθη καὶ ἑτέρα δόνησις ἀσθενεστέρα τῆς πρώτης. Τὸν ἀριθμὸν τῶν νεκρῶν ἀναβιβάζει εἰς 300. Ὁ ἀριθμὸς οὗτος δέον νὰ θεωρηθῆ ὡς μᾶλλον ἀξιόπιστος τοῦ ὑπὸ τοῦ προσκυνητοῦ Georgius ἀναφερομένου (600), πολὺ δὲ μᾶλλον τοῦ ὑπὸ τοῦ Jodocus σημειουμένου (30.000), διότι ὁ Δωνάτος, ὡς Διοικητῆς τῆς Νήσου, ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἐξακριβώσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν θυμάτων. Περὶ τῶν καταστροφῶν λέγει, ὅτι τὰ μὲν τεῖχη δὲν ἐβλάβησαν⁸⁷, ἐκ τῶν οἰκοδομῶν ὅμως τῆς πόλεως 4—5 παρέμεινον κατοικήσιμοι ἄνευ ἀνάγκης ἐπισκευῶν, αἱ δὲ λοιπαὶ κατέρρευσαν ἐν μέρει⁸⁸. Ἐκ τῶν ναῶν, ὡς ἐκ θαύματος, τρεῖς μόνον ὀλοκληρωτικῶς κατέρρευσαν. Ἀναφέρει ἐπίσης, ὅτι ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ ἔδοκιμάσθη καὶ ἡ Ἀνατολ. Κρήτη, μάλιστα δὲ ἡ Σητεία καὶ ἡ Ἱεράπετρα, ἐν αἷς αἱ καταστροφαὶ ἦσαν μεγάλαι. Ἡ Δυτ. Κρήτη ὑπέφερε πολὺ ὀλιγώτερον. Ἐσείσθησαν ἐπίσης πολλαὶ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου μέχρι καὶ τῆς Εὐβοίας καὶ ἡ Φρυγία, ἀλλ' ἄνευ τοιούτων καταστροφῶν.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω νομίζομεν ὅτι ἡ ἐπικεντρικὴ περιοχὴ τοῦ σεισμοῦ τούτου δέον νὰ τοποθετηθῆ εἰς τὴν ΒΑ τῆς Κρήτης θαλασσίαν ἔκτασιν, πλησίον τῆς νήσου Καρπάθου καὶ δὴ περὶ τὴν θέσιν τὴν ἔχουσαν γεωγρ. πλάτος Β. 36° καὶ γεωγρ. μῆκος Α. (Greenwich) 26°,

⁸⁶) Κατὰ Κρητικόν, Ν., Πρακτ. (Ἀκαδ. Ἀθ.) τ. 1, 1926, σελ. 156—160.

⁸⁷) Τοῦτο οὐδόπως εἶναι περίεργον δεδομένης τῆς ἐξόχως συνεκτικῆς καὶ στερεᾶς κατασκευῆς των.

⁸⁸) Ὁ Georgius σημειώνει μεγαλυτέρας καταστροφάς.

ἐνθα εὐρίσκεται σύμπλεγμα μικρῶν νησίδων. Περὶ τὴν θέσιν ταύτην ἦτο τὸ ἐπίκεντρον καὶ τοῦ σεισμοῦ τῆς 26 Ἰουνίου 1926.

Ἡ ἔντασις τοῦ σεισμοῦ ἐπὶ τῆς Κρήτης θὰ ἐκυμαίνεται κατὰ περιοχὰς μεταξὺ 7 καὶ 9.

1539 (;) Ἰανουαρίου 14.

Περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου ὑπάρχει ἡ κάτωθι ἐνθύμησις⁸⁹.

«1539 (;) ἔγινεν μέγας σισμός Ἰωαναρίου—14».

Ἐξ αὐτογράφου σημειώματος Γεδεῶν ἐπισκόπου Αὐλοποτάμου Κρήτης. Εὐρίσκεται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 5. φ. 2α κώδικα τοῦ Ἀγ. Νικολάου Ἀνδρου.

1547.

Εἰς τὴν Κρήτην μέγας σεισμός, κατὰ χειρόγραφον σημείωσιν τοῦ Perrey⁹⁰.

1595. Νοεμβρίου 26 (κατὰ τὸ Ἰουλιανὸν 16).

Περὶ τούτου ἔχομεν τὴν κάτωθι ἐνθύμησιν⁹¹.

«1595 ἔγινεν μέγας σισμός Νοεμβρίου—16».

Ἐξ ἀντιγράφου σημειώματος Γεδεῶν. Εὐρίσκεται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμ. 5. φ. 2α κώδ. τοῦ Ἀγ. Νικολάου Ἀνδρου. Τὸν σεισμόν ἀναφέρει καὶ ὁ Onorio Belli⁹² προσθέτων, ὅτι εἰς τὸ Ἡράκλειον ἐπέφερε μεγάλας καταστροφάς. Ὁ Γιάνναρης (σ. 16) ἀναφέρει περὶ τούτου :

«σεισμός φοβερός. Ἐμφάνισις μετεώρων καὶ τεράτων»⁹³.

Πιθανὴ ἔντασις 8—9.

⁸⁹) Κατὰ Σ. Λάμπρον, ἔ. ἀ. σελ. 174, ἡ ὑπ' ἀριθμ. 188, ἐνθα ὡς ἔτος ἀναγράφεται τὸ 1539 (;). Ἡ αὐτὴ ἐνθύμησις ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. (Ἀκαδ. Ἀθ.), Α', Ι, σελ. 68 καὶ εἰς «Ἐπετ. Παρνασσού», Γ', 1899, σελ. 99, μὲ ἔτος 1599, σφάλμα πιθανῶς ἀντιγραφῆς ἢ πιθανώτερον τοῦ πρώτου γράψαντος, διότι ἐνῶ τὰ Βραχέα Χρονικά ἀναφέρονται κατὰ χρονολ. σειρὰν, τὸ ἔτος 1599 παρεμβάλλεται μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1538 καὶ 1569. Ὁ Μαράβελάκις, σελ. 104, σημειώνει τὸ ἔτος 1595 καὶ ἡμερομηνίαν 14 Ἰανουαρίου, ἀλλ' ἡ πηγὴ εἰς ἣν παραπέμπει «Ἐπετ. Παρνασσού», Γ', 1899, σελ. 99) ἀναγράφει, ὡς ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω, τὸ ἔτος 1599. Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ μηνὸς ἀναγράφεται ἐν Ν. Ἑλληνομ. «Ἰωαναρίου», ἐν «Ἐπετ. Παρνασσού» «Ἰωαναρίου» καὶ ἐν Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. «Ἰανωαρίου».

⁹⁰) Raulin, σελ. 426. Βλ. ὁμοίως Γιάνναρη, σελ. 16, Σταυράκη, σελ. 108 καὶ Γεωργιάδη, σελ. 246.

⁹¹) «Ἐπετ. Παρνασσού», Γ', 1899, σελ. 100, «Ν. Ἑλληνομ.» 7, 1910, σελ. 182, ἡ ὑπ' ἀριθμ. 232, Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. Α', Ι, σελ. 68 καὶ Μαράβελάκις σελ. 104.

⁹²) Ἐν Falkener, A description....σελ. 11.

⁹³) Βλ. ἐπίσης Raulin, σ. 426. Ὁμοίως: Σταυράκη, σελ. 108, Κριάρη, Α', σελ. 344, Schmidt, σελ. 158, Hoph, Β', 33, σελ. 177

1604.

Κατὰ Γιάνναρον (σ. 16), Σταυράκη (σ. 108) καὶ Γεωργιάδη (σ. 246) ἔγινε καθίζησις τοῦ ἑδάφους καὶ τὸ Ἡράκλειον ἐγκατελείφθη ἀπὸ τοὺς κατοίκους του.

Κατὰ Π. Κριάρη (Α', σ. 347) ἔγινε καταστρεπτικὸς σεισμός. Πιθανὴ ἔντασις 9.

1612. Νοεμβρίου 8.

Κατὰ R a u l i n ⁹⁴ σεισμοὶ εἰς πολλὰς περιοχὰς τῆς Μεσογείου. Εἰς τὴν Κρήτην ὁ σεισμός οὗτος ἀνέτρεψε μέγαν ἀριθμὸν οἰκοδομῶν καὶ κατεπόντισε πολλὰ πλοῖα. Ἔντασις 9.

1629. Μαρτίου 9. (27 Φεβρ. κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Περὶ τούτου ὑπάρχει ἡ κάτωθι ἐνθύμησις ⁹⁵ εἰς κώδικα τῆς Δημοτικῆς Φωσκολιανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ζακύνθου, ἐκδοθέντα ὑπὸ Σπ. δὲ Βιάζη ⁹⁶ ὅστις τὸν ἠγόρασεν ἕκ τινος Κρητός.

„αχθ' μηνί Φεβρουαρίου εἰς κς', ἡμέρα Σαβάτω τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, ὥρα τετάρτη τῆς ἡμέρας ἐγένηκε σεισμός μέγας εἰς ὅλον τὸ νησί τῆς Κρήτης καὶ ἐπέσασι σπήτια καὶ ἐπλακώσασι ἀνθρώπους πολλοὺς καὶ τὰς καμπάνας γιὰ τὴ χώρας καὶ σοῦντανε ⁹⁷ ὅπου ἐλέγασι οἱ ἀνθρώποι πῶς δίδουσιν κάτω νὰ χαλᾶν καὶ ἡ ἐκκλησίαις καὶ νοίξασι καὶ ἡ γῆ ἐβρο[όντα] καὶ οὔτριμε ὅπου ἐλέγαμε κάθε προῖγμα πῶς θέλει νὰ νοίξῃ ἡ γῆς νὰ μᾶς καταπιῇ».

Περὶ τοῦ ἰδίου σεισμοῦ ὑπάρχουν καταθέσεις πρὸς τὰς Ἀρχὰς Ζακύνθου τριῶν πλοιάρχων, ἧτοι τοῦ Ἀνδρέου Ρούσου ⁹⁸ καταθέσαντος, ὅτι κατὰ τὸ ταξειδίον του ἐκ Κρήτης συνήντησεν αἴφνης τρικυμίαν περιεργον καὶ ἤκουσεν ὑποθαλάσσιον θόρυβον, πλοιάρχου ⁹⁹ τινὸς Ἰσπανικοῦ πλοίου ἀναφέροντος περὶ πλημμυρίδος καὶ σεισμοῦ εἰς Κύθηρα καὶ ἑτέρου πλοιάρχου ¹⁰⁰ πολεμικῆς ἐνετικῆς γαλέρας.

Ἔντασις 8—9. Σεισμός συνοδευθεὶς ὑπὸ ὑπογείων βρομῶν καὶ θαλασσίων κυματισμῶν. Ἐπίκεντρον πιθανῶς μεταξὺ Κρήτης - Κυθήρων.

⁹⁴) Σελ. 426. Βλ. καὶ Schmidt 2, σελ. 33, Σταυράκη, σελ. 108, Sieberg, σελ. 208.

⁹⁵) Κατὰ Σ. Λάμπρον «Ν. Ἑλληνομν». 7, 1910, σελ. 187, ἡ ὑπ' ἀριθμ. 254) καὶ Μαράβελάκιν, ἔ. ἀ. σελ. 104.

⁹⁶) «Παρνασσός», τ. 16, 1893, σελ. 218—221.

⁹⁷) Νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ: «καὶ τὰ καμπαναγγὰ τῆς χώρας (ἐ)σοῦντανε».

⁹⁸) Diversorum Reggimento G. Bembo (ἀρχαιοφυλακεῖον ὑπὸ τὰ Δικαστήρια) καὶ Carte Sanità (Ἀρχαιοφυλακεῖον).

⁹⁹) Carte diverse 1600 -1700 non registrate nei libri (ἀρχαιοφυλακεῖον ὑπὸ τὰ Δικαστήρια).

¹⁰⁰) Filza anvisi (ἀρχαιοφυλακεῖον).

1646 Ἰανουαρίου 15 (5 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Ἡ κάτωθι ἐνθύμησις¹⁰¹ ὁμιλεῖ περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου.

«1646 ἐπίρθε τὸ ῥέθεμνον τὸ ἄνοθεν...εἰ; ταῖς πέντε τοῦ Ἰανουαρίου τὴν ὥραν ὀποῦ φωτίξα ἔκαμε δύο μεγάλους συσμούς, τοὺς ὁποίους ἐλέγαμεν πῶς θέλει νὰ χαθῆ ὁ κόσμος· καὶ ἤκαμε καθειμέραν συσμὸν ἕως δύο μῆνες. Εἰς τὸ ἄνοθεν ἔτος ἔπεσε μεγάλη παρούκλα εἰς τὴν Κρίτην καὶ ὕψε ἀπὸ τὴν μίαν μερὰν ἕως τὴν ἄλλην, τόσον ἐθέρισε τοὺς Τούρκους ὡς τὸν Φράγκους καὶ Ῥομέους». Ἐκ τοῦ ΧΚΓ' κώδικος τῆς βιβλιοθήκης τῆς Πάτμου¹⁰². Σεισμὸς μὲ ἀλλεπαλλήλους δονήσεις. Πιθανὴ ἔντασις 8.

1650. Ὀκτωβρίου 9 (29 Σ)βρίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου ἔχομεν τὴν κάτωθι ἔμμετρον ἀφήγησιν τοῦ Μαρίνου Τζάνε¹⁰³ τοῦ ἐπιλεγομένου Μπουνιαλιῆ.

«Ἡ φαντασία τῆς Σαντορίνης.

Καὶ μία ἡμέρα Κυριακὴ κυτιάζουν τοῦ ἔλιου
 κ' ἦτονε τζῆ εἴκοσι ἐννιά, μηνὸς τοῦ Σεπτεμβρίου
 τὸ ἀκίταις καὶ μαυρίζουσι σὰ νὰ μὴν εἶχε λάμψι,
 ἔστη Μῆλο πέφτει ἀστραπὴ κι' εἶχε τὸ θειάφι ἄψη
 κι' ὄλοι οἱ ἀνθρώποι ἐκλαίγασι εἰς ταῖς καταστασίαις,
 καὶ τῶν δαιμόνων ἦτονε ἐκεῖνα φαντασίαις.
 Τότες τὰ κάστρον ἀρχίζουσι πόλεμον μοναχὰ τως,
 καὶ ἄνευτον ἢ θάλασσα καὶ φαίνεντον ὁ πάτος.
 Κι' ἀπὸν τὴ Μῆλο ἤρχουντα φωτιαῖς ὅτῃ Σαντορίνη
 καὶ πάλε ἐροῦνταν ἀστραπαῖς ἄπὸν τὸ Κυσῆρι ἐκεῖνοι.
 Ν' ἀστράπη ὁ κόσμος μὲ βρονταῖς καὶ νὰ παρακουνιέται,
 ἢ Κρὴ τῆ καὶ τὸ πέλαος δίχως ἀφροὺς νὰ σειέται,
 κι' ὥραις ἐφύρα μοναχὴ, κ' εἰς ὥραις νὰ πληθαίνη,
 κι' ἀπὸν τὰ τεῖχη ἤρασε σὰν ὁ ἐχθρὸς νὰ μπαίνη·
 Ἐπλήθαινε καὶ γιὰγερνε δίχως ἀνέμου χάρι,
 καὶ τὰ καράβγια ἔσερνε ἔστα βάρη τῆς νὰ πάρη.
 Καράβγια, κάτεργα γὰ μινιά ἐφύγασιν μὲ βίαν,
 καὶ πῆγαν καὶ ὀσταλάρανε ἀντίπερα ὅσῃ Ντίαν».

Ἐκ τῆς ἀπόψεως διηγουμένου περὶ τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἠφαιστείου

¹⁰¹) Κατὰ Σ. Λάμπρον, Ἐ. ἀ. σελ. 190, ὑπ' ἀριθ. 266. Ὁμοίως εἰς Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. Α', I, σελ. 94 καὶ Μαράβελάκιν, σελ. 106.

¹⁰²) Ἐφημ. «Ἑβδομάς» τ. 5, 1888, ἀριθμ. 20 καὶ Σακκελίωv, Πατμ. βιβλιοθ. σελ. 252.

¹⁰³) Βλ. ἔκδοσιν Ἀγαθ. Ξηροουχάκη, σελ. 333.

τῆς Σαντορίνης τὸ 1650, ὅτε ἐσχηματίσθη ἡ ἠφαιστειώδης ὑφαλος τοῦ Κολούμπου, γράφει τὰ ἑξῆς ¹⁰⁴.

« Ἀπὸ τὴν Κρήτην, καὶ ἐκεῖ ἀκούωντας τοσοῦτον
μέγα κακὸ καὶ περισσό, καὶ φοβερόν τοιοῦτον
Καὶ θεωρῶντας βλέποντας πῶς καὶ ἐκεῖ ἀνέβη,
πλημμύρησεν ἡ θάλασσα, καθὼς ἐδῶ συνέβη».

Ὁ P è g u e s ¹⁰⁵ ἀναφέρει περὶ σεισμοῦ ἑξαιρετικῶς σφοδροῦ, συγκλονίσαντος τὴν Σαντορίνην κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς 29 Σεπτεμβρίου 1650, αἰσθητοῦ καὶ εἰς τὴν Κρήτην. Εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ἡρακλείου πλοίαρια ἀποσπασθέντα ἐκ τῶν ἀγκυρῶν των, λόγῳ τῶν ἐκ τοῦ σεισμοῦ θαλασσίων κυμάτων, ἐρρίφθησαν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς καὶ συνετρίβησαν.

Ὁ P e r r e y ¹⁰⁶, ἐκ τοῦ ὁποῦ ἀντλεῖ ὁ R a u l i n (σ. 426), ἀναφέρει σεισμὸν γενόμενον τὴν 14 Σ)βρίου 1650, ὅστις εἶναι πιθανῶς ὁ τῆς 29 Σ)βρίου.

Ὁ L e y c e s t e r ¹⁰⁷ ἀναφέρει σεισμὸν ἐν Χανίοις τὴν 29 Σ)βρίου 1649. Πιθανῶς καὶ οὗτος συμπίπτει μὲ τὸν ἀνωτέρω.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται ὅτι ὁ σεισμὸς οὗτος, μικρᾶς ἐντάσεως ἐν Κρήτῃ (πιθανῶς 4—5), ἦτο ἠφαιστειογενὴς ὀφειλόμενος εἰς ἔκρηξιν τοῦ ἠφαιστείου τῆς Σαντορίνης. Τὰ ἀέρια καὶ ἡ σποδὸς τῆς ἐκρήξεως ἠλάττωσαν τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλιακοῦ φωτός.

1662.

Κατὰ S c h m i d t ¹⁰⁸ σεισμὸς εἰς τὴν Κρήτην.

1665. Κατὰ Ἰανουάριον.

Κατὰ R a u l i n ¹⁰⁹ ὁ σεισμὸς οὗτος ἀνέτρεψε πολλὰς οἰκίας ἐν Κρήτῃ, ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν ὁποίων πολλοὶ εὗρον τὸν θάνατον. Πιθανὴ ἔντασις 9.

1673. Μαΐου 7.

Σεισμὸς εἰς Κρήτην καὶ Ζάκυνθον. Βλ. R a u l i n ¹¹⁰.

¹⁰⁴) Βλ. Ἀκύλας, Β., Τὰ ἠφαιστεια καὶ ἡ νῆσος Θήρα, Ἀθῆναι 1925, σελ. 67.

¹⁰⁵) Histoire...σελ. 153. Ὁμοίως εἰς F o u q u é, Santorin...σελ. 14—15.

¹⁰⁶) Εἰς «Mem. Cour. Acad. Roy. de Belgique», t. XXIII, 1850.

¹⁰⁷) Some account...σελ. 9. Βλ. καὶ Σ τ α υ ρ ά κ η ν, σελ. 108, Π. Κ ρ ι ά ρ η ν, Β', σελ. 37.

¹⁰⁸) S c h m i d t 2, σελ. 33. Βλ. καὶ R a u l i n, σελ. 426, Σ τ α υ ρ ά κ η ν, σελ. 108, B a r b i a n i, σελ. 17 καὶ R i c c i o l i, Geographia...

¹⁰⁹) Σελ. 426. Βλ. καὶ Σ τ α υ ρ ά κ η ν, σελ. 108.

¹¹⁰) Σελ. 426. Βλ. ὁμοίως: Σ τ α υ ρ ά κ η ν, σελ. 108, B a r b i a n i καὶ

1681. Ἰανουαρίου 10—12.

Κατὰ R a u l i n ¹¹¹ σεισμικαὶ δονήσεις ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. 1717.

Περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου ἔχομεν τὴν ἀκόλουθον ἐνθύμησιν ¹¹²:

«1717 ἔγινεν μέγας σισμὸς καὶ ἐχάλασαν πολὰ χωρία». Ἐξ αὐτογράφου σημειώματος Γ ε δ ε ώ ν, ἐκ τοῦ κώδ. ὑπ' ἀριθμ. 5. φ. 2α τοῦ Ἀγ. Νικολάου Ἀνδρου. Βλ. καὶ Π. Κ ρ ι ά ρ η ν ¹¹³. Πιθανὴ ἔντασις 8—9.

1750. Ἰουνίου 7.

Κατὰ R a u l i n ¹¹⁴ ἀντλοῦντα ἐκ τοῦ M a l l e t (σ. 148) ὁ σεισμὸς ἦτο πολὺς ἰσχυρὸς εἰς Πελοπόννησον καὶ Κύθηρα, ἔνθα ἡ πόλις κατεστράφη καὶ περισσότεροι τῶν 2000 ἄνθρωποι ἀπωλέσθησαν. Πιθανὴ ἔντασις 9.

1779. Φεβρουαρίου κατὰ τὴν νύκτα τῆς 9ης πρὸς τὴν 10ην.

Κατὰ R a u l i n (σ. 426) καὶ S c h m i d t 2, (σ. 35) δύο σεισμικαὶ δονήσεις εἰς Χανιά διαρκείας 11 δευτερολέπτων, διευθύνσεως ἔξ Α. πρὸς Δ., αἰσθηταὶ εἰς τὸν λιμένα.

1780. Κατ' Ὀκτώβριον (πιθανῶς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ μηνός).

Ὁ R a u l i n ¹¹⁵ ἀναφέρει περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου, ὅτι ὑπῆρξε πολὺ σφοδρὸς, προηγῆθησαν δὲ τούτου ἄλλαι δονήσεις. Τὸ φρούριον τῆς Ἱεραπέτρας μετὰ τῆς ἐκ 300 Τούρκων φρουρᾶς αὐτοῦ κατεστράφη. Δέκα τρία μικρὰ χωρία μετὰ τῶν κατοίκων τῶν ἀπωλέσθησαν. Πιθανὴ ἔντασις 9.

1794. Ὀκτωβρίου 28. Ὁρα 05.00.

Κατὰ τὸν O l i v i e r ¹¹⁶ σεισμὸς εἰς Χανιά διαρκείας δευτερολέπτων τινῶν καὶ σχετικῶς ἰσχυρᾶς ἐντάσεως. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ σεισμοῦ ἐπεκράτει γαλήνη, ἀλλ' εὐθὺς ἀμέσως ἔπνευσε σφοδρὸς δυτικὸς ἄνεμος διαρκέσας ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Πιθανὴ ἔντασις 5—6.

1805. Ἰουλίου 3. Ὁρα 04.05.

Εἰς Χανιά (R a u l i n σ. 427), τέσσαρες σφοδραὶ δονήσεις ἐν δια-

v o n H o f f.

¹¹¹) Σελ. 426 Καὶ Σ τ α υ ρ ά κ η ς, σελ. 108.

¹¹²) «Ἐπετ. Παρνασσού», Γ', 1899, σελ. 100. Ὁμοίως εἰς Ν. Ἑλληνομν. 7, 1910, σελ. 214, ὑπ' ἀριθμ. 367, εἰς Μνημ. Ἑλλ. Ἰστ. Α', Ι, σελ. 68 καὶ Μ α ρ α β ε λ ά κ η ς, σελ. 105.

¹¹³) Β', σελ. 86. Ὁμοίως: Μ ο υ ρ έ λ λ ο ς, Ἱστορία...Α', σελ. 98.

¹¹⁴) Σελ. 430². Βλ. καὶ Σ τ α υ ρ ά κ η ν, σελ. 108.

¹¹⁵) Σελ. 430². Βλ. καὶ M a l l e t (1853, σελ. 198), S c h m i d t 2, σελ. 35 καὶ Σ τ α υ ρ ά κ η ν, σελ. 108.

¹¹⁶) Voyage....σελ. 384. Ὁμοίως: R a u l i n, σελ. 426, S c h m i d t 2, σελ. 35 καὶ Σ τ α υ ρ ά κ η ς, σελ. 108.

στήμετι 8 λεπτῶν. Κατὰ Von Hoff¹¹⁷ αἱ δονήσεις αὐταὶ ἐγένοντο αἰσθηταὶ καὶ εἰς Σικελίαν. Πιθανὴ ἔντασις 7.

1810. Φεβρουαρίου 16. Κατὰ τὴν νύκτα.

Σεισμός καθ' ὄν, κατὰ Raulin (σ. 427), ἡ Κρήτη ὑπέστη μεγάλας καταστροφάς καὶ 2000 ἄνθρωποι ἀπωλέσθησαν. Ὁ John Calt ἀναφέρει¹¹⁸, ὅτι ἐν Ἡρακλείῳ κατέστρεψε τὸ $\frac{1}{3}$ τῶν οἰκιῶν καὶ ἐφόνησε πολλὰς χιλιάδας ἀνθρώπων. Ὁ Μουρίκης¹¹⁹ σημειώνει ἡμερομηνίαν: 18 Φεβρουαρίου καὶ ὥραν 11.00. Πιθανὴ ἔντασις 9.

1810. Μαρτίου 16.

Τοῦτον ἀναφέρει ὁ Schmidt (σ. 36). Ὁ Favre, κατὰ Raulin (σ. 427), ἀνάγει τὸν σεισμόν τῆς 16 Φεβρ. εἰς τὸν τῆς 16 Μαρτίου.

1810. Κατὰ Σεπτέμβριον.

Τοῦτον ἀναφέρει ὡς ἰσχυρὸν εἰς Χανιά ὁ Μουρίκης (σ. 43).

1815. Κατὰ Δεκέμβριον.

Sieberg (σ. 209).

1817. Αὐγούστου 3.

Σεισμός εἰς Ἡράκλειον κατὰ Sieber (I, 429) καὶ Schmidt (I, 164).

1818. Αὐγούστου 8.

Ἴσχυρὰ σεισμικὴ δόνησις κατὰ Schmidt¹²⁰.

1831. Ὀκτωβρίου 30. Ὁρα 05.15.

«1831. Ὀκτωμβρίου 18. *Ἐημέρωμα* στὰς 11 καὶ κάρτο ἐγινε σεισμός ὥρα ὄρθρου». Ἡμερολ. Κοζύρη¹²¹.

Πρόκειται περὶ σειμοῦ ἐπισυμβάντος ἐν Ἡρακλείῳ.

1833. Ἀπριλίου 14. Ὁρα 07.00.

«1833. Ἀπριλίου 2 [ἡμ. α']. *Λαμπρά. Εἰς πρώτη ὥρα ἦκαμε ἕνα σεισμό μὲ βροντή*». Αὐτόθι. Ἐν Ἡρακλείῳ.

1833. Ἀπριλίου 15. Ὁρα 22.00.

«1833. Ἀπριλίου 3. *Βράδι εἰς τὰς 4 ὥρας τῆς νυκτὸς ἐγινε σεισμός παρόμοιος μὲ τὸν ἐχθρῆσινό*» Αὐτόθι. Ἐν Ἡρακλείῳ.

1833. Ἀπριλίου 17. Ὁρα 09.00.

«1833. Ἀπριλίου 5. *Εἰς τὰς 3 ὥρας τῆς ἡμέρας ἐγινε σεισμός παρόμοιος μὲ τοὺς πρώτους. Ἐγροικήθη ἀκόμα ἕνας μικρὸς σεισμός*». Αὐτόθι. Ἐν Ἡρακλείῳ.

¹¹⁷) Chronik... Βλ. καὶ Σταυράκη ν, σελ. 108 καὶ Μουρίκη ν, σελ. 42

¹¹⁸) Lettres... 31η ἐπιστολὴ τῆς 10 Ἀπρ. 1810.

¹¹⁹) Σελ. 43. Βλ. καὶ Schmidt 2, σελ. 36, Σταυράκη ν, σελ. 108.

¹²⁰) Schmidt 2, σελ. 37. Βλ. καὶ Raulin, σελ. 427, Σταυράκη ν, σελ. 108.

¹²¹) Βλ. Βιβλιογραφίαν.

1833. Ἀπριλίου 23. Ὥρα 20.00.

«1833. Ἀπριλίον 11....Καὶ τὸ βράδι εἰς τὰς δύο ὥρας τῆς νυκτὸς ἔγινε σεισμός μετ' ἐπιπέδου κρότον». Αὐτόθι. Ἐν Ἡρακλείῳ.

1837. Ἰανουαρίου 25. Ὥρα 22.30.

«1837. Γεναρίο[υ] 13. Τὸ βράδι εἰς τὰς 4 1/2 ὥρας τῆς νυκτὸς ἔγινε σεισμός». Αὐτόθι. Ἐν Ἡρακλείῳ.

1838. Νοεμβρίου 27. Ὥρα 06.20.

«1838, Νοεμβρίου 15. Ἐγινε σεισμός ἀρκετὰ δυνατὸς εἰς τὰς 6^{20/100} ὥρας». Νικολαΐδου, Ἱστορικά καὶ βιογρ. σημειώματα (σ. 314).

1838. Δεκεμβρίου 27. Ὥρα 12.00.

«1838. Δεκεμβρίου 15. Ἐγινε ἓνας σεισμός μεγάλος εἰς τὰς 6 ὥρας τῆς ἡμέρας». Ἡμερολ. Κοζύρη.

1843. Κατ' Ἰούλιον (·)

Ὁ Raulin (σ. 427) ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὸν διάπλουον ἐκ Σμύρνης πρὸς Μάλταν οἱ ἐπιβαίνοντες Ἀγγλικοῦ τινος πλοίου ἤσθάνθησαν δύο σεισμικὰς δονήσεις, ὅτε τὸ πλοῖον εὗρίσκετο 35 μίλια δυτικῶς τῆς Κρήτης. Συνωδεύοντο αὐταὶ ὑπὸ μεγάλου θορύβου, ὁμοίου πρὸς τὸν θόρυβον κινουμένης ἀμάξης, ἐρχομένου ἐκ Ν.Α. καὶ διερχομένου ὑπὸ τὸ πλοῖον. Γενομένης πάραυτα βυθομετρήσεως τὸ βάθος εὗρέθη, μεγαλύτερον τῶν 292 μέτρων¹²². Βλ. καὶ Σταυράκη ν (σ. 108)

1846. Μαρτίου 28. Ὥρα 16.42.

Τοῦτον ἀναφέρει ὁ Schmidt¹²³. Κατὰ τὸν Raulin (427) εἰς Χανιά ὁ καιρὸς ἦτο καλός, ἔπνεε δυτικὸς ἄνεμος, ἡ δὲ ἀτμοσφ. πίεσις ἦτο 762,8. Ὁ Hitier¹²⁴ ἐν ἐπιστολῇ του πρὸς τὸν Raulin λέγει, ὅτι ὁ σεισμός οὗτος ἦτο μεγάλης διαρκείας—κατὰ τινὰς διήρκεσεν ἐν λεπτόν—καὶ ἰσχυρός. Οὐδεμίαν οἰκίαν κατέρρευσε, ἀλλὰ περὶ τὰς 20 ἐρράγησαν εἰς Χανιά καὶ περισσότεραι τῶν 100 εἰς Ἡρακλείον. Πολλοὶ κατελήφθησαν ὑπὸ τροῦμου. Πιθανὴ ἔντασις 7—8.

1846. Κατ' Ἰούλιον.

Κατ' ἐπιστολὴν τοῦ Gaspary πρὸς τὸν Raulin¹²⁵ ἐγένοντο ὑπὸ τινῶν ἀντιληπταὶ δύο σεισμικαὶ δονήσεις εἰς διάστημα 2—3 ἡμερῶν, πολὺ ἔλαφρα, ὥστε πολλοὶ δὲν τὰς ἤσθάνθησαν. Πιθανὴ ἔντασις 3.

¹²²) Ἐνταῦθα προσθέτει ὁ Raulin, ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραμονῆς του ἐν Κρήτῃ (3 Μαΐου ἕως 17 Δεκ. 1845) οὐδένα σεισμόν ἀντελήφθη.

¹²³) Schmidt 1, σελ. 38—39 καὶ Schmidt 2 σελ. 38.

¹²⁴) Πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Χανίοις. Ἐπιστολὴ τῆς 15-4-1846. Περὶ τοῦ σ. τούτου βλ. καὶ Σταυράκη ν, σελ. 109, Barbiana, σελ. 84 καὶ Νικολαΐδου, Σημειωμ., σελ. 314.

¹²⁵) Σελ. 428. Ὁ Gaspary ἦτο τοῦ Γαλλικοῦ Προξενείου Χανίων. Βλ. καὶ Σταυράκη ν, σελ. 109.

1856. Ὁκτωβρίου 12 (30 Σ)βρίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν). Ὁρα 02.45.

Περὶ τοῦ καταστρεπτικοῦ τούτου σεισμοῦ ἀναφέρει τὸ κάτωθι δημῶδες ᾄσμα ¹²⁶.

« Ὅσ τὰ χίλια ὀχτακόσια ἔτος πενήντα ἔξη
 ἠθέλησεν ὁ Κύριος τὸ θάμμιά του νὰ μπέψη
 τὸ εἰκοσιεννιά τοῦ Σετεμπριού, ἓνα Σαββάτο βράδυ,
 μέγας σεισμός ἐγένηκε κι' οὐλος ὁ κόσμος βράζει.
 Ἀπὸν τὸ μέρος τῶ Χανιῶ ἔρχεται σὰ μελίτσι,
 μέγας καὶ τρομερὸς σεισμός, οὐλος ὁ κόσμος τρέμει.
 Κ' ἡ θάλασσ' ἠ ἀκίνητη καὶ οἱ γι ὀχτῶ ἀνέμοι,
 τρία λεπτά βοᾷ ἠ γῆς, καπνὸς ποκάτω βγαίνει.
 Χάνονται χώραις καὶ χωριά, ὅσν ὄντε χύνειτ' ἄστρο,
 μὰ δὲν ὑπόφερε καμμιά ὅσν τὸ Μεγάλο Κάστρο,
 χαλοῦν τὰ μοναστήριαν του, χαλοῦν κ' οἱ μιναρέδες
 κι' ἀπ' οὐλους του τοῖ Χριστιανοὺς μιὰ φωνὴ μόνο βγαίνει,
 τὴν Παναγιά περικαλοῦ μεσίτρα γὰ νὰ γένη :
 — Ὁ Παναγία δέσποινα, κι' οὐλ' εἴμεστα παιδιά σου,
 κάμε τὴν παρακάλεσι, ποὺ πιάνειτ' ὁ ριτζᾶς σου ¹²⁷.
 Θεοτικὴ φωνιὰ ἔπесе, ζ' τοῦ Κάστρου τὸ μεϊντάνι
 κ' οἱ γεμιτοῦδες ¹²⁸ τὸ ἄδανε ἔπο μέσο ἀπ' τὸ λιμάνι».

Περὶ τοῦ ἰδίου σεισμοῦ ἀναφέρει καὶ ἡ κάτωθι ἐνθύμησις ¹²⁹ εὐρισκομένη εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμ. 10 κώδικα τῆς Ἱ. Μονῆς τῆς Ἀγ. Τριάδος τῶν Τζαγκαρόλων :

« 1856 : Σεπτεμβρίου 30 : Κυριακὴ ξημέρομα εἰς τὰς ἐρέα ὄρας τῆς Νυκτὸς ἔκαμε ἓνα τρομερὸν Σεισμόν καὶ ἐβάσταξε ἕως τρία λεπτά, ὅσθε ὀποῦ τὸ κάστρο τὸ Μεγάλον δὲν ἔμιναν, παρὰ τριάντα τριὸ σπύθια γερά καὶ ἐχάθησαν ἄνθρωποι χίλη πεντακόσι' ὁμοίως καὶ ἓνα χορίον ἐβούλισε παντάπασις εἰς αὐτὸ τὸ μέρος· εἰς δὲ τὰ Χανιά ἐγάλασαν μερικὰ σπύθια καὶ ἐκκλησιάις ἐγάλασαν καὶ τζαμιά ἔπесαν κάτω, καὶ ἡ ἁγία Μονὴ εἰς ταῖς Μουρνιαῖς ἐγάλασε καὶ τὰ περισσότερα σπύθια ἐράγισαν».

Καὶ ἑτέρα ἐνθύμησις ¹³⁰ ὀμιλεῖ περὶ τοῦ σεισμοῦ :

¹²⁶) Ἀ ρ. Κ ρ ι ἄ ρ η, Συλλ. Κ ρ. ὄσμ. σελ. 31.

¹²⁷) Ἡ παρακλήσις σου.

¹²⁸) Οἱ ναῦται.

¹²⁹) Τ ω μ α δ ἄ κ η Ν., Ἱερ. Μον. Ἀγ. Τρ. Τζαγκαρόλων, σελ. 345.

¹³⁰) Μ α υ ρ ο ε ι δ ῆ ς, Ἐνθυμήματα. . . σελ. 937—939. Ἡ ἐνθύμησις αὕτη εὐρίσκεται ἐπὶ Ὁκταήχου (ἐκδ. Βενετίας 1802) τοῦ χ. Καστελλίου Φουρνῆς Μεραμπέλλου Ἐγράφη ὑπὸ τινος Παπαῦ Χατζῆ. Ἀξιωσημείωτον εἶναι, ὅτι ἡ ση-

«1856 σεπτεμβριου 30 ημερα κρητικῆς ξημέρομα ενεα παρακάροτο εγγνε ένας σημωῶς φοβερωῶς· και εγάλασε το μεγαλω καστρο ολα τα σπήθηνα μοναχα οληγα ἀργαστήρηα ἐμήναν και τὰ βασηληκὰ κονάκια οπου εράγησαν μαδενέπεσον· ταχορήα τοῦ μαλεβηζουῦ ὄλα τὰ περησότερα κηγεραπειρο το κασιελλι και το κατοχορήο τζηγεραπέτρον και ης στη στήα τα περησότερα χορηα και το μεγαλο μοναστήρη¹³¹ τακελῆα και το κατο χοργηῶ τζη φουρηῆς και η λημνες τὸ περησότερο ομηος και ἡ μῆλατο ολοτοπιῶ¹³² επλακόθηκαν ανθρωπη και στο μεγαλο καστρο καθος πλιοφοροῦμεθα πεντακόσηη και επεκηνα ης δὲ τα αλα χορηῆα τοῦ καστρον σαντζακι αλητόσηη και ο θεος νὰ φυλατη τῶν κόσμο αμῆν»¹³³.

Τὸν σεισμὸν περιγράφει διὰ μακρῶν ὁ R a u l i n (428 κ. ἔξ.): «Σεισμός ἐξαιρετικῶς σφοδρὸς ἐκ τοῦ ὁποίου ἐβλάβησαν 11.317 οἰκίαι, ἐκ τῶν ὁποίων 6.512 κατεστράφησαν. Μεταξὺ τούτων περιλαμβάνονται καὶ 48, αἵτινες ἐπυρπολήθησαν συνεπείᾳ ἀναφλέξεως τῶν ἐν αὐταῖς πυρείων. Τὰ ἐκ τοῦ σεισμοῦ θύματα ἦσαν 538 νεκροὶ καὶ 637 μᾶλλον σοβαρῶς τραυματισμένοι.

Εἰς Χανιά ἀπασαι αἱ οἰκίαι ἐβλάβησαν, ὀλίγαι ὅμως κατέρρευσαν. Οἱ στρατῶνες καὶ τὸ στρατ. νοσοκομεῖον ὑπέστησαν μεγάλας καταστροφάς, ἐπίσης δὲ καὶ τὸ μεγάλο τέμενος¹³⁴. Εἰς τὴν πόλιν ὀλίγοι ἐτραυματίσθησαν, εἰς τὰ περὶχωρα ὅμως ἐφρονεύθησαν τινές.

Εἰς τὸ Ῥέθυμνον πᾶσαι αἱ οἰκίαι ὑπέστησαν βλάβας, οὐδεὶς ὅμως ἐκ τῶν κατοίκων ἐφρονεύθη.

Εἰς τὸ Ἡράκλειον καὶ τὰς παρ' αὐτὸ ἐπαρχίας αἱ καταστροφαί, ὡς συνήθως, ὑπῆρξαν μεγαλύτεραι. Ἡ πόλις εἶχε τότε 3.620 οἰκίας, ἐκ τῶν ὁποίων μόνον 18 παρέμεινον κατοικήσιμοι. Τὸ ξύλινον μέγαρον τοῦ Μουσταφᾶ - Πασᾶ οὐδεμίαν ζημίαν ὑπέστη καὶ ἐχρησιμοποιήθη ἀμέσως ὡς νοσοκομεῖον. Διεσώθη ἐπίσης μέγα μέρος ἐκ τῶν 1314 ξυλίνων καταστημάτων. Τὴν 1ην Νοεμβρίου ἡ πόλις ἦτο σωρὸς ἐρειπίων καὶ αἱ ὁδοί, πλήρεις λίθων, ξύλων κλπ., κατέστησαν ἀδιάβατοι εὐκολώτερον δὲ ἢδύνατό τις νὰ περάσῃ διὰ τῶν θέσεων, εἰς τὰς ὁποίας ἦσαν πρότερον αἱ οἰκίαι. Οἱ τέσσαρες σωζόμενοι τοῖχοι τοῦ μεγάλου μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῶν Ἐνετῶν, εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς

μειουμένην ὥρα ἐννέα παρὰ τέταρτον (Τουρκικὴ ὥρα) δηλ. 02.45, συμπίπτει μετὴν ὑπὸ τοῦ S c h m i d t διδομένην ὥραν.

¹³¹) Ἡ Μονὴ Τοπλοῦ.

¹³²) Κατὰ τὸ πλείστον.

¹³³) Περαιτέρω, εἰς ἕτερον σημείωμα, ὁ ἴδιος γράφει: «1856 ἐγάλασε με το σησιμο ολο το τηχηον τῆς αβλῆς και το ξανάκτησα και γραφομε τοὺς μᾶστορους και τοὺς ἀργατες κατα ονομα».

¹³⁴) Τὸ Χουνκιᾶρ (αὐτοκρατορικὸ) τζαμί.

πόλεως, στηριζόμενοι ἐπὶ μεγάλων ἐκ πελεκητῶν λίθων ὑποβάθρων κατέρρευσαν κατὰ τὸ ἥμισυ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν νεκρῶν ὑπῆρξε μεγάλυτερος τοῦ τῶν τραυματιῶν, διότι αἱ βαρεῖαι ἐκ χώματος στέγαι τῶν οἰκιῶν κατασυνέτριβον τὰ πάντα ἐν τῇ πτώσει των.

Τὰ παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ψηλορείτη χωρία Καλέσα, Πετροκέφαλο, Πενταμόδι, Ἀγ. Μύρων, Κιθαρίδα καὶ Ἀσίταις σχεδὸν ἕξ ὀλοκλήρου κατεστράφησαν. Εἰς τὸ χ. Βούταις οὐδὲ ἐνὸς μέτρου ὕψους τοῖχος ἔμεινεν ὄρθιος καὶ 42 ἐκ τῶν κατοίκων του ἐφρονεύθησαν.

Ἐξ ἧς ἐποχῆς ὑπάρχουν ἱστορικά ἔγγραφα περὶ τῆς Κρήτης, ἥτοι ἀπὸ τῆς Ἑνετικῆς κατοχῆς (1204), καθ' ἕκαστον αἰῶνα, πλὴν τοῦ 18ου, συνέβησαν εἰς ἡ δύο καταστρεπτικοὶ σεισμοί, ὅπως οἱ τῶν ἐτῶν 1246, 1304, 1490, 1508, 1547, 1612, 1665, 1810 καὶ 1858.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Raulin ἀναφέρει, ὅτι ὁ σεισμὸς οὗτος ἐγένετο αἰσθητὸς καθ' ὅλην τὴν Μεσόγειον: εἰς Νεάπολιν (Ἰταλίας) 16 σεισμοὶ καὶ δονήσεις καὶ μετὰ πάροδον 4 λεπτῶν ἕτεροι 8 ἐλαφρότεροι. Εἰς Βαλέτταν (Μάλτας) δύο ἰσχυραὶ δονήσεις. Εἰς Πρέβεζαν σφοδρὰ δόνησις διαρκείας 60 δευτερολέπτων. Εἰς Κέρκυραν πολλὰ δυστυχήματα. Εἰς Σαντορίνην ἀσθενὴς δόνησις συνοδευομένη ὑπὸ ὑπογείων βρομών. Ἡ Κάσος καὶ ἡ Κάρπαθος ὑπέφερον πολὺ. Ἡ Ρόδος κατεστράφη. Εἰς Σύμην καὶ Καστελλόριζον μικραὶ καταστροφαί. Ὁ σεισμὸς ἐγένετο ἐπίσης αἰσθητὸς εἰς Προῦσαν, Σμύρνην, Βυρητιόν, Ἱερουσαλήμ, Ἀλεξάνδρειαν, Κάϊρον.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω ὁ Σ τ α υ ρ ά κ η ς (σ. 109—110) προσθέτει τὰ ἑξῆς: Ἐκ τῶν Ἑνετικῶν ναῶν, οἵτινες εἶχον μεταβληθῆ εἰς Τουρκικὰ τεμένη κατέπεσε τὸ Βεζιρ Τζαμί, ἀνοικοδομηθὲν τὸ 1869 διαταγῇ τοῦ Μ. Βεζύρη Ἀαλή Πασᾶ. Ὁ Μητροπολιτικὸς ναὸς τοῦ Ἀγ. Μηνᾶ ὑπέστη σημαντικὰς βλάβας, δὲν κατεστράφη ὅμως ἡ δημοτικὴ σχολή. Ἐκ τῶν χ. τῆς Πεδιάδος ἡ Ἐπισκοπὴ καὶ τὰ Ἀϊτάνια ὑπέστησαν σημαντικὰς ζημίας.

Τὴν ἐπιστημονικὴν περιγραφὴν τοῦ σεισμοῦ δίδει διὰ μακρῶν ὁ Schmidt¹⁹⁵.

1857. Δεκεμβρίου 15.

Ἐν Κρήτῃ καὶ Ῥόδῳ σεισμὸς κατὰ R a u l i n¹⁹⁶.

¹⁹⁵) Schmidt 1, σελ. 47—54. Βλ. περὶ τοῦ σ. τούτου καὶ Perrey «Mem. Acad. Bruxelles», t. VIII, p. 63, Barbiani, σελ. 95, Ψιλάκη, Γ', σελ. 815, Ξανθοουδίδην (ὁ σ. τοῦ 1856), Sieberg, σελ. 209, Evans, σελ. 314—315, Γαλανόπουλος, σελ. 12, Νικολαΐδου, Σημειώμ. σελ. 315.

¹⁹⁶) Σελ. 430', Βλ. καὶ Schmidt 1, σελ. 54, Schmidt 2, σελ. 39, Σ τ α υ ρ ά κ η ς σελ. 110.

1858. Ἰουνίου 16. Ὠρα 06.00.
Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Schmidt (2, σ. 40).
1858. Ὀκτωβρίου 16. Ὠρα 08.00.
Ἀσθενὴς σεισμός ἐν Χανίοις κατὰ Schmidt (1, σ. 147, 2, σ. 40)
1860. Μαΐου 1 ἕως 10.
Σεισμικαὶ δονήσεις ἐν Κρήτῃ κατὰ Raulin¹³⁷.
1861. Ἰουλίου 30.
Ἀσθενὴς σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Raulin¹³⁸.
1861. Νοεμβρίου 26. Ὠρα 00.40—02.40.
Κατὰ Schmidt¹³⁹ δύο δονήσεις εἰς Χανιά, ἕξ ὧν ἡ πρώτη περὶ ὥρ. 00.40 καὶ ἡ δευτέρα περὶ ὥρ. 02.40. Πολὺ σφοδρός.
1861. Νοεμβρίου 27. Ὠρα 04.00—07.00.
Κατὰ Schmidt¹⁴⁰ δύο δονήσεις εἰς Χανιά περὶ ὥρ. 04.00 καὶ 07.00. Σφοδρότερος τοῦ τῆς 26 Νοεμβρίου.
1861. Νοεμβρίου 28. Ὠρα 21.00.
Κατὰ Schmidt¹⁴¹ σεισμικὴ δόνησις εἰς Χανιά.
1861. Νοεμβρίου 29. Ὠρα 03.30.
Κατὰ Schmidt (1, σ. 195) σεισμικὴ δόνησις εἰς Χανιά.
1861. Νοεμβρίου 30. Ὠρα 10.00.
Κατὰ Raulin¹⁴² σεισμικαὶ δονήσεις, αἰτίνες δὲν ἐπέφερον μὲν σπουδαίας ζημίας, προυξένησαν ὅμως πανικὸν εἰς τοὺς κατοίκους.
1862. Ἰανουαρίου 5 (:).
Κατὰ Schmidt (1, σ. 198) σεισμός εἰς Ῥέθυμνον.
1862. Ἰανουαρίου 18. Ὠρα 21.45.
Κατὰ Raulin¹⁴³ ἰσχυρὰ σεισμικὴ δόνησις εἰς Χανιά ἀνευ δυστυχημάτων. Αἰσθητὴ καὶ εἰς Ῥέθυμνον καὶ ἄλλα μέρη τῆς νήσου.
1862. Μαρτίου 28. Κατὰ τὴν νύκτα.
Σεισμός εἰς Ἡράκλειον κατὰ Schmidt¹⁴⁴.

¹³⁷⁾ Σελ. 430¹. Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 110.

¹³⁸⁾ Σελ. 430¹. Βλ. ὁμοίως: Schmidt 1, σελ. 194, Schmidt 2, σελ. 42 καὶ Σταυράκη, σελ. 110.

¹³⁹⁾ Schmidt 1, σελ. 195, Schmidt 2, σελ. 42. Βλ. καὶ Raulin, σελ. 430¹, Σταυράκη, σελ. 110.

¹⁴⁰⁾ Schmidt 1, σελ. 195. Ὅμοίως Raulin, σελ. 430¹, Σταυράκη, σελ. 110.

¹⁴¹⁾ Schmidt 1, σελ. 195. Καὶ Raulin, σελ. 430¹, Σταυράκη, σελ. 110.

¹⁴²⁾ Σελ. 430¹. Σταυράκη, σελ. 110.

¹⁴³⁾ Σελ. 430¹. Βλ. καὶ Schmidt 1, σελ. 199, ἔνθα ἡμερομ. 19 Ἰανουαρίου, Σταυράκη, σελ. 110, Νικολαΐδου, Σημ. σελ. 320.

¹⁴⁴⁾ Schmidt 1, σελ. 201. Καὶ ἔφημ. «Λύγη», ἀριθμ. 1032.

1862. Ἀπριλίου 10. Ὠρα 01.30.

Ἐπτά σεισμικαὶ δονήσεις εἰς Ἡράκλειον κατὰ Schmidt¹⁴⁵.

1862. Μαΐου 16. Ὠρα 23.30.

Ἐλαφρὰ δόνησις ἐν Χανίοις κατὰ Raulin¹⁴⁶.

1862. Μαΐου 24.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ. Νικολαΐδης, Σημ. σελ. 320.

1832. Ἰουνίου 1. Ὠρα 08.30.

«1862. Μαΐου 19. 2 1/2 ὥρ. τῆς ἡμέρας Σάββατον ἔγινεν σεισμός αἰσθητὸς ἄνευ βλάβης. Πρὸ δευτέρου ἡμερῶν Σάββατον πρὸς Κυριακὴν, εἶχε γίνεαι καὶ ἄλλος ὅμοιος». Αὐτόθι.

1862. Ἰουνίου 5. Ὠρα 19.15.

Σεισμός εἰς Χανιά μὲ διεύθυνσιν Β πρὸς Ν. κατὰ Schmidt¹⁴⁷.

1862. Ἰουνίου 18.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ. Νικολαΐδης αὐτ. 321—3.

1862. Ἰουνίου 21. Ὠρα 05.30.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Schmidt (1, σελ. 83 καὶ 203). Περὶ τούτου καὶ Νικολαΐδης, αὐτ. 320.

«1862, Ἰουνίου 9, ἡμέρα Σάββατον 11 1/2 ὥρα τῆς πρωΐας, ἔγινε σεισμός διαρκέστατος καὶ τρομερὸς ἐμπλήσας τοὺς κατοίκους φοβεροῦ τρόμου. Μετὰ ταῦτα τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἔγιναν ἄλλοι δύο, πλὴν πάντες ἐστάθησαν ἀβλαβεῖς καθὼς καὶ τὴν 6 τοῦ ἰδίου ἔγινεν καὶ ἄλλος καὶ αὐτὸς ἐπίσης ἀβλαβής».

1863. Ἀπριλίου 16. Ὠρα 09.50.

«1863, Ἀπριλίου 4, τῆς Παρασκευῆς τῆς Διακαινησίμου ξημέρομα, εἰς τὰς 4 παρὰ δέκα λεπτά τῆς νυκτὸς ἔγινε σεισμός διαρκής, πλὴν πάντη ἀβλαβής». Αὐτόθι σ. 321—3.

1863. Ἀπριλίου 22. Ὠρα 22.30.

Σεισμός εἰς Βηρυτόν, Τρίπολιν, Καλλίπολιν, Ἡράκλειον καὶ Μερσίαν. Μεγάλαι καταστροφαὶ εἰς Ῥόδον, ἐνθα 13 χωρία κατεστράφησαν. Αἰσθητὸς εἰς Κων)πολιν. Δαρδανέλλια, Σμύρνην, Χίον, Σάμον, Κῶ, Ἀλεξανδρούπολιν κλπ. Κατὰ Raulin¹⁴⁸. Ἐπικεντρικὴ χώρα πιθανῶς ἐπὶ τῆς Ῥόδου ἢ περὶ αὐτήν.

1863. Ὀκτωβρίου 10. Κατὰ τὴν νύκτα.

«1863 τῆ 28 7)βρίου πρὸς τὴν νύκτα τῆς Κυριακῆς ἔγινε σεισμός,

¹⁴⁵) Schmidt I, σελ. 202 Καὶ «Αὐγή», ἀριθμ. 1032.

¹⁴⁶) Σελ. 430¹. Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 110.

¹⁴⁷) Schmidt I, σελ. 23. Βλ. ὁμοίως Raulin, σελ. 430¹, Σταυράκη, σελ. 110 καὶ Barbiani, σελ. 100.

¹⁴⁸) Σελ. 430². Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 110, Νικολαΐδην, ἔ, ἀ. 321—323.

ἀλλ' ἀβλαβῆς». Νικολαΐδης, αὐτ. 321—3.

1865. Ἰουνίου 3. Κατὰ τὴν νύκτα.

«1865. Ἀπριλίου 20 πρὸς τὴν 21...ἔκαμε καὶ μικρὸν σεισμόν. Εἰς τὰς 23 καὶ μετὰ οὐκὶ ἡμέρας, ἡμέρα Σάββατον, ἐγινε καὶ πάλιν σεισμός, ἀλλ' ἀβλαβῆς». Αὐτόθι.

1865. Ἰουνίου 5.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ. Αὐτόθι.

1865. Ἰουνίου 13.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ. Αὐτόθι.

1866. Ἰουνίου 3. Ὥρα 06.55.

Σεισμός ἐν Θήρᾳ καὶ Κρήτῃ κατὰ Schmidt (1, σ. 226, 3, σ. 9).

Νικολαΐδης, αὐτόθι.

1866. Αὐγούστου 19. Ὥρα 12.00.

Σεισμός κατακόρυφος (βράστης) λίαν αἰσθητὸς εἰς Ἐμπρόσθερον κατὰ Schmidt (1, σ. 227, 3, σ. 9)¹⁴⁹.

1867. Φεβρουαρίου 24. Ὥρα 02.30.

Ἀσθενὴς σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Schmidt (1, σ. 234, 3, σ. 10).

1867. Σεπτεμβρίου 19 καὶ 20.

Δονήσεις ἐν Κρήτῃ καὶ Ἑλλάδι. Schmidt (1, σ. 103—8).

1869. Μαρτίου 28.

Σεισμός εἰς Χανιά (αὐτ. σ. 270).

1870. Ἀπριλίου 14. Ὥρα 01.00.

«1870, τὴν πρώτην Ἀπριλίου πρὸς τὴν δευτέραν, 1 μ. μεσονύκτιον ἐγινεν σεισμός διαρκῆς, πλὴν ἀβλαβῆς». Νικολαΐδης, αὐτ. 326.

1870. Ἰουνίου 24. Ὥρα 06.00.

Σεισμός εἰς Ἡράκλειον. Schmidt (1, σελ. 110, 275), Νικολ. αὐτ. (διαρκείας 50 δευτερολέπτων).

1870. Αὐγούστου 6. Ὥρα 04.00.

Σφοδρὸς σεισμός εἰς Ἡράκλειον. Schmidt (1, σελ. 279).

1870. Νοεμβρίου 14. Ὥρα 10.00.

Ἰσχυρὸς σεισμός εἰς Ἡράκλειον. Αὐτόθι, 286.

1870. Νοεμβρίου 20. Ὥρα 05.00.

Ἀσθενὴς σεισμός εἰς Ἡράκλειον. Αὐτόθι, 287.

1870. Νοεμβρίου 29. Ὥρα 03.45.

Δύο ἀσθενεῖς σεισμικαὶ δονήσεις εἰς Ἡράκλειον. Αὐτόθι,

1871. Ἰανουαρίου 8.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ. Sieberg, σ. 209.

1871. Ἰουλίου 17. Ὥρα 04.00.

¹⁴⁹) Καὶ Ἐφ. «Ἐθνοφύλαξ» 8-8-1866.

«1871 Ἰουλίου 4, Κυριακὴ πρὸς ξημέρωμα Δευτέρας. Ἐφάνη ἔν μετέωρον ἄξιον λόγου καὶ τὴν ἐπιούσαν Δευτέραν περὶ τὰς 10 τῆς ἡμέρας ἔγινε σεισμός διαρκῆς, ἀλλ' ἀβλαβής». Νικολαΐδης, αὐτ. 326.

1874. Δεκεμβρίου 9. Ὥρα 22.00.

«1874, Νοεμβρίου 27, εἰς τὰς 4 ὥρας παρὰ τέταρτον, νύκτα πρὸς τὴν 28, ἔγινε διαρκῆς σεισμός, ἀλλ' ἀβλαβής». Αὐτόθι.

1876. Ἀπριλίου 18. Ὥρα 20.30.

Ἀσθενὴς σεισμός εἰς Χανιά. Schmidt (1, 343)¹⁵⁰.

1876. Ἀπριλίου 25. Ὥρα 17.10.

Σεισμός εἰς Χανιά. Αὐτόθι¹⁵¹.

1876. Μαΐου 7.

Ἰσχυρὸς σεισμός ἐν Κρήτῃ. Αὐτόθι¹⁵².

1876. Μαΐου 23.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg (209).

1877. Μαΐου 14.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

1879. Αὐγούστου 9. Ὥρα 01.50 (28 Ἰουλίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Ἡ ἐφημερὶς τῶν Χανίων «Κρήτη»¹⁵³ γράφει περὶ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς: «Περὶ τῶν ὄρθρον τοῦ παρελθόντος Σαββάτου πρὸς Κυριακὴν (ὥρ. 7.50 τουρκιστὶ) οἱ κάτοικοι τῶν Χανίων ἠσθάνθησαν ἰσχυρὰν δόνησιν τῆς γῆς διαρκέσασαν ἐπὶ 5 περίπου δευτερόλεπτα καὶ διευθυνομένην ἐκ Α. πρὸς Α. Πλὴν τῆς σφοδρᾶς ταύτης δονήσεως ἐγένοντο καὶ δύο ἕτεροι ἐλαφρότεροι καὶ ὀλιγώτερον διαρκεῖς, ἡ μὲν 5 λεπτὰ πρότερον, ἡ δὲ μίαν περίπου ὥραν μετ' αὐτήν. Ὁ σεισμός ἐγένετο ἐπαισθητὸς καὶ ἐν Ἡρακλείῳ καὶ Ρεθύμνῃ, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τῆς αὐτῆς σφοδρότητος. Ἐδτυχῶς οὐδὲν συνέβη ἀπενευκτέον». Πιθανὴ ἔντασις 6.

1880. . . .

«1880, τῆ [. . .] ἔγινε σεισμός σπουδαῖος, ἀλλ' ἀβλαβής». Νικολαΐδης αὐτ. σ. 333.

1881. Ἰανουαρίου 23.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg (σ. 209).

1881. Ἀπριλίου 17.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

1881. Αὐγούστου 22.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

¹⁵⁰) Καὶ Νεολ. Ἀθην. ἀριθμ. 243.

¹⁵¹) Καὶ Νεολ. Ἀθην. ἀριθμ. 243.

¹⁵²) Καὶ Νεολ. Κ. ἀριθμ. 2164.

¹⁵³) Φύλλον 542)2-8-1879. Βλ. καὶ Σταυράκη, σελ. 110, Sieberg, σελ. 209, Νικολαΐδην, ἔ. ἀ. σελ. 330.

1881. Δεκεμβρίου 28. Ὥρα 06.00.

«1881, 16 Δεκεμβρίου ἡμέρα Τετάρτη. Εἰς τὰς 12 ὥρα Τουρκιστὶ ἔγινε ἐπαισθητὸς σεισμός ἀβλαβῆς καθ' ὅλην τὴν νῆσον ἐν καιροῦ τρικυμίας, βροχῶν καὶ χιόνος εἰς τὰ ὄρη». Νικολαΐδης, αὐτ. 334.

1882. Νοεμβρίου 7.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg (σ. 209).

1884. Νοεμβρίου 5. Ὥρα 03.00.

«1884, Ὀκτωβρίου 24, Τετάρτη πρὸς τὴν Πέμπτην, ἐνάτην τῆς νυκτὸς ἔγινε σεισμός διαρκῆς, ἀλλ' ἀβλαβῆς». Νικολαΐδης, αὐτ. 338.

1886. Αὐγούστου 27. Ὥρα 23.00 (15 Αὐγ. κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Κατὰ τὴν ἐφημ. τοῦ Ἡρακλείου «Ν. Ἑβδομάδα»¹⁵⁴ :

«Τὴν νύκτα τῆς παρελθούσης Παρασκευῆς πρὸς τὸ Σάββατον περὶ τὴν 5ην ὥραν τουρκιστὶ, ἠσθάνθημεν ἐλαφρόν μὲν, ἀλλ' ἐκτάκτως διαρκῆ σεισμόν. Καθ' ἃς ἔχομεν πληροφορίας ὁ σεισμός οὗτος ὑπῆρξεν ἐπαισθητὸς εἰς ἅπαντα σχεδὸν τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τῆς Μεσογείου, ἐπήνεγκε δὲ σημαντικὰς καταστροφὰς εἰς Πελοπόννησον καὶ ἰδίως εἰς τὰς πόλεις Πύργου καὶ Φιλιατρῶν, ἐν αἷς κατὰ ἑκατοντάδας ἀριθμοῦνται τὰ ἀνθρώπινα θύματα. Λέγεται, ὅτι κατ' ἀκολουθίαν τοῦ σεισμοῦ τούτου ἀπεκόπη ἐντελῶς καὶ τὸ μεταξὺ Κρήτης καὶ Ζακύνθου τηλεγραφικὸν καλώδιον, ὅπερ καὶ ἄλλοτε ἐκ παραπλησίας ἀφορμῆς σπουδαίαν εἶχεν ὑποστῆ βλάβην». Πιθανὴ ἔντασις 4.

1886. Σεπτεμβρίου 23. Ὥρα 01.00 (11 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Κατὰ τὴν «Ν. Ἑβδομάδα»¹⁵⁵ :

«Τὴν νύκτα τῆς παρελθούσης Τετάρτης πρὸς τὴν Πέμπτην, περὶ τὴν 7 τουρκιστὶ ὥραν, ἠσθάνθημεν νέαν ἐλαφρὰν δόνησιν σεισμοῦ. Ἐς ἐδγηθῶμεν ἵνα μὴ, ὡς πρὸ ἡμερῶν, ἀκούσωμεν ὅτι ἡ δόνησις αὕτη ἐπέφερεν ἀλλαχοῦ νέας καταστροφὰς».

1886. Κατ' Ὀκτώβριον.

«1886, κατὰ Ὀκτώβριον συνέβησαν καὶ ἄλλοι σεισμοὶ ἀκίνδυνοι. Εἰς τὰ Χανιά ἔγιναν ἐπαισθητότεροι» Νικολαΐδης, αὐτ. σ. 339.

1886. Νοεμβρίου 22. Ὥρα 02.15.

«1886....μέχρι τῆς δεκάτης ξημέρωμα τοῦ 9)βρίου, ὁποῦ κατὰ τὰς 8 1/4 τῆς νυκτὸς Κυριακῆς πρὸς τὴν Δευτέραν ἔγινεν ἐπαισθητὸς σεισμός, ἀλλ' ἀβλαβῆς....». Νικολαΐδης, αὐτ. σ. 339.

1887. Ἀπριλίου 6. Ὥρα 00.00 (25 Μαρτίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Κατὰ τὴν «Ν. Ἑβδομάδα»¹⁵⁶ :

¹⁵⁴) Φύλλον 86)2-8-1886. Βλ. καὶ Σταυράκη ν, σελ. 110, Νικολαΐδην ἐ. ἀ. σελ. 339.

¹⁵⁵) Φύλλον 89)14-9-1886. Βλ. καὶ Σταυράκη ν, σελ. 110.

¹⁵⁶) Φύλλον 117)29-3-1887. Βλ. ὁμοίως Σταυράκη ν, σελ. 110, Νικο-

«Οἱ σεισμοὶ μᾶς ἤρρα ἀπὸ πίσω κατὰ τὴν κοινὴν ἔκφρασιν. Ἐκτὸς τοῦ κατὰ τὴν παρελθούσαν ἑβδομάδα ἐπισυμβάντος¹⁵⁷, τὸ ἔδαφος ἡμῶν ἐκλονίσθη καὶ κατὰ τὴν νύκτα τῆς παρελθούσης Τρίτης πρὸς τὴν Τετάρτην, περὶ τὴν 6 νυκτερινὴν ὥραν (Τουρκιστί). Εὐτυχῶς οἱ κλονισμοὶ ἦσαν ἅπαντες ἑλαφροί, οὐδεμίαν δ' ἔσχον δυσάρεστον συνέπειαν». Πιθανὴ ἔντασις 4.

1887. Ἰουλίου 17. Ὁρα 08.00 (5 Ἰουλίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).
Ἡ «Ν. Ἑβδομάς»¹⁵⁸ γράφει :

«Ἰσχυρόταται δονήσεις σεισμοῦ ἐπὶ 35 περίπου δευτερόλεπτα διαρκέσασι παρὰ μικρὸν μετέβαλον τὴν πόλιν ἡμῶν εἰς σωρὸν ἐρειπίων τὴν πρωΐαν τῆς παρελθούσης Κυριακῆς περὶ τὴν 2αν ὥραν Τουρκιστί. Μία ἔτι δόνησις θὰ ἐπέφερε φρικώδη καταστροφὴν. Ὁ καταλαβὼν τοὺς κατοίκους φόβος καὶ τρόμος ἦτο ἀπερίγραπτος, ἰδίως ἐν τῷ Παρθενωγαγείῳ, ὅπου ἕνεκα τῶν ἐξετάσεων πολλοὶ ἦσαν συνηγμένοι. Πλείσται οἰκίαι διεσπάρησαν, εἰς Ὀθωμανὸς ἀπέθαναν ἐκ φόβου, ἐν δὲ τῷ λιμένι πολλοὶ ἐξορίσθησαν εἰς τὴν θάλασσαν ἵνα σωθῶσιν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐξ ὄλων τῶν σεισμῶν τῶν μετὰ τὸν καταστρεπτικὸν τοῦ 1856 συμβάντων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πόλει, οὗτος ἦτο ὁ δυνατώτερος ἀπειλήσας ἐν ἀκαρεὶ νὰ θάψῃ ζῶντας πολλούς. Κατὰ τηλεγραφικὰς πληροφορίας ὁ σεισμὸς ἐπεξετάθη μετὰ τῆς αὐτῆς σφοδρότητος, ἀλλ' ἄνευ ἀπενεκτέων καθ' ἅπασαν τὴν Νῆσον Κρήτην καὶ εἰς τὰς πόλεις Ῥόδον, Σμύρνην, Χίον καὶ Ἀλεξάνδρειαν».

Ὁ Σταυράκης (σ. 110—111) συμπληρώνει, ὅτι καὶ εἰς Χανιά ἡ δόνησις ὑπῆρξε σφοδροτάτη. Πιθανὴ ἔντασις 8.

1887. Δεκεμβρίου 9. Ὁρα 11.00. (27 Ν)βρίου κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Ἡ αὐτὴ ἐφημερὶς γράφει : «Περὶ τὴν 5ην νυκτερινὴν ὥραν τῆς παρελθούσης Παρασκευῆς πρὸς τὸ Σάββατον ἠσθάνθημεν ἐνταῦθα [ἐν Ἡρακλείῳ] ἑλαφρὰν δόνησιν σεισμοῦ»¹⁵⁹. Πιθανὴ ἔντασις 4.

1888. Αὐγούστου 30 (18 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Αὐτόθι ἐπίσης : «Κατὰ τὰ ἐξημερώματα τῆς παρελθούσης Πέμπτης ἠσθάνθημεν (ἐν Ἡρακλείῳ) ἀσθενῆ δόνησιν σεισμοῦ»¹⁶⁰. Πιθανὴ ἔντασις 4.

1894. Ἀπριλίου 20 (8 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Κατὰ τὸν Κ. Μητσόπουλον¹⁶¹ αἱ δονήσεις τοῦ σεισμοῦ τῆς

λαϊδην, ἔ. ἀ. σελ. 340.

¹⁵⁷) Περὶ τοῦ σεισμοῦ τούτου οὐδὲν εὔρομεν.

¹⁵⁸) Φύλλον 132)12-7-1887. Νικολαΐδης, ἔ. ἀ. σελ. 320.

¹⁵⁹) «Ν. Ἑβδομάς», φύλλον 152)29-11-1887. Σταυράκης, σελ. 111.

¹⁶⁰) «Ν. Ἑβδομάς», φύλλον 190)21-8-1888. Σταυράκης σελ. 111.

¹⁶¹) Κ. Μητσόπουλου, Ὁ μέγας τῆς Λοκρίδος σεισμὸς.

Λοκοίδος ἐγένοντο αἰσθηταὶ καὶ ἐν Κρήτῃ.

1894. Ἀπριλίου 27 (15 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Κ. Μητσόπουλον, αὐτόθι.

1902. Ἰουλίου 29. Ὥρα 03.20 (Ἰουλίου 16 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Ἰσχυρὰ σεισμικὴ δόνησις, ἣτις ἐτάραξε τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως τῶν Χανίων. Ἐφημ. «Κῆρυξ» Χανίων, φ. 26, 19-7-1902. Πιθανὴ ἔντασις 6—7.

1902. Ἰουλίου 25—31 (12—18 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

«Τὴν παρελθοῦσαν ἐβδομάδα ἐν Κουροῦ Ἀποκορώνου εἴερα ἰσχυροτάτη σεισμικὴ δόνησις· τὸ ἔδαφος δὲ τόσον ἰσχυρῶς ἐσεισθῆ, ὥστε λίθοι ἀπεσπάσθησαν καὶ κατέπεσον εἰς τὴν ἐκεῖ λίμνην». Αὐτόθι. Πιθανὴ ἔντασις 8.

1906. Ἰουνίου 17.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg (σ. 209).

1908. Μαΐου 17. Ὥρα 14.00 (Μαΐου 4 κατὰ τὸ Ἰουλιανόν).

Κατὰ τὸν «Κήρυκα» τῶν Χανίων (φυλ. 57, 4-5-1905):

«Ἰσχυρὰ σεισμικὴ δόνησις ἐπ' ἄρκετὸν παραταθεῖσα ἐγένετο αἰσθητὴ σήμερον. Ἐδνυχῶς οὐδὲν ἀπευκτέον ἐγνώσθη».

Κατὰ Sieberg, αὐτόθι, αἰσθητὸς εἰς Χανιά καὶ Ἡράκλειον. Πιθανὴ ἔντασις 5—6.

1909. Δεκεμβρίου 23.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

1910. Φεβρουαρίου 18.

Σεισμός ἐν Κρήτῃ κατὰ Sieberg, αὐτόθι. Κατὰ Γεωργαλάν (σ. 158) ἰσχυρὸς εἰς ὅλην τὴν Νῆσον. Πολλὰ οἰκίαι διεσπάρησαν ἢ κατέπεσαν εἰς τινὰς πόλεις καὶ χωρία. Πιθανὴ ἔντασις 8—9.

1911. Ἀπριλίου 4.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

1912. Μαρτίου 8.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

1912. Δεκεμβρίου 9.

Σεισμός εἰς Χανιά κατὰ Sieberg, αὐτόθι.

Οἱ ἀκόλουθοι σεισμοὶ εἶναι εἰλημμένοι ἐκ τῶν καταλόγων τῶν δημοσιευθέντων εἰς τὰ «*Annales*» τοῦ Ἀστεροσκοπείου Ἀθηνῶν¹⁶².

1913. Φεβρουαρίου 3. Ὥρα 18.25.

Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (4, —, N.).

1913. Μαρτίου 28. Ὥρα 01.28.

Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (4, 3, NW). Προηγῆθησαν ὑπόγειοι βρόμοι.

1914. Ἀπριλίου 11. Ὥρα 09.55.

Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (3, 3, E).

1914. Μαΐου 1. Ὥρα 09.25.

Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, —) μεθ' ὑπογείων βρόμων.

1915. Ἰανουαρίου 7. Ὥρα 09.40.

Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (4, 3, N).

Εἰς Ἡράκλειον: κυματοειδῆς (3, —, —).

Τὸ ἐπίκεντρον ἐν Κρήτῃ.

1915. Μαΐου 31. Ὥρα 21.40.

Εἰς Ἡράκλειον: κατακόρυφος (4, 7, S—SW).

Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (3 ἕως 4, 10, —) μετὰ βρόμων.

Εἰς Ἱεράπετραν: ὀριζόντιος (4, —, E).

Τὸ ἐπίκεντρον ἐν Κρήτῃ.

1915. Ἰουνίου 10. Ὥρα 01.59.

Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (3, 4 ἕως 6, N). Τοπικὴ δόνησις μεθ' ὑπογείων βρόμων.

1915. Ἰουνίου 24. Ὥρα 05.20.

Εἰς Ἡράκλειον: σύνθετος (4, 3 ἕως 4, SE).

Εἰς Μελιδόνι: κυματοειδῆς (4, 6 ἕως 10, N) μετὰ βρόμων.

Εἰς Ἀνώγεια: ὀριζόντιος (3, 2, W) μετὰ βρόμων.

Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τῆς Κρήτης.

1915. Ἰουνίου 24. Ὥρα 06.18.

Εἰς Ἡράκλειον: κυματοειδῆς (4 ἕως 5, 4 ἕως 5, SE). Προηγῆθησαν βρόμοι.

Εἰς Μελιδόνι: (4, —, N).

Εἰς Ἀνώγεια: ὀριζόντιος (3, 2, W)

¹⁶²⁾ Οἱ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμοὶ δηλοῦν: ὁ μὲν πρῶτος τὴν ἔντασιν τοῦ σεισμοῦ κατὰ τὴν δεκάβαθμον κλίμακα τῶν Rossi-Forcel, ὁ δὲ δευτερός τὴν διάρκειαν οὗτοῦ εἰς δευτερόλεπτα. Διὰ τῶν κεφαλαίων λατινικῶν γραμμάτων δηλοῦται ἡ διεύθυνσις τῶν δονήσεων (N=Βορρᾶς, S=Νότος, E=Ἀνατολή, W=Δύσις). Ὁ χρόνος εἶναι ὁ μέσος τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης (Greenwich) ἀπὸ μεσονυκτίου. Ἀναφέρονται μόνον αἱ θέσεις εἰς ἃς ἐγένοντο παρατηρήσεις.

1915. Ἰουνίου 24. Ὁρα 06.34.
 Εἰς Μελιδόνι : — (4, —, —) μετὰ βρόμων.
1915. Ἰουλίου 28. Ὁρα 03.05.
 Εἰς Ἡράκλειον : — (3, 4 ἕως 5, —) μετ' ἀσθενῶν βρόμων.
1915. Ἰουλίου 1. Ὁρα 16.20.
 Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, N). Τοπικὴ δόνησις μετ' ἀσθενῶν βρόμων.
1915. Ἰουλίου 2. Ὁρα 12.10.
 Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (3 ἕως 4, 2, N). Τοπικὴ δόνησις μετ' ἀσθενῶν βρόμων.
1915. Ὀκτωβρίου 25. Ὁρα 00.12.
 Εἰς Ἡράκλειον : ὀριζόντιος (4 ἕως 5, 7 ἕως 10, E).
 Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (4, 6 ἕως 10, N) μετὰ βρόμων.
 Τὸ ἐπίκεντρον ἐν Κρήτῃ.
1915. Ὀκτωβρίου 25. Ὁρα 04.55.
 Εἰς Ἡράκλειον : — (3, 5, —).
1915. Δεκεμβρίου 30. Ὁρα 01.42.
 Εἰς Ἀργυρούπολιν : — (4, 12, SW).
 Εἰς Μελιδόνι : — (3, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον ἐν Κρήτῃ.
1916. Ἰανουαρίου 31. Πρωτῆ.
 Εἰς Ἀγ. Νικόλαον : — (2 ἕως 5, —, —) ἀλλεπάλληλοι δονήσεις.
 Εἰς Ἱεράπετραν : — (2 ἕως 5, —, —) ἀλλεπάλληλοι δονήσεις.
 Εἰς Σητεῖαν : — (αἰσθητός, —, W) ἀλλεπάλληλοι δονήσεις.
 Τὸ ἐπίκεντρον ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Κρήτῃ.
1916. Φεβρουαρίου 1. Πρωτῆ.
 Εἰς Ἀγ. Νικόλαον : — (2 ἕως 5, —, —) ἀλλεπάλληλοι δονήσεις.
 Εἰς Ἱεράπετραν : — (2 ἕως 5, —, —) ἀλλεπάλληλοι δονήσεις.
 Εἰς Σητεῖαν : — (αἰσθητός, —, W) ἀλλεπάλληλοι δονήσεις.
1916. Φεβρουαρίου 2—3. Νύξ.
 Εἰς Ἀγ. Νικόλαον : (2 ἕως 5, —, —). Δονήσεις πλείονες τῶν 20.
 Εἰς Ἱεράπετραν : — (2 ἕως 5, —, —). Δονήσεις πλείονες τῶν 20.
 Εἰς Σητεῖαν : — (2 ἕως 5, —, —). Δονήσεις πλείονες τῶν 20.
1916. Ἰουλίου 13. Ὁρα 23.55.
 Εἰς Ἡράκλειον : — (αἰσθητός, 2 ἕως 4, —)
1916. Ἰουλίου 27. Ὁρα 02.55.
 Εἰς Ἡράκλειον : σύνθετος (αἰσθητός, 7 ἕως 10, NW). Τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1916. Ἰουλίου 27. Ὁρα 03.07.
 Εἰς Σητεῖαν : — (αἰσθητός, —, W).

- Εἰς Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (4, 4 ἕως 5, NW) μετὰ βρόμων.
 Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (4, 5, N) μετὰ βρόμων.
 Τὸ ἐπίκεντρον ἐν τῷ Κρητικῷ πελάγει.
 1016. Ἰουλίου 27. Ὥρα 04.34
 Εἰς Ἡράκλειον : — (2, —, —).
 Εἰς Μελιδόνι : — (3, 2 ἕως 3, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον ἐν τῷ Κρητικῷ πελάγει.
 1916. Ὀκτωβρίου 11. Ὥρα 03.05.
 Εἰς Χανιά : — (4, —, —) δύο διαδοχικαὶ δόνησεις.
 Εἰς Μελιδόνι : κυματοειδῆς (3, 5 ἕως 8, N) δύο διαδοχικαὶ δόνησεις
 Εἰς Ἡράκλειον : ὀριζόντιος (4, 2 ἕως 4, W) μετὰ βρόμων.
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτίως τῆς Κρήτης.
 1917. Ἰανουαρίου 12. Ὥρα 20.13.
 Εἰς Ἀργυρούπολιν : — (3, 3 ἕως 5, —) τοπικὴ δόνησις.
 1917. Ἰανουαρίου 17. Ὥρα 13.16.
 Εἰς Ἡράκλειον : κατακόρυφος (;) (3 ἕως 4, 4 ἕως 5, —) τοπικὴ δόνησις.
 1918. Ἰουλίου 16. Ὥρα 20.04.
 Εἰς Ἡράκλειον : — (4, 5, N. NW).
 Εἰς Χανιά : κυματοειδῆς (4, —, —)
 Εἰς Ἱεράπετραν : κυματοειδῆς (4, 3, —).
 Εἰς Ρέθυμνον : — (4, 5, —) μετὰ βρόμων.
 Εἰς Σητεῖαν : κατακόρυφος (αἰσθητός, 4, N) μετὰ βρόμων.
 Τὸ ἐπίκεντρον ἐν τῷ Κρητικῷ πελάγει (39°,5 N. 25°,2 E).
 1918. Σεπτεμβρίου 23. Ὥρα 02.14.
 Εἰς Ἡράκλειον : — (4, 6, —).
 Εἰς Σητεῖαν : — (4, 1, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον μεταξὺ νοτίων Κυκλάδων καὶ Κρήτης.
 1918. Σεπτεμβρίου 30. Ὥρα 00.50.
 Χανιά : — (4, —, —) τοπικὴ δόνησις.
 1919. Ἰανουαρίου 27. Ὥρα 00.30.
 Χανιά : κυματοειδῆς (4, —, —).
 1919. Ἰουλίου 7. Ὥρα 01.00.
 Ἡράκλειον : — (3, —, —) τοπικὴ δόνησις.
 1919. Ἰουλίου 20. Ὥρα 00.04.
 Μελιδόνι : — (2, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτίως τῆς Κρήτης.
 1919. Ὀκτωβρίου 8. Ὥρα 23.30.
 Ἱεράπετρα : κυματοειδῆς (4, 4, NE) τοπικὴ δόνησις.
 1919. Ὀκτωβρίου 9. Ὥρα 00.00.

- Ἱεράπετρα : κυματοειδῆς (3, 2, —) τοπικὴ δόνησις,
1919. Ὀκτωβρίου 9. Ὥρα 06.00.
- Ἱεράπετρα : κυματοειδῆς (3, 2, —) τοπικὴ δόνησις.
1919. Ὀκτωβρίου 9. Ὥρα 21.38.
- Ἱεράπετρα : κατακόρυφος (6, 5, —).
- Ἡράκλειον : — (4, —, —).
- Τὸ ἐπίκεντρον ἐν Κρήτῃ.
1919. Ὀκτωβρίου 25. Ὥρα 17.10.
- Ἡράκλειον : — (4, —, —).
1920. Ἰουνίου 16. Ὥρα 11.20.
- Ἱεράπετρα : κυματοειδῆς (3, 3, W) τοπικὴ δόνησις.
1920. Αὐγούστου 19. Ὥρα 18.00.
- Μελιδόνι : — κυματοειδῆς (3, 1, N) τοπικὴ δόνησις.
1920. Νοεμβρίου 15. Ὥρα 09.21.
- Ἡράκλειον : — (4, 8, NW).
- Μελιδόνι : — (4, 5, —).
- Τὸ ἐπίκεντρον νοτιοανατολικῶς τῆς Σαντορίνης.
1920. Νοεμβρίου 15. Ὥρα 21.38.
- Ἡράκλειον : — (4, —, —).
- Χανιά : — (4, —, —).
- Μελιδόνι : — (αἰσθητός, —, —).
- Τὸ ἐπίκεντρον βορείως τῆς Κρήτης.
1921. Σεπτεμβρίου 23. Ὥρα 10.30.
- Σητεία : — (4, —, —) τοπικὴ δόνησις.
1921. Ὀκτωβρίου 14. Ὥρα 00.10.
- Ἱεράπετρα : — (4, 4, —) τοπικὴ δόνησις.
1921. Νοεμβρίου 13. Ὥρα 21.00.
- Ἱεράπετρα : — (3, 2, E) τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1921. Νοεμβρίου 13. Ὥρα 23.36.
- Ἱεράπετρα : — (3, 3, E) τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1921. Νοεμβρίου 13. Ὥρα 23.42.
- Ἱεράπετρα : — (3, 2, E) τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1921. Νοεμβρίου 13. Ὥρα 23.58.
- Ἱεράπετρα : — (4, 2, E) τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1921. Νοεμβρίου 14. Ὥρα 01.45.
- Ἱεράπετρα : — (3, 3, E) τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1921. Νοεμβρίου 18. Ὥρα 15.34.
- Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 2, W) τοπικὴ δόνησις.
1922. Ἰανουαρίου 8. Ὥρα 11.00.
- Ἱεράπετρα : κυματοειδῆς (4, 2, W) τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.

1922. Ἰανουαρίου 22. Ὠρα 01.50.
 Ρέθυμνον: ὀριζόντιος (4, 5, E).
 Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τοῦ Ῥεθύμνου.
1922. Φεβρουαρίου 4. Ὠρα 20.30.
 Ἄγ. Μύρων: ὀριζόντιος (3, 2, E) τοπικὴ δόνησις.
1922. Φεβρουαρίου 12. Ὠρα 15.50.
 Ἱεράπετρα: — (4, 2, W) τοπικὴ δόνησις. Προηγήθησαν βρόμοι.
1922. Μαρτίου 8. Ὠρα 17.34.
 Ἀργυρούπολις: κυματοειδῆς (4, 5, W).
 Ῥέθυμνον: ὀριζόντιος (3, 27 E).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτίως τῆς Κρήτης.
1922. Μαρτίου 10. Ὠρα 15.50.
 Ἱεράπετρα: — (4, 2, W) προηγήθησαν βρόμοι.
 Κάτω Χωριὸ Ἱεραπέτρας: ὀριζόντιος (3, 10, N) προηγήθησαν βρόμοι.
1922. Μαρτίου 28. Ὠρα 00.55.
 Ῥέθυμνον: ὀριζόντιος (3, λίαν βραχύς, —) τοπικὴ δόνησις.
1922. Ἀπριλίου 20. Ὠρα 10.22.
 Σητεία: — (4, 3, NW).
 Ἡράκλειον: κυματοειδῆς (4, 5, NW).
 Χαντρᾶς Σητείας: κυματοειδῆς (4, 12, S).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτιοανατολικῶς τῆς Σαντορίνης.
1922. Μαΐου 3. Ὠρα 11.00.
 Τζερμιάδω: — (4, —, —) τοπικὴ δόνησις.
1922. Μαΐου 9. Ὠρα 19.19.
 Τζερμιάδω: κυματοειδῆς (6, 4, N).
 Ἄγ. Μύρων: κυματοειδῆς (4, 10, W).
 Κάτω Χωριὸ Ἱεραπέτρας: ὀριζόντιος (4, 20 N).
 Ἡράκλειον: — (2, 2, NW).
 Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τοῦ Τζερμιάδω.
1922. Αὐγούστου 3. Ὠρα 02.00.
 Ἱεράπετρα: κυματοειδῆς (3, 2, S) τοπικὴ δόνησις. Προηγήθησαν βρόμοι.
1922. Αὐγούστου 6. Ὠρα 04.40.
 Χανιά: κατακόρυφος (ἰσχυρός:, —, —).
 Ἀργυρούπολις: κυματοειδῆς (4, 25. E).
 Κίσσαμος: — (4, 4, E).
 Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τῶν Χανίων.
1922. Αὐγούστου 11. Ὠρα 08.20.
 Μάλια: κυματοειδῆς (ἰσχυρός:, 2, W) προηγήθησαν βρόμοι.

- Ἰεράπετρα : κυματοειδῆς (4, 6, SE).
 Τὸ ἐπίκεντρον μεταξύ Κυκλάδων καὶ Κρήτης.
 1922. Αὐγούστου 13. Ὑψος 00.10.
- Ἡράκλειον : — (αἰσθητός, —, —).
 Μάλια : κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, W)
 Ἰεράπετρα : ὀριζόντιος (4, 10, SE).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτιοανατολικῶς τῆς Σαντορίνης.
 1922. Αὐγούστου 13. Ὑψος 12.47.
- Ἰεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 3, SE).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτιοανατολικῶς τῆς Σαντορίνης.
 1923. Μαρτίου 10. Ὑψος 19.49.
- Ἰεράπετρα : — (4, μετρία, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτίως τῆς Κρήτης (25°, 7 E. 34°, 3 N).
 1923. Μαρτίου 11, Ὑψος 02.30.
- Ἰεράπετρα : — (3, βραχύς, —) τοπικὴ δόνησις.
 1923. Μαρτίου 14, Ὑψος 09.53).
- Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (4, —, N).
 Μάλια : ὀριζόντιος (4, —, W) μετὰ βρόμων.
 Ρέθυμνον : — (4, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον βορείως τῆς Κρήτης.
 1923. Ἀπριλίου 24, Ὑψος 13.19.
- Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (4, —, E).
 Τὸ ἐπίκεντρον βορείως τῆς Κρήτης.
 1923. Ἰουλίου 4, Ὑψος 00.42.
- Ἀργυρούπολις : κυματοειδῆς (4, μακρά, S) τοπικὴ δόνησις.
 1923. Ἰουλίου 4, Ὑψος 12.46.
- Χανιά : — (ἰσχυρός, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον βορείως τῆς Κρήτης.
 1923. Ἰουλίου 4, Ὑψος 21.50.
- Χανιά : — (ἰσχυρός, βραχεῖα, —) τοπικὴ δόνησις.
 1923. Ἰουλίου 25, Ὑψος 18.00.
- Ἰεράπετρα : — (4, λίαν βραχεῖα, —) τοπικὴ δόνησις.
 1923. Αὐγούστου 1, Ὑψος 08.17.
- Ἀνώγεια : κατακόρυφος (4 ἕως 5, —, —).
 Ἀργυρούπολις : κυματοειδῆς (4, —, W).
 Ἰεράπετρα : — (4, 10, W).
 Χανιά : — (μετρία, 3, —).
 Ἡράκλειον : — (3 ἕως 4, —, —).
 Μάλια : — (4, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον βορείως τῆς Κρήτης (25°, 9 E. 35°, 75 N).

1923. Νοεμβρίου 2, ὥρα 16.00.
Μάλια : ὀριζόντιος (3, —, W) τοπικὴ δόνησις.
1923. Δεκεμβρίου 18, ὥρα 22.00.
Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 2, E) τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1924. Μαΐου 25, ὥρα 02.00.
Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (4, 4, E) τοπικὴ δόνησις. Προηγῆθησαν βρόμοι.
1924. Ἰουνίου 14, ὥρα 19.20.
Ἱεράπετρα : — (3, 4, S). Προηγῆθησαν βρόμοι.
1925. Φεβρουαρίου 11, ὥρα 05.13.
Χανιά : — (3, —, —) τοπικὴ δόνησις.
1925. Φεβρουαρίου 15, ὥρα 11.20.
Σητεία : κυματοειδῆς (—, —, E) τοπικὴ δόνησις.
1925. Ἰουλίου 6, ὥρα 12.15.
Χανιά : — (3, μακρά, —).
Ἐπίκεντρον εἰς κεντρ. Πελοπόννησον (22°, 1 E. 37°, 8 N).
1925. Ἰουλίου 9, ὥρα 13.35.
Ρέθυμνον : — (5, 2 ἕως 3, —) τοπικὴ δόνησις.
1926. Μαρτίου 18, ὥρα 14.07.
Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, N)
Ἐπίκεντρον νοτιοδυτικῶς Μ. Ἀσίας (36°, 6 N. 29°, 5 E).
1926. Ἀπριλίου 1, ὥρα 18.10.
Ἱεράπετρα : — (3, 3, —) τοπικὴ δόνησις μετὰ βρόμων.
1926. Ἀπριλίου 27, ὥρα 00.04.
Ἱεράπετρα : κυματοειδῆς (αἰσθητός, —, W) τοπικὴ δόνησις (:)
Σητεία : κυματοειδῆς (αἰσθητός, —, W) δύο διαδοχικαὶ δονήσεις.
1926. Ἰουνίου 26, ὥρα 19.47.
Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (9, 120 ἕως 180, W).
Χανιά : κυματοειδῆς (8, 180, E).
Ρέθυμνον : (8, 60, N) μετ' ἀσθενῶν βρόμων.
Μάλια : κυματοειδῆς (8, 5; N). Προηγῆθησαν καὶ ἠκολούθησαν βρόμοι.
- Ἀργυρούπολις : ὀριζόντιος (7 ἕως 8, 90 ἕως 120, W. NW). Προηγῆθησαν βρόμοι.
- Σελλιὰ Ρεθύμνον : ὀριζόντιος (7, 60 ἕως 90, —) μετ' ἀσθενῶν βρόμων.
- Σητεία : κυματοειδῆς (7 ἕως 8, 120, —). Προηγῆθησαν καὶ ἠκολούθησαν βρόμοι.
- Ἀνώγεια : — (8, 60, —).
- Ἄγ. Δέκα : ὀριζόντιος (7, 120, W). Προηγῆθησαν ἰσχυρότατοι

βρόμοι.

Ἄγ. Νικόλαος : — (8, 40, —).

Ζάκρος : — (7 ἕως 8, 240, —).

Τυμπάκι : κυματοειδῆς (ἀρκ. ἰσχυρός, 120, —).

Σφακιά : — (ἀρκ. ἰσχυρός, —, —).

Βραχάσι¹⁶³ : ὀριζόντιος (7 ἕως 8, 70, SE. NW) μετὰ βρόμων.

Τὸ ἐπίκεντρον μεταξὺ Κρήτης καὶ Κυκλάδων (35°,8 N. 25°,5 E).

Τὴν ἐπιστημονικὴν περιγραφὴν τοῦ καταστρεπτικοῦ τούτου σεισμοῦ ἔδωκεν ὁ καθηγητὴς Ν. Α. Κρητικός¹⁶⁴. Βλ. καὶ Evans, P. of M. II, 315—318.

1926. Ἰουνίου 27, ὥρα 02.14.

Ἡράκλειον : — (ἀσθενής, —, —).

1926. Ἰουλίου 5, ὥρα 09.22.

Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (3, 10, NW).

Ῥέθυμον : κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, N).

Ἀργυρούπολις : — (3, 2 ἕως 3, E).

Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 2 ἕως 3, NE).

Τὸ ἐπίκεντρον μεταξὺ Κρήτης καὶ Κυκλάδων (35°,8 N—25°,5 E).

1926. Αὐγούστου 30, ὥρα 11.38.

Ἀργυρούπολις : — (πολὺ αἰσθητός, 40 ἕως 45, —).

Χανιά : κυματοειδῆς (μετρία 90, —).

Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (4, 15, W).

Ῥέθυμον : — (4, 10, NE) ἠκολούθησαν ἀσθενεῖς βρόμοι.

Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (3, 2, NW).

Σητεία : — (3, —, —).

Σελλιά Ῥεθύμνου : ὀριζόντιος (3, 5 ἕως 10, —).

Τὸ ἐπίκεντρον δυτικῶς τῆς Λακωνίας (36°,9 N.—23°,25 E).

1926. Σεπτεμβρίου 22, ὥρα 22.00.

Σητεία : — (ἰσχυρός, —, —) τοπικὴ δόνησις

1926. Νοεμβρίου 25, ὥρα 17.30.

Ἱεράπετρα : — (4, 3, —) τοπικὴ δόνησις. Προηγῆθησαν βρόμοι.

1927. Φεβρουαρίου 14, ὥρα 04.51.

Χανιά : — (μετρία, 5, —).

Τὸ ἐπίκεντρον εἰς 36°,2 N—23°,4 E

1927. Φεβρουαρίου 17, ὥρα 05.30.

¹⁶³) Κατὰ τὰς παρατηρήσεις μου, μαθητοῦ τότε τοῦ Γυμνασίου Νεαπόλεως. Βλ. Ἐλ. Πλατάκη, Οἱ σεισμοί (ἐφημ. «Ἀνατολή» Ἄγ. Νικολ. Κρήτης, 5—24 Φεβρ. 1939). Παρατηρήθη τότε χαρακτηριστικὴ θόλωσις τοῦ ὕδατος τῆς παρὰ τὸν πλάτανον πηγῆς τοῦ χωρίου.

¹⁶⁴) Ann. Obs. Ath. t. X, 1928, pp. XXXIX—XXXVΙ.

- Σητεία : κυματοειδῆς (ἐλαφρά, —, —) τοπικὴ δόνησις.
 1927. Μαρτίου 24, ὥρα 14.48.
- Σητεία : κυματοειδῆς (ἰσχυρός, —, —).
 Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 4, N).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτιανατολικῶς τῆς Κρήτης.
 1927. Μαρτίου 24, ὥρα 23.46.
 Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 5, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον νοτιοανατολικῶς τῆς Κρήτης.
 1927. Μαΐου 26, ὥρα 16.00.
- Σητεία : κυματοειδῆς (ἄσθενής, 2, W) τοπικὴ δόνησις.
 1927. Ἰουλίου 1, ὥρα 08.20.
- Χανιά : — (4, 30, —).
 Σητεία : — (πολὺ ἄσθενής, —, —).
 Ἀνώγεια : κυματοειδῆς (4, 4, W).
 Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 3, W).
 Πρέθυμνον : κυματοειδῆς (7, 10, NW).
 Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (7, 10 ἕως 12, N) πτώσις κονιαμάτων.
- Ἀργυρούπολις : ὀριζόντιος (4, πολὺ μακρά, W).
 Σελλιά Ρεθύμνου : ὀριζόντιος (3, 1 ἕως 2, NW).
 Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸν Λακωνικὸν κόλπον.
 1927. Ἰουλίου 1. Μετὰ μεσημβρίαν.
 Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (2, —, —) δύο τοπικαὶ δονήσεις.
 1927. Ἰουλίου 2, ὥρα 01.45.
- Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (4, 4, —) τοπικὴ δόνησις.
 1927. Αὐγούστου 21, ὥρα 00.04.
- Σητεία : — (ἰσχυρός, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον βορειοανατολικῶς τῆς Κρήτης.
 1927. Σεπτεμβρίου 12, ὥρα 19.32.
- Σητεία : — (ἰσχυρός, —, N) δύο συνεχεῖς δονήσεις.
 Τὸ ἐπίκεντρον πιθανῶς νοτιοανατολικῶς τῆς Κρήτης.
 1928. Ἰανουαρίου 23, ὥρα 01.30.
 Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 6, W) τοπικὴ δόνησις.
 1928. Ἰανουαρίου 23, ὥρα 02.30.
 Ἱεράπετρα : ὀριζόντιος (3, 2 ἕως 3, W) τοπικὴ δόνησις.
 1928. Ἰανουαρίου 23, ὥρα 03.40.
 Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, N).
 Σητεία : — (3, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος.
 1928. Μαρτίου 1, ὥρα 07.20.

- Σητεία : κυματοειδῆς (ἰσχυρός, —, N) τοπικὴ δόνησις.
 1928. Μαρτίου 22.
 Κατὰ Sieberg (σ. 210) ἀσθενὴς σεισμός εἰς Χανιά. Δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ Annales.
 1928. Μαρτίου 24.
 Κατὰ Sieberg, αὐτόθι, ἀσθενὴς σεισμός εἰς Χανιά. Δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ Annales.
 1928. Ἀπριλίου 22, ὥρα 20.14.
 Χανιά : — (ἀσθενής, —, —).
 Ἡράκλειον : — (ἀσθενής, —, —).
 Τὸ ἐπίκεντρον ὀλίγον νοτίως τῆς πόλεως τῆς Κορίνθου
 1928. Μαΐου 3, ὥρα 15.47
 Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (3, 1, W), τοπικὴ δόνησις.
 1928. Αὐγούστου 15, ὥρα 12.10.
 Σητεία : — (αἰσθητός, —, N).
 Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τῆς βορειοανατολικῆς ἄκρας τῆς Κρήτης.
 1928. Αὐγούστου 27, ὥρα 03.00.
 Ἱεράπετρα : — (5, 6, W), τοπικὴ δόνησις.
 1928. Δεκεμβρίου 10, ὥρα 07.10.
 Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (4, 7 ἕως 8, N) προηγῆθη ἰσχυρὸς θόρυβος.
 Ῥέθυμνον : κυματοειδῆς (4, 6, N).
 Χανιά : κυματοειδῆς (3, 3 ἕως 4, N).
 Κατὰ Sieberg, αὐτόθι, ἀσθενεῖς δονήσεις καὶ εἰς Ἁγ. Βαρβάραν, Ἁγ. Μύρωνα καὶ Σητείαν.
 Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος.
 1929. Ἰανουαρίου 6, ὥρα 01.09.
 Χανιά : κυματοειδῆς (4, 4 ἕως 5, NE).
 Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (3, 2, ἕως 3, —) μετὰ βρόμων.
 Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος βορειοανατολικῶς τῶν Χανίων.
 Βλ. καὶ Sieberg, αὐτόθι.
 1929. Ἰανουαρίου 23, ὥρα 11.15.
 Χανιά : κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, NE).
 Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (3, —, NW).
 Σελλιά Ῥεθύμνου : — (4, 2 ἕως 5, N).
 Ἀργυρούπολις : ὀριζόντιος (4, —, —) μετὰ 25 λ. ἑτέρα ἀσθενὴς δόνησις μετ' ἀσθενῶν βρόμων.
 Ῥέθυμνον : κυματοειδῆς (6, 5, NE).
 Τὸ ἐπίκεντρον εἰς Κρήτην (πλησίον τῆς Ρεθύμνης).
 1929. Μαρτίου 6, —.

Κατὰ Sieberg αὐτόθι, σεισμός εἰς Ἡράκλειον. Δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ Annales.

1929. Μαρτίου 27, ὥρα 07.42.

Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, N).

Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (βορείως τοῦ Ἡρακλείου).

1929. Ἀπριλίου 13, ὥρα 13.00.²

Σητεία : — (ἰσχυρός, —, —) τοπικὴ δόνησις.

1929. Ἀπριλίου 17, ὥρα 11.49.

Χανιά : κυματοειδῆς (4, 4 ἕως 6, N).

Ἀνώγεια : — (4, 2, —).

Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (6, 3, NW).

Ῥέθυμνον : κυματοειδῆς (6, 10, N).

Ἀργυρούπολις : κυματοειδῆς (4, 10, E).

Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (βορείως τοῦ Ἡρακλείου).

1929. Μαΐου 1, ὥρα 02.56.

Χανιά : κυματοειδῆς (4, 2 ἕως 3, NE).

Ῥέθυμνον : κατακόρυφος (4, 5 ἕως 6, —).

Ἀργυρούπολις : κυματοειδῆς (αἰσθητός, 10, E).

Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (βορειοδυτικῶς τοῦ Ἡρακλείου).

1929. Αὐγούστου 19, ὥρα 23.55.

Σητεία : — (ἰσχυρός, —, —).

Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τῆς βορειοανατολικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου.

1929. Νοεμβρίου 11, ὥρα 07.37.

Ἡράκλειον : — (3, 1, —).

Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (βορείως τοῦ Ἡρακλείου).

1930. Φεβρουαρίου 14, ὥρα 18.39.

Ἀργυρούπολις : κυματοειδῆς (6, 20, W) μετὰ βρόμων.

Ἀνώγεια : κατακόρυφος (7, 2, —) δύο συνεχεῖς δονήσεις, Προηγῆθη θόρυβος.

Σητεία : — (5, —, —) δύο διαδοχικαὶ δονήσεις.

Ἡράκλειον : κυματοειδῆς (8, 60, NW) βρόμοι 2—3 λεπτὰ μετὰ τὸν σεισμόν. Ῥωγαὶ καὶ κατάρρευσις οἰκιῶν τινῶν.

Μάλια : σύνθετος (μετρία, 2, E) δύο διαδοχικαὶ δονήσεις.

Ἱεράπετρα : κυματοειδῆς (4, 8 ἕως 10, E).

Ῥέθυμνον : σύνθετος (8, 10, N) μετὰ βρόμων. Ρήγματα πλάγια ἐπὶ τῶν δυτικῶν τοίχων.

Σελιὰ Ῥεθύμνον : — (6, 10 ἕως 15, E) δύο διαδοχικαὶ δονήσεις.

Χανιά : σύνθετος (6 ἕως 7, 20, E) μετὰ βρόμων. Δύο διαδοχικαὶ δονήσεις.

Κατὰ Sieberg, σ. 210, αἰσθητὸς καὶ εἰς Ἐλπίδα, Βάθειαν, Ἐπισκοπὴν, Γοῦβες καὶ Τύλισον.

Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (36°,2 N.—24°,7 E).

1930. Φεβρουαρίου 15, ὥρα 14,09.

Ῥέθυμνον: — (αἰσθητὸς, —, —).

Χανιά: κατακόρυφος (3, 3 ἕως 4, —).

Ἡράκλειον: κυματοειδὴς (3, 1, NW).

Τὸ ἐπίκεντρον τὸ αὐτὸ μὲ τὸ τοῦ προηγουμένου σεισμοῦ.

1930. Μαρτίου 6, ὥρα 08.23.

Ἡράκλειον: κυματοειδὴς (3, —, NW).

Μάλια: κυματοειδὴς (4, 2, E).

Ῥέθυμνον: — (ἀσθενής, —, —).

Σητεία: κυματοειδὴς (πολὺ ἰσχυρὸς, —, —) ῥωγαὶ ἐπὶ τινων οἰκιῶν.

Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (37°,5 N. 26°,0 E).

1930. Μαρτίου 6, ὥρα 09.20.

Ἡράκλειον: κυματοειδὴς (7, 30, NW) μικραὶ ῥωγαὶ καὶ πτώσις ἀμμοκονιαμάτων.

Ῥέθυμνον: σύνθετος (7 ἕως 8, 5 ἕως 10, N). Προηγήθησαν ἀσθενεῖς βρόμοι. Ῥωγαὶ εἰς τινας οἰκίας.

Χανιά: κυματοειδὴς (3, 3 ἕως 4, NW).

Ἀνώγεια: κυματοειδὴς (4, 1/2, —).

Μάλια: κυματοειδὴς (μετρία, 3 ἕως 4, E). Προηγήθησαν ἀσθενεῖς βρόμοι. Ῥωγαὶ εἰς τινας οἰκίας.

Ἀργυρούπολις: κυματοειδὴς (4, 4 ἕως 5, E).

Σελιὰ Ῥεθύμνου: — (4, 2 ἕως 5, —).

Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (35°,5 N.—25°,2 E).

1930. Μαρτίου 11, ὥρα 02.00.

Σητεία: κυματοειδὴς (ἰσχυρὸς, —, —) τοπικὴ δόνησις.

1930. Μαΐου 5, ὥρα 22.44.

Ἱεράπετρα: κυματοειδὴς (3, —, W). Προηγήθησαν βρόμοι. Ἐπηκολούθησαν ἕτεροι δύο δονήσεις μετὰ τρεῖς ὥρας.

Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τῆς Ἱεραπέτρας.

1930. Μαΐου 16. —

Κάντανος: κατακόρυφος (ἰσχυρὸς, βραχεῖα, —). Προηγήθησαν βρόμοι. Μικραὶ ῥωγαὶ ἐπὶ τινων οἰκιῶν. Δύο μικραὶ καθιζήσεις ΝΑ τοῦ χωρίου εἰς ἀπόστασιν 1,5 χλμ. Ἐπηκολούθησαν δονήσεις ἐπὶ τινας ἡμέρας. Τοπικὴ δόνησις.

1930. Ἰουνίου 21, ἑσπέρα.

Κάντανος: εἴκοσιν ἰσχυραὶ δονήσεις.

1930. Ἰουνίου 22. Καθ' ὄλην τὴν ἡμέραν.
Κάντανος: εἴκοσιν ἰσχυραὶ δονήσεις.
1930. Ἰουνίου 23. Καθ' ὄλην τὴν ἡμέραν.
Κάντανος: πέντε ἀσθενεῖς δονήσεις καὶ πολλὰ ἄλλα μετρίως ἐν-
τάσεως.
1930. Ἰουνίου 24. Πρωτὰ.
Κάντανος: ἀσθενεῖς τινες δονήσεις.
1930. Ἰουνίου 25. Καθ' ὄλην τὴν ἡμέραν.
Κάντανος: μία λιαν ἰσχυρὰ δόνησις, τέσσαρες ἑλαφροὶ καὶ ἕτεροι
ἀσθενεῖς.
1930. Ἰουνίου 26. —
Κάντανος ¹⁶⁵: τέσσαρες ἀσθενεῖς δονήσεις.
1930. Αὐγούστου 16, ὥρα 01.00.
Ἱεράπετρα: κυματοειδῆς (ἰσχυρός:, 2, —) τοπικὴ δόνησις.
1930. Σεπτεμβρίου 21, ὥρα 02.02.
Σητεία: κυματοειδῆς (4, 3, —).
Τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος, πρὸς ΝΑ τῆς Νήσου.
1930. Σεπτεμβρίου 28, ὥρα 04.40.
Ἡράκλειον: κυματοειδῆς (4, —, —).
Ἀργυρούπολις: κυματοειδῆς (3, 1 ἕως 2, Ε).
Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τοῦ Ἡρακλείου.
1930. Ὀκτωβρίου 20, ὥρα 00.45.
Σελλιὰ Ρεθύμνου: — (3, —, —) τοπικὴ δόνησις.
1930. Νοεμβρίου 7, ὥρα 00.58.
Χανιά: — (3, —, —).
Τὸ ἐπίκεντρον πλησίον τῆς βορειοδυτικῆς ἀκτῆς τῆς Κρήτης.

¹⁶⁵) Ἄπασαι αἱ ἀνωτέρω σεισμικαὶ δονήσεις ἐν Καντάνῳ συναδεύθησαν ὑπὸ ὑπογείων βρόμων. Οἰκίαι τινὲς κατέρρευσαν καὶ ἄλλαι ἐρράγησαν. Καθί-
ζησις ἀκτίνος 60 μέτρων καὶ βάθους 1—3 μέτρων πρὸς ΒΔ τοῦ λεκανοπε-
δίου τῆς Καντάνου καὶ εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν εἰς ἣν καὶ αἱ τοῦ σειсмоῦ τῆς
16-5-1930. Σεισμικὰ τοπικὰ φαινόμενα πολὺ μικροῦ βάθους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ*

Α. ΠΗΓΑΙ

1. Ἀρχαιοφυλακεῖον Ζακύνθου. Κυρίως: *Diversorum Regimento G. Bembo.— Carte Sanità.— Carte Diverse 1600-1700 non registrate nei libri.— Filza avvisi.*
2. Ἀστεροσκοπεῖον Ἀθηνῶν, *Annales de l' Observatoire National d' Athènes.* (t. VII, 1916, p.p. 338-360. VIII, 1926, p.p. 503-644. IX, 1926, p.p. 507-610. X, 1928, p.p. 413-539. XII, 1932, p.p. 62-138).
3. Galt, John, *Letters from the Levant*, 1813. (31η ἐπιστολὴ τῆς 10 Ἀπριλίου 1810).
4. Gerland, E, *Das Archiv der Herzogs von Kandia.* Strassburg 1899. Σελ. 48.
5. Gerola, Giuseppe, *Monumenti Veneti nell' Isola di Creta.* Venezia 1906 (τόμ. Α', σελ. 244 καὶ 308).
6. Ἐφημερίς «*Ἀὐγὴ*» Ἀθηνῶν. Ἀριθμ. 1032.
7. » «*Ἐβδομάς*», τ. 5, 1888, ἀριθμ. 20.
8. » «*Νέα Ἐβδομάς*» Ἡρακλείου Κρ. Φύλλα 86, 89 τοῦ 1886, 117, 132, 152 τοῦ 1887 καὶ 190 τοῦ 1888.
9. » «*Ἐθνοφύλαξ*» Ἀθηνῶν, ἀριθμ. 1061/8-8-1866.
10. » «*Κήρυξ*» Χανίων. Φύλλα 26/19-7-1902 καὶ 57/4-5-1908.
11. » «*Κρήτη*» Χανίων. Ἀριθμ. 542 τοῦ 1879.
12. » «*The Times*» Λονδίνου. Φύλλον τῆς 20-9-1926 (περιγραφή τοῦ σεισμοῦ τῆς 20-6-1926 ὑπὸ Sir Arthur Evans).
13. Evans, Sir Arthur, *The Palace of Minos at Cnossos.* London 1921-1935, vol. II σποραδικῶς, ἀλλὰ κυρίως εἰς σελ. 320. Βλ. ἐφημερίς «*The Times*».
14. Ζώσιμος, *Ἱστορία νέα.* Ἐκδοσις Bonnae 1837. Βιβλ. IV, κεφ. XVIII, ἰδίαφ. 2-3.
15. Θεοφάνης, *Χρονογραφία.* Ἐκδοσις Bonnae 1839, I, σελ. 87, 10. A.M. 6288, 10, σελ. 728, 11.
16. Jodocus a Meggen, *Peregrinatio hierosolymitana.* Dillingae 1850. Σελ. 543.
17. Κεδρηνὸς Γεώργιος, *Σύνοψις Ἱστοριῶν.* Ἐκδοσις Bonnae 1838—1839. (314 C. D.).

*) Ἡ κατάταξις ἐγένετο μὲ βάσιν τὸ ἑλληνικὸν ἀλφάβητον.

18. Κοζύρη Κωνσταντίνου, ἔκδ. Μενελ. Παρλαμᾶ. Τὸ ἡμερολόγιο τοῦ Κωνσταντίνου Κοζύρη ἀπὸ τὴν Κριτσᾶ, «Κρητικά Χρονικά», Α', Ἡράκλειον 1947, σελ. 198, 351—352, 589.
19. Cornelius Flaminius, *Creta Sacra, Venetiis* 1755, II, σελ. 307, 408 κ. ἑ., 420—421.
20. Coronelli, *Isolario, Descrizione geograficoistorica, sacro-profana, antico-moderna di tutti l'isole. Venezia* 1696.
21. Λάμπρος Σπυρ., Κατάλογος τῶν κωδίκων τοῦ Ἁγ. Νικολάου. Κώδιξ 5. φ. 2α, «Ἐπετηρὶς Παρνασσού», Γ', 1899 σελ. 99, 100.
22. » Ἐνθυμήσεων, ἤτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογὴ πρώτη, «Ν. Ἑλληνομνήμων», 7, 1910, σελ. 113-313.
23. » Ποιημάτων περὶ τοῦ ἐν ἔτει 1508 σεισμοῦ τῆς Κρήτης, «Ν. Ἑλληνομνήμων» 11, 1914, σελ. 441-448.
24. » Βραχέα Χρονικά, Μνημεῖα τῆς Ἑλλ. Ἱστορίας τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, Α', τεύχη I καὶ II. Ἐν Ἀθήναις 1932—33. I, σελ. 12, 68, 94. II. σελ. 58—59, 71.
25. Μαλάλας Ἰωάννης, Χρονογραφία. Ἐκδοσις Bonnae 1831. LX, 322. LXIV, 61.
26. Meursius J., *Creta, Cyprus, Rhodus. Amstelodami* 1675. I, σελ. 61, 62.
27. Μπουνιαλῆς Μαρίνος Τζάνες, Διήγησις διὰ στίχων τοῦ δεινοῦ πολέμου τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Κρήτης γενομένου. Ἐνετίησιν, ἀρχαί. Ἐκδοσις Ἀγαθ. Ξηρουχάκη, Ὁ Κρητικὸς πόλεμος (1645—1669) ἢ συλλογὴ τῶν Ἑλληνικῶν ποιημάτων Ἀνθίμου Διακρούση—Μαρίνου Ζάνε. Ἐν Τεργέστη 1908. Σελ. 333.
28. Μαυροειδῆς Μαν., Ἐνθυμήματα, «Δρῆρος» Νεαπόλεως Κρήτης, ἀριθμ. 34 τοῦ 1940, σελ. 937—939.
29. Νικολαΐδης Στέφανος, Ἐκδ. Μενελ. Παρλαμᾶ, Ἱστορικά καὶ βιογραφικά σημειώματα τοῦ Στεφάνου Νικολαΐδου, «Κρητικά Χρονικά», Γ', 1949, σελ. 293-350.
30. Ξανθοῦδίδης Στέφ. Πολύτιμα Ἱστορικά σημειώματα ἐκ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἡρακλείου, «Νέα Ἐφημερὶς» Ἡρακλείου Κρ. ἀριθ. 2969)2-4-1925 καὶ 2992)27-4-1925
31. » Ὁ σεισμός τοῦ 1856, «Νέα Ἐφημερὶς» Ἡρακλείου Κρ. ἀριθμ. 2992)27-4-1925.
32. Παχυμέρης Γεώργιος, «Ἀνδρόνικος Παλαολόγος», Βιβλ: V,

- Κεφ. 11. Ἔκδοσις Bonnae 1835.
33. Plinius, G. *Sec. Naturalis Historiae libri XXXVII.* Ἔκδοσις Littré. Paris 1883. (VII, 16,1).
34. Savary, C., *Lettres sur la Grèce.* Paris 1788. Μετάφρασις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ Ν. Ζυγομαλά, Ἀθῆναι 1845. Σελ. 193.
35. Σκλάβος, Μαν., Ἡ συμφορὰ τῆς Κρήτης ἐν ἧς (sic) γέγονεν τοῦ μεγάλου σεισμοῦ 1508 (εἰς Wagner, *Carmina graeca medii aevi.* Lipsiae 1874, σελ. 53—61).
36. Σουΐδας, Λεξικόν. Ἔκδοσις 1853. Σποραδικῶς.
37. Σπυριδάκις, Γ., Τὸ ἄσμα τοῦ σεισμοῦ ἐν Κρήτῃ (1508) «Byzant. neugr. Jahrbücher» XV, σελ. 58—65.
38. Τομαδάκης, Ν. Β., Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τῆς Ἁγίας Τριάδος τῶν Τζαγκαρόλων ἐν Ἀκρωτηρίῳ Μελέγα Κρήτης, «Ἐπετ. Ἐτ. Βυζ. Σπουδῶν» Θ', 1932, σελ. 289—350.
39. » Τὸ τραγούδι τῆς Φιαγκούσας (1508). Χανιά 1934. Καὶ εἰς «Νεοελλ. Ἀρχεῖον», Α', Χανιά 1934, σελ. 64—70.
40. Φιλόστρατος, Φλ., Τὰ εἰς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον. IV, 34,4.

B. BOHΘΗΜΑΤΑ

A. ΓΕΝΙΚΑ

41. Αἰγινήτης, Δ., *Discussion générale des observations sismiques faites en Grèce pendant les années 1912—1914,* «Annales de l'Observatoire d'Athènes», VII, 1916, pp. 35—41.
42. » Le tremblement de terre de Corinthe du 22 Avril 1928. Ἐ. ἄ. X, 1928, pp. X—XXI.
43. Ἀκύλας, Βίκτ., Τὰ ἠφαίστεια καὶ ἡ νῆσος Θήρα. Ἀθῆναι 1925, σελ. 67.
44. Barbiani, D. C. et Barbiani, B. A: *Memoires sur les tremblements de terre dans l' Ile de Zante, avec une introduction par Al. Perrey.* Paris ἄ. ἔ. Σελ. 17, 84, 95, 100.
45. Belli, Onorio, A. *description of the theatres in Crete.* London 1854 ἐν Falkener, σελ. 11. (βλ. καὶ ὑπ' ἀριθμ. 100 τῆς παρουσίας βιβλιογραφίας).
46. *Bulletin de la Societé Belge d' Astronomie, de Météorologie et de Physique du Globe.* XXXV, 1930. pp. 175—176: La Crète sismique. X

47. Γαλανόπουλος, Ἄγγ., Ἡ σεισμικότης τῆς Μεσσηνίας (Διατριβὴ ἐπὶ ὑψηλείᾳ). Ἀθῆναι 1942. Σελ. 12.
48. Γεωργιάδης, Ἀθ., Περὶ σεισμῶν καὶ κατασκευῆς ἀντισεισμικῶν οἰκοδομημάτων. Ἀθῆναι 1904. Σελ. 122, 135, 208, 211, 235, 245, 246.
49. Γιάνναρης, Ἀ., Περὶ Ἐρωτοκρίτου καὶ τοῦ ποιητοῦ αὐτοῦ. Ἱστορικὴ κριτικὴ καὶ γλωσσικὴ μελέτη μετὰ γλωσσολογίου. Ἀθῆναι 1889. Σελ. 10—16.
50. Dapper, D'O., Naukeurige beschryving der Eylanden in de Archipel der Middellandesche Zee. Amsterdam 1690. Γαλλικὴ ἔκδοσις: Description exacte des îles de l' Archipel. Amsterdam 1703. Μετάφρασις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τοῦ ἀφορῶντος τὴν Κρήτην κεφαλαίου μετὰ τὸν τίτλον: Ἀκριβὴς περιγραφὴ τῆς Κρήτης, ὑπὸ Μ. Βερνάρδου τοῦ Κρητῶς. Ἀθῆναι 1836. Σελ. 396, 399.
51. Δέφνερ, Μιχ., Ὀδοιπορικαὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Κρήτην. Ἀθῆναι ἄ. ἔ.
52. Ζαμπέλιος, Σπ. Ἱστορικὰ σκηνογραφήματα. Ἀθῆναι 1860. Σελ. 44.
53. Hoff, von K.E.A., Chronik der Erdbeben und Vulkanausbrüche (3460 v. Chr. bis 1832). Gotha 1840—1841.
54. Hopf, K., Geschichte Griechenlands vom Begin des Mittelalters bis auf unsere Zeit. Ersch und Gruber Encyclopädie. Α', 86, σελ. 460. Leipzig 1868 καὶ Β', 38, σελ. 177.
55. Κρητικός, Ν. Α., Le tremblement de terre du Peloponèse central du 6 Juillet 1925. «Ann. de l'Observ. Nat. d' Athènes», t. X, 1928, pp. XXXVI—XXXVIII. Τὸ αὐτὸ καὶ εἰς «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ.» 2, 1927, σελ. 50—53.
56. » » Sur les pbénomènes sismiques survenus dans la région des plis dinotauriques pendant l' année 1926. Ἔ. ἄ. X, 1928, pp. XXXXVII—LIII καὶ εἰς «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ.» 2, 1927, σελ. 350—355.
57. » » Τὰ προηγηθέντα σεισμικὰ φαινόμενα τῆς τελευταίας δράσεως τοῦ ἠφαιστείου τῆς Σαντορίνης (1928). «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν» 3, 1928, σελ. 450—51 καὶ εἰς «Bull. de la Soc. Belge d' Astronomie» XXXV, 1930, pp. 70—71.

58. Κρητικός, Ν.Α., Ἡ ἔντονος σεισμικὴ δρασίς τοῦ 1928 ἐν τῇ Χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου καὶ τῇ δυτικῇ Μ. Ἀσίᾳ καὶ ἡ κατὰ ταύτην ἔκτακτος παλιρροϊκὴ κίνησις ἐν τῷ Αἰγαίῳ. «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ.» 5, 1930, σελ. 26—30.
59. » Ἡ νέα ἔντομος σεισμικὴ δρασίς ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ τῷ Κρητικῷ πελάγει καὶ ὁ σεισμός τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου τῆς 17 Ἀπριλίου 1930. «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ.» 5, 1930, σελ. 166—172 καὶ εἰς «Ann. Obs. d' Ath.» XII, 1932, pp. 133*—137*.
60. » La nouvelle recrudescence de l'activité sismique dans la région de Corinthe et les tremblements de terre du 4 Janvier 1931. «Πρ. Ἀκαδ. Ἀθ.» 6, 1931, σελ. 29—32 καὶ εἰς «Ann. Obs. d' Ath.» XII, 1932, pp. 139*—142*.
61. » Le mouvement de marée extraordinaire dans l'Égée pendant le mois d' Avril 1928. «Ann. Obs. d' Ath.» XI, 1931, pp. 149*—158*.
62. » L'activité du volcan de Santorin 1928 (ἔ. ἀ. XI, 1931, pp. 159*—160*).
63. Κριάρης, Ἀρ., Πλήρης συλλογὴ Κρητικῶν ἁσμάτων. Βα ἔκδοσις. Ἀθῆναι 1920. Σελ. 31.
64. Κριάρης, Παν., Ἱστορία τῆς Κρήτης (νέα). Ἀθῆναι 1930—1937. Α', σελ. 64, 266, 304, 305, 344, 347. Β', σελ. 37, 86.
65. Lacroix, L., Les îles de la Grèce. Paris 1852.
66. Leykester, Some account of the volcanic group of Santorin or Thera. «Journ. of the Roy. Geogr. Soc. of London» XX, 1851, σελ. 9.
67. Mallet, R. The earthquake catalogue of the British Association. London 1852 — 1858. Ἔτος 1853, σελ. 148, 198.
68. Μαραβελάκις, Μάξ., Συμβολὴ εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἱστορικοῦ τῶν σεισμῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν γειτονικῶν αὐτῆς χωρῶν ἐκ τῶν ἐνθυμήσεων. «Ἐπιστ. Ἐπερ. Φυσ. Σχ. Πανεπ. Θεσσαλονίκης» 5, 1939, σελ. 67—148.
69. Μαρινᾶτος, Σπ., Κνωσός, Μ.Ε.Ε. τ. 14 (1938) σελ. 617.
70. » Ἀμνισὸς τὸ ἐπίνειον τοῦ Μίνωος. «Κρητικοὶ Μελέται» Α', 1933, σελ. 61—67.
71. » Ἡ Κρήτη καὶ ὁ Χεττιτικὸς—Μικρασιατικὸς κόσμος κατὰ τὴν δευτέραν χιλιετηρίδα π. Χ. «Μικρασιατικά

- Χρονικά» Α', 1938, σελ. 72—89.
72. Μητσόπουλος, Κ., Στοιχεία Γεωλογίας. Τομ. Α', Ἀθήναι 1893. Σελ. 435.
73. » Ὁ μέγας τῆς Λοκρίδος σεισμός κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 1894. Ἀθήναι 1895.
74. Montessus de Ballore, La Géographie séismologique. Les tremblements de terre². Paris 1905.
75. Μουρέλλος, Ι. Δ., Ἱστορία τῆς Κρήτης. Ἡράκλειον Κρήτης. Τόμ. Γ' (1934). Σποραδικῶς, κυρίως εἰς σελ. Γ', 1485—86 Α'. 98.
76. Μουρίκης, Μιχ., Οἱ σεισμοὶ ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον. Ἀθήναι 1934, Σελ. 34—35, 42—43.
77. Münster, Seb., Cosmographia. Γερμανικὴ ἔκδοσις τοῦ 1628. Ἐκδόσεις καὶ ἄλλαι ἔκδοσεις: Λατινιστὶ 1544, Γαλλιστὶ 1552 καὶ Ἰταλιστὶ 1558.
78. Ξανθοῦδίδης, Στέφ., Ὁ τάφος τοῦ Καϊάφα ἐν Κρήτῃ. «Ἀθηνα», 13, 1901, σελ. 305—316.
79. Olivier, Voyage dans l' Empire Othoman. Paris 1801—1807. I, p. 384.
80. Pautsche, E., Die seismischen Verhältnisse des Europäischen Mittelmeers. Hamburg Diss. 1922.
81. Pégues (Abbé), Histoire et phénomènes du volcan et des îles volcaniques de Santorin. Paris 1842. Σελ. 153.
82. Pendlebury, J. D. S., Ὁδηγὸς τοῦ Μινωικοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ καὶ τῶν παραρημάτων του (μετάφρ. Ν. Πλάτωνος). Ἡράκλειο 1950. Σελ. 17, 25, 27, 52, 56.
83. Perrey, Al., Mémoire sur les tremblements de terre ressentis dans la peninsule Turco - Hellenique et en Syrie. «Acad. Roy. de Belgique, Mém. cour.» XXIII, 1850.
84. » «Mémoires couronnées de l' Acad. de Bruxelles». Tomes VIII, X, XII, XVI, XVIII des années 1857—1863 (διὰ σεισμοὺς 1856 ἕως 1863).
85. » Note sur les tremblements de terre en 1861, avec supplément pour les années antérieures, Bruxelles 1863 (Extrait du t. XVI des «Mem. de l' Acad. Roy. de Belgique»).
86. Πλατάκης, Ἐλευθ., Οἱ σεισμοί. Ἐφημ. «Ἐλευθερία» Λαρίσης 25 Σεπτ. ἕως 2 Ὀκτ. 1938 καὶ ἔφημ. «Ἀνατο-

- λή» Ἀγ. Νικολάου Κρήτης 5 ἕως 24 Φεβρ. 1939.
87. Raulin, Vict., Description physique de l'île de Crète. Paris 1869. I, pp. 424—430.
88. Riccioli, P., Geographia et Hydrographia reformatae. Bononiae 1666.
89. Σακκελίων, Ἰ. Πατριακή βιβλιοθήκη. Ἀθῆναι 1890. Σελ. 252.
90. Schmidt, Jul., Πραγματεία περὶ τοῦ γενομένου τῷ 1861, Δεκεμβρ. 26 (14) σεισμοῦ τοῦ Αἴγιου. (μετάφρ. ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Ἡρ. Μητσοπούλου). Ἀθῆναι 1867. Σελ. 31—33, 35—40, 42.
91. » Πραγματεία περὶ τοῦ γενομένου τῷ 1867 Ἰανουαρίου 23ῃ σεισμοῦ τῆς Κεφαλληνίας, (μετάφρ. ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Ἡρ. Μητσοπούλου). Ἀθῆναι 1867. Σελ. 9—10.
92. » Studien über Erdbeben. Leipzig 1879. Passim.
93. Seidlitz, W., Grabentäler und Bruchzonen in Mitteleuropa und Vorderasien. «Compte Rendu Intern. Geologen Kongress in Pretoria» 1930.
94. Sieber, F., Reise nach der Insel Kreta im J. 1817. Leipzig 1823. I, σελ. 429.
95. Sieberg, A., Untersuchungen über Erdbeben und Bruchschollenbau im Östlichen Mittelmeergebiet. Jena 1932. Σελ. 208—210.
96. Σταυράκης, Ν., Στατιστικὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης μετὰ διαφόρων γεωγραφικῶν, ιστορικῶν, ἀρχαιολογικῶν, ἐκκλησιαστικῶν κλπ. εἰδήσεων περὶ τῆς νήσου. Ἀθῆναι 1890. Σελ. 107—111.
97. Theuet, Andr., Cosmographie du Levant. Lyon 1554 et 1556.
98. Torres, A. de, Insulae Cretae periplus. Venetiis 1805.
99. Ψιλάκης, Βασ., Ἱστορία τῆς Κρήτης ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Χανιά 1909. Σποραδικῶς, ἀλλὰ κυρίως Β' τόμ. σελ. 105, 219, Γ', 815.
100. Falkener, Edw., A description of some important theatres and other remains in Crete. London 1854. Σελ. 11, ἐνθα ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Onorio Belli· βλ. καὶ ἀριθμ. 45 τῆς παρουσίας βιβλιογραφίας.
101. Fouqué, F., Santorin et ses éruptions. Paris 1879. Σελ. 14—15.

Β. ΕΙΔΙΚΑ

102. Βιάζης, Σπ. δέ, Μέγας ἐν Κρήτῃ σεισμὸς κατὰ τὸ 1629. «Παρνασσός» τ. 16, 1893, σελ. 218—221.
103. Γεωργαλάς, Γ., Κρήτη (σεισμοί). Ἐν Μ.Ε.Ε. τ. 15, (1931) σελ. 157—158.
104. Δεινάκις, Στ. Ὁ σεισμὸς τοῦ 1508. Ἐφημ. «Ἰδη» Ἡρακλείου, Α', ἀριθμ. 12—13.
105. Κρητικός, Ν. Α., Sur la sismicité des Cyclades et de la Crète. «Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθ.» Α' 1926, σελ. 156—160 καὶ εἰς «Ann. Obs. d' Ath.» IX, 1926, pp. 77-109.
106. Κρητικός, Ν. Α., «Le tremblement de terre de la mer de Crète du 26 Juin 1926. «Ann. Obs. d' Ath.» X, 1928, pp. XXXIX—XXXVI.
107. «Le Messager d' Athènes» 2314/6-3-1930: Le grand péril des antiquités de Cnossos. Le pays des tremblements de terre.

ΕΛΕΥΘ. Κ. ΠΛΑΤΑΚΗΣ

Ε Π Ι Μ Ε Τ Ρ Ο Ν

ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΙΟΥ ΤΟΥ ΣΕΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ἐκρίθη σκόπιμον νὰ δημοσιευθῇ ἐνταῦτα φωτοτυπία τοῦ ἀνωτέρω ἐν σελ. 483 παρατιθεμένου καὶ τὸ πρῶτον ὑπὸ Σπ. Λάμπρου δημοσιευθέντος («Νέος Ἑλληνομνήμων» XI, 1914, σ. 441 κ. ἑξ.) ποιήματος περὶ τοῦ ἐν ἔτει 1508 σειμοῦ τῆς Κρήτης, εἰλημμένη ἐκ τοῦ περιέχοντος τοῦτο κώδικος Barocci 19 (P 4058) καὶ ἀποσταλείσα ὑπὸ τοῦ συνεργάτου τῶν «Κρητ. Χρονικῶν» Βασ. Λαούργα. Ἡ δημοσίευσίς τῆς φωτοτυπίας ἐπεβάλλετο ἐπὶ τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον ἐν ταύτῃ παρέχεται τὸ ποιημάτιον συμπληρωμένον διὰ δύο εἰσέτι στίχων, περιεχομένων εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὀπισθίας σελίδος τοῦ φύλλου 89, βάσει δὲ ταύτης ἐπληρωθῆσαν ὠρισμένα λάθη τῆς μεταγραφῆς τοῦ κειμένου, ἧτις ἀκριβέστερον ἔχει ὡς ἀκολουθῶς :

† Ποῦλι Κρητῶν Χάνδαξ, ἡ πάρος οὔδ' εὐδαίμων,
δέρκων δυστεχεῖα ἄρτι τι ἦδ' ἀθλίαν
ὡς σφόδρ' ἄχθομαι κοῦκ ἀδακρυτὶ γε μὴν στοναχεύω
βλασφημῶν ἔνεκ' ἦδ' ἀρρενοφθοῦρων

* 2. Λ(άμπρος): δυστεχεῖα Λ. τυ.

* Εἰς τὸν apparatus criticus δὲν συμπεριελήφθησαν οἱ ἀνορθόγραφοι τύποι τοῦ κώδικος.